

STUDYA I MATERIAŁY DO HISTORII USTAWODAWSTWA
SYNODALNEGO W POLSCE. NR. 3.

NAJSTARSZE STATUTY SYNODALNE KRAKOWSKIE BISKUPA NANKERA

Z 2 PAŹDZIERNIKA 1320 R.

WYDAŁ

X. DR. JAN FIJAŁEK

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI G. GEBETHNERA I SPÓŁKI
1915.

STATUTY SYNODALNE KRAKOWSKIE
BISKUPA NANKERA

STUDYA I MATERIAŁY DO HISTORII USTAWODAWSTWA
SYNODALNEGO W POLSCE. NR. 3.

NAJSTARSZE STATUTY SYNODALNE KRAKOWSKIE BISKUPA NANKERA

Z 2 PAŹDZIERNIKA 1320 R.

WYDAŁ

X. DR. JAN FIJAŁEK

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI G. GEBETHNERA I SPÓŁKI
1915.

9013
II

x-37179
9013 II

150

Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem J. Filipowskiego.

I. Autor i data statutów synodalnych krakowskich (2. X. 1320).

Szereg dyccezyalnych biskupów-prawodawców w Kościele polskim otwiera godnie pasterz krakowski Nanker (1320—1. X. 1326), po półsiodma roku rządów przeniesiony z woli króla Włodzisława Łokietka na stolicę wrocławską († 10. IV. 1341 w Nysie, pochowany w katedrze wrocławskiej). Zainaugurował je w Krakowie i upamiętnił dwoma głównie dziełami, które podjął zaraz w pierwszym roku swych rządów (1320): rozpoczęciem budowy gotyckiej katedry na Wawelu i ogłoszeniem zbioru statutów synodalnych dla duchowieństwa swojej dyccezyi. Na obu tych polach Nanker rozwinął działalność wybitnie twórczą i trwałą w długie nadal lata; na fundamencie przez niego położonym pracowali następni biskupi w obu kierunkach, Nankera można tedy nazwać »budowniczym kościoła krakowskiego« na resztę średniowiecza. Budowlę gotycką katedry krakowskiej przekształcił i zatracił doszczętnie oświecony wiek XVIII-ty, poczytując ją za barbarzyńską; znacznie wcześniej wyszły z użycia stare statuty synodalne, pochodzące z epoki dekretów, miejsce ich zajęła nowa dyscyplina skodyfikowana w dekretach reformacyjnych soboru trydenckiego.

Plan i przebieg pracy Nankera koło odbudowy katedry odtworzył Tadeusz Wojciechowski przed niedawnym czasem w latach jej dzisiejszej restauracji¹. Nieco przedtem nauka nasza wydobyła z zapomnienia drugi, ustawodawczy, pomnik

¹ W pomnikowym swem dziele: *Kościół katedralny w Krakowie* [Kraków, Nakł. Akademii Umiejętności MDCCCC] w rozdziale XVIII: *Historia budowy katedry gotyckiej* str. 207 i nstpn., zresztą zob. wedle indeksu na str. 252.

biskupa Nankera; lecz poznaniu i należytej jego ocenie przeszkadzała trudność zasadnicza, dotychczas nieusunięta: zupełnie chybione pierwsze jego wydanie z przed laty czterdziestu¹. Nawet sama data odprawienia synodu i ogłoszenia na nim kodyfikacyi ustaw dyecezyalnych nie była zupełnie pewną: rok 1320 czy też może 1323, jak przyjmował i uzasadniał jedyny dotąd badacz statutów Nankerowskich, Bolesław Ulanowski².

Co więcej. Nie posiadając żadnej wiadomości pozytywnej o wykształceniu prawniczym Nankera i o studiach jego zagranicznych, uzasadniona mogła się budzić wątpliwość w bezpośrednie i wyłącznie jego własne autorstwo zbioru statutów, i to bez względu na rok, w którym je ogłosił, zaraz w pierwszym czy dopiero w czwartym swoich rządów. Wszak przy wszystkich orędziach, lecz szczególnie przy pomnikach ustawodawczych episkopatu należy rozróżniać kwestyę oficjalnego ich autorstwa czyli wydania od właściwej redakcyi, która może być i zazwyczaj bywa pracą bezimienną osób innych. Jeżeli statuty synodalne, zwłaszcza dyecezyalne ogłasza biskup kanonista zawodowy, poruszanie problemu ich autorstwa jest zupełnie zbędne i bezcelowe. Tak np. Wysz, Syrokomla, Łaskarz i Strzemiński są rzeczywistymi autorami swoich statutów, twórcami ich literackimi, ale za takich — by przywieść im współczesnych — nie można już uważać Trąby, Jastrzębca lub kardynała Oleśnickiego i Sprowskiego. Nanker dopiero w swych statutach okazuje się kanonistą, lecz że był nim już w czasach przedbiskupich, trzeba by to wprawdzie stwierdzić, jeżeli się mu przyznaje

¹ W początkowych publikacyach Akademii Umiejętności w Krakowie, mianowicie w t. IV Starodawnych prawa polskiego pomnikach, obejmującym Statuta synodalia episcoporum Cracoviensium XIV et XV saec. e codicibus manu scriptis typis mandata. Edit. curavit Prof. Dr. Udalricus Heyzmann [Cracoviae a. MDCCCLXXV], str. 1/3—31: Statuta Nankeri episcopi Cracoviensis. Ann. MCCCXX.

² Kilka uwag o statutach synodów dyecezyalnych krakowskich z XIV-go i XV stulecia w Archiwum Komisji historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie T. V i w osobnej odbitce w 8-ce [1888] w § 1 str. 4—7 (na str. 13—14 w § 4 porównanie konstytucyj synodalnych biskupa Wojciecha Jastrzębca z r. 1423 ze zbiorem Nankera). Za domniemaniem roku 1323 szedłem i sam dawniej w obu swoich rozprawach z r. 1893.

pełne ich autorstwo. Względy wewnętrzne, które nakazywały przesunąć wydanie ich do lat późniejszych jego rządów, tkwią niewątpliwie w łacie nagłego objawienia się wiedzy i praktyki kanonicznej Nankera w tych właśnie jego biskupich statutach. A dalej. Kiedy się okazało dowodnie z przekazu ich rękopiśmiennej, jaki się niniejszem podaje, iż wydał je pod jesień r. 1320, wkrótce po swojej konsekracyi i ingresie na stolicę św. Stanisława, zastanowić musiał fakt niezwyčajny, wyjątkowy w całym naszym ustawodawstwie synodalnem, iż biskup Nanker rozpoczął swoje rządy pasterskie od kodyfikacyi statutów dyecezyalnych, pracy rzeczywiście bardzo trudnej i gruntownie przemyślanej. Jeżeli zatem sam ją podjął i przeprowadził, snuć był już do niej przygotowany od dawna naukowo w dotychczasowym zawodzie kościelnym i nie należał do tych biskupów, którzy dopiero w ostatniej godzinie, w chwili nadchodzącej nominacyi uzupełniają swoją ambicję biskupią przyswojeniem sobie pewnego zasobu wiadomości o powinnościach przyszłego urzędu; jeżeli zaś zlecił ją komu innemu, to i w tym wypadku okazał się rozumnym i dzielnym biskupem, który zna potrzeby i niedostatki swojej dyecezyi i ludźmi światłymi umie się otoczyć.

Podjęte w tym kierunku studia o przeszłości Nankera — ogłoszę je na innem miejscu¹ — stwierdzają, iż żarliwy polski ten kapłan dyecezyi krakowskiej, duchowny ze szczerego powołania, umiłował naukę, bez której sama pobożność jest jałową i drugim nieużyteczną; powtóre, że pozostając na stanowisku przełożonego różnych kościołów w swojej dyecezyi, miał aż nadto sposobności przez lat wiele poznać dokładnie wielkie jej niedomagania i potrzeby. Kiedy obejmował w niej rządy po smutnej pamięci Janie Muskacie, wystąpił z gotowym a samoistnym programem ich naprawy, ogłaszając na synodzie dyecezyalnym w Krakowie d. 2 października 1320 swoje statuty, t. j. »konstytucye« i »zarządzenia (provisiones)« wraz z »formułą sakramentów« (siedm pierwszych statutów o szafarstwie sakramentów).

¹ W księdze pamiątkowej ku czci Orzechowicza, której wydanie przygotowywa prof. O. Balzer, prezes Towarzystwa popierania nauki polskiej we Lwowie.

Nanker sam je ułożył, jest ich twórcą i redaktorem a nie jedynie tylko wydawcą. W ścisłym znaczeniu brać trzeba datum pierwotne, jakim opatrzone były pierwsze ich odpisy, wychodzące urzędowo z kancelaryi biskupiej: *Condite* sunt hee constitutiones et publicate per... ułożone i ogłoszone przez Nankera biskupa krakowskiego...

II. Rozpowszechnienie statutów synodalnych Nankera.

Jak sam prawodawca zaznacza we wstępie, tworzyły one osobne *volumen*, obejmowały cały sekstern. Już tym swoim rozmiarem zewnętrznym, jak i zupełnie nowym rodzajem i układem swej treści wyróżniały się od dotychczasowych ustaw dyecezyalnych, w których miejsce wchodziły. To już nie poszczególne i nieobszerne *processus*, mandaty i rozporządzenia biskupie, zawierające najczęściej wyroki kłętwe i rezerwaty, które się mieściły na karcie przyklepionej do tablicy, jaką każdy pleban był obowiązany zawiesić w chórze kościoła na ścianie obok ołtarza, żeby ją miał zawsze na pamięci¹; ale całe kompendyum teologiczno-prawne i moralno-pasterskie, pierwsze w Polsce, które normowało w formie kodyfikacyi całość obowiązków duszpasterskich (*animarum atque ecclesiarum regimen*) z szczególniejszem

¹ Taka była praktyka ówczesna w sąsiedniej dyecezyi wrocławskiej, której dochowały się synody dyecezyalne z wieku XIII-go: biskupa Tomasza II a) z r. 1279: *et eam constitutionem in scriptis redactam in ecclesiis suis iuxta altare in tabula lignea affigant una cum constitutionibus bonae memoriae domini Fulconis archiepiscopi* [Crescente cottidie malicia tegoż arcybiskupa Pełki na synodzie łączeykim 14. X. 1257]; b) z r. 1290: *has nostras salubres constitutiones conscriptas habeant in ecclesiis suis easdem parietibus affigentes*; biskupa Jana Romki z r. 129...: *ut quilibet vestrum ad ecclesiam suam pro memoria harum sententiarum transcriptum reportet*; biskupa Henryka z Wierzbna z r. 1305: *quilibet rector ecclesiae seu plebanus constitutiones easdem in ecclesia sua habeat applicatas parieti et affixas* (Statuta synodalia dioecesana s. ecclesiae Wratislaviensis ed. M. de Montbach [Wratislaviae MDCCCLV], 3, 4, 6 i 9). To rozumieć należy w szczególności o rezerwatach papieskich i biskupich, które kler parafialny otrzymywał na synodzie: *quod casus papales et episcopales tradantur venturis ad synodum* 1410 r. (Tamże str. 20 pod XIX).

Nie inną być musiała i w naszej dyecezyi.

uwzględnieniem najprzedniejszej ich części, liturgicznej, t.j. administracyi sakramentów i odprawiania czci bożej, nabożeństwa, wydane dla całego kleru parafialnego włącznie z duchowieństwem katedralnem i kolegiackiem.

Biskup Nanker, ogłaszając to swoje volumen prawodawcze, w ostatnim jego statucie *De recepcione constitutionum* wskazał zarazem sposób, w jaki miało być ono rozpowszechnione wśród duchowieństwa, które winno się w niem pilnie rozczytywać i trzymać się jego przepisów. Nakazawszy notaryuszom swojej kuryi sporządzić wierne jego tekstu odpisy, ustanowił dwa terminy do ich nabycia, licząc od synodu, na którym statuty zostały ogłoszone: dwumiesięczny dla przełożonych kościołów i duchowieństwa; dla rządców zaś kościołów parafialnych oznaczył dalsze trzy miesiące czyli przeciąg pięciu miesięcy. Pierwsza grupa brała kopie bezpośrednio w kuryi od notaryuszów; druga od dziekanów wiejskich. W pierwszej są wymienieni następujący dostojnicy i urzędnicy kościelni:

1° dziekan katedralny (Bodzanta z Wrześni, następca w tej godności Nankera i trzeci po nim biskup krakowski);

2° proboszczowie wszystkich kolegiat (sandomirski = Nemirza; wiślicki = mistrz Franciszek z Krakowa, kanonik katedralny i kanclerz krakowski Łokietka, mistrzem był on paryskim z r. 1284 i zrazu kanonikiem kanclerzem kapituły krakowskiej; kielecki = Piotr; św. Floryana pod Krakowem = Prandota kanonik krakowski i gnieźnieński, krewny Jana Grotowego a syn komesa Prandoty, kasztelana krakowskiego; skalmirski = Engelbert syn Henryka, z plebana bytomskiego u św. Małgorzaty kanonik krakowski i prawa ręka Muskaty, oficyał jego, wkrótce po 31. V. 1322 zegnany z tego probostwa skalmirskiego; św. Michała na zamku krakowskim = Jan kanonik włocławski i gracyalny krakowski, kanclerz łęczycki Łokietka);

3° archidyakoni (krakowski = Rymbold, zmarły w lecie 1322; sandomirski = Jan Jarłachowy kanonik krakowski, następca Nankera na tym urzędzie; radomski i zarazem dziekan kolegiaty kieleckiej = Wierzchosław kanonik krakowski i pierwszy oficyał biskupa Nankera, syn Wawrzyńca sędziego krakowskiego;

zawichojski = Maciej kanonik krakowski i sędzia kuryi Nankera; lubelski = Filip syn Piotra) i wreszcie:

4° dziekani wiejscy (było ich 13 w archidyakonacie krakowskim a 5 w probostwie-prepozyturze wiślickiej; reszta archidyakonatów z prepozyturą kielecką, która tworzyła jeden dekanat dąbrowski, nie ma jeszcze wówczas podziału na dekanaty)¹.

A więc razem wszystkich 31 i tyleż kopii uwierzytelnionych (a nostre curie notariis recipient copiam integraliter de eisdem [constitutionibus], quas iubemus tradi de verbo ad verbum cuilibet integras et correctas)². Rzecz oczywista, iż nie wszystkie były odpisywane wprost z oryginału, lecz jedne z drugich; zaczęm już w tekście najpierwszej tej grupy odpisów urzędowych mogły zachodzić pewne drobne różnice.

Drugą grupę tworzą rządcy kościołów parafialnych; ci od swoich dziekanów winni »podobnie jak się rzekło« otrzymać odpis statutów. Stylizacya tego nakazu o nabywaniu statutów przez rzadców parafialnych od ich dziekanów nie wydaje się zupełnie jasna. To jedno chyba jest pewnem, iż wyrażenia »similiter ut dictum est« nie można tak rozumieć, jakoby dziekani wiejscy byli zobowiązani sporządzać odpisy statutów dla plebanów, analogicznie jak im samym dostarczają ich notaryusze kuryi biskupiej. Albo tedy *po pierwsze*: dziekani mają doręczyć je plebanom w egzemplarzach, jakie sami dostają bezpośrednio i dla nich z kuryi biskupiej; albo *powtórę* kopie statutów otrzymują dla nich od swoich archidyakonów; albo też *wreszcie* sami plebani winni je sobie odpisać z egzemplarza dziekańskiego.

Za pierwszą możliwością przemawiałoby postawienie dziekanów wiejskich w niniejszym nakazie biskupa Nankera tuż obok archidyakonów; pewna tendencya wysunięcia ich tutaj jako bezpośredniego organu biskupa byłaby zgodną z pierwszą o nich

¹ Dziekani wiejscy w dyecezyi krakowskiej istnieją już w pierwszej połowie wieku XIII-go, jak dowodzi żywot św. Stanisława, przenoszący stosunki kościelne swojego czasu na wiek XI-ty.

² Ob. niżej str. 63.

wzmianką w naszym ustawodawstwie synodalnem (w statutach prowincjonalnych synodu łęczyckiego z r. 1285)¹.

Drugą możliwość uzasadniałaby praktyka dotychczasowa w tej sprawie; znajdujemy ją wszędzieindziej a także i w naszej prowincyi, o ile tutaj znać ją możemy, t. j. w dyecezyi wrocławskiej². Należałoby stąd wnosić, iż nieinaczej działa się również podówczas w dyecezyi krakowskiej; statuty Nankera pozostawiają przecież dziekanów wiejskich pod władzą archidyakonów (zgodnie z prawem dekretaków)³ i proboszczów prepozyturalnych⁴.

Zwyczaj wyrażony w trzecim wypadku istnieje co prawda w naszej dyecezyi krakowskiej; atoli spotykamy się z nim dopiero po upływie całego wieku, w pierwszych statutach synodalnych biskupa Zbigniewa Oleśnickiego (z r. 1436): dziekani winni je mieć odpisane w przeciągu dwu miesięcy od odprawienia synodu, w ciągu zaś dwu dalszych wszyscy plebani mają je sobie przepisać od swoich dziekanów⁵; odpisywał

¹ Archidiaconi vel decani suorum subditorum excessus episcopis fideliter studeant intimare (Kod. dypl. WP. I [Poznań 1881], 514). O zakresie czynności dziekanów wiejskich statuty Nankera wspominają w c. (38) str. 50—1, c. (41) str. 53 a pośrednio może także w c. (21) str. 34—5.

² Synod biskupa Henryka z Wierzbna 1305 r. nakazuje: ut unusquisque archidiaconus copiam praesentium a curia nostra recipiat et eandem archipresbyteris [dziekanom] suis tradat, per ipsos postmodum archipresbyteros alios ecclesiarum rectoribus sibi subditis infra unum mensem a data praesentium assignandam, ita quod quilibet rector ecclesiae seu plebanus constitutiones easdem in ecclesia sua habeat applicatas parieti et affixas; pro facienda etiam copia earundem nullum pretium penitus exigatur (Ed. Montbach l. c. str. 9). A i sam Nanker statut swój synodalny o święceniu niedzieli i świąt z r. 1351 nakazuje swoim archidyakonom głosić po kościołach przez archiprezbiterów w ich siedzibach (l. c. str. 14).

³ W dekretale Innocentego III c. 7 X (I, 23).

⁴ Ob. niżej statut (38) na str. 51 wiersz 5—4 z dołu. Nie inaczej w statutach synodalnych Jakóba z Korzkwi biskupa plockiego *De officio archidiaconi* (Ed. B. Ulanowski O pracach przygotowawczych do historyi prawa kanonicznego w Polsce [Kraków 1887], 54).

⁵ Czyt. niniejsze Studya i materyały Nr. 1 str. 45 pod koniec [1]: decani [przecinek tutaj niepotrzebny] huiusmodi statuta... habere procurant acopiata (al. acticata) et... plebani a suis decanis sibi transcribere eadem

je zaś sobie każdy pleban z kopii dziekańskiej, którą zwyczajem ówczesnym otrzymywał drogą okreśną od swego dziekana. Tak było lub przynajmniej dźiać się tak miało w wieku XV-tym, kiedy poziom literacki duchownych na parafii podniósł się już dość znacznie, tak iż sztuka pisania na ogół nie była im nieznaną. Ale przypuszczać pełną i powszechną znajomość jej za czasów Nankera byłoby rzeczą wielce pobożną lecz nie historyczną. Żeby się zaś oświadczyć za jednym lub drugim z dwu pierwszych mniemań, należy śledzić praktykę późniejszą w tej sprawie.

Konstytucye synodalne, najbliższe po Nankerze, wydane przez bezpośredniego jego następcę, biskupa Jana Grotowego w Opatowie 23 i 24 lipca 1331, zawierają w niektórych odpisach po datum cenną w przedmiocie naszym uwagę, mianowicie mandat, zlecający wszystkim opatom, archidyakonom, proboszczom (prepozytom) [i] dziekanom mającym jurysdykcyę, żeby do czterech miesięcy wzięli te konstytucye z kuryi księdza biskupa, w ciągu zaś dalszych czterech miesięcy podlegli im winni je otrzymać od nich samych jako swoich przełożonych¹. Dziekanami, o których tutaj mowa, to katedralny i dwaj kolegiaccy: opatowski, w statutach Nankera mieszczący się wśród proboszczów, i kielecki, o którym wiemy, iż był zarazem archidyakonem radomskim. Dziekanów wiejskich mandat ten nie wyszczególnia: są oni subditi archidyakonów i proboszczów (wiślickiego i kieleckiego) i od nich, na równi z resztą plebanów, dostają statuty². Nie może to ulegać najmniejszej wątpliwości, iż *recipere* zarówno w statutach Nankera jak i Jana Grota oznacza odbiór gotowego już odpisu księgi statutowej. Jeżeli

studeant... Nie powiedziano tutaj, z jakich egzemplarzy dziekani mają dokonać ich odpisu; wyjaśnia się to poniżej.

¹ Por. M. Wiszniewskiego *Historya literatury polskiej* T. II [Kraków 1840], 300 przyp. 419, następnie *Starod. prawa polsk. pomniki* T. IV, 44 przyp. 1 (błędnie tutaj cancelaria zam. *curia* i accipiant zam. *recipiant*), Dr. Wład. Wisłockiego *Katalog rękopisów Biblioteki Uniw. Jagiell.* [Kraków 1881], 749 nr. 3452 i *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce* T. XI, 70 nr. 77 na dole.

² Bezpośrednimi przełożonymi plebanów w tychże statutach Jana Grotowego są ich archidyakoni i proboszczowie (por. StPPP. IV, 36 i niżej koniec statutu Nankera (20) na str. 34).

zaś tak się rzecz ma, to nie wolno przy statutach Nankera wykluczać bezwzględnie pierwszej z wymienionych możliwości, wszakże i w tym wypadku multiplikacja odpisów, dokonywana przez podrzędne i pomocnicze siły pisarskie, pozostawała w stosunku odwrotnym do jakości ich tekstu. Podobnie przypuszczać trzeba, że się to działo i przy statutach Grotowych, gdyż było to rzeczą archidyakonów i obu proboszczów postarać się w kuryi o odpisy statutów lub wprost samym zarządzić sporządzenie ich z własnej księgi statutów i jej kopij; w konwentach zachodził tylko ten ostatni wypadek.

Postanowienie biskupa Floryana z Mokrska we wstępie do konstytucyi synodalnych z 3 lipca 1373 zwraca się do samych tylko duszpasterzy, lecz sposobu nabycia ich bliżej nie określa; powiada jedynie, żeby je nabyli do dwu miesięcy i odczytywali je ustawicznie, co najmniej raz na dwa miesiące i to pod karą klątwy; pośrednio nakaz ten dotyczy także konstytucyi obu jego poprzedników, Nankera i Jana Grotowego, znajomość ich (*assidua inspectio earumdem*) przy sprawowaniu pieczy dusz i rządu parafią jest nieodzowną¹.

Następny prawodawca krakowski, biskup Piotr Wysz, zaraz w pierwszych a głównych swoich statutach synodalnych z 2 października r. 1394 jeszcze wyraźniej aniżeli Mokrski wznowił i osobnym statutem zatwierdził w całości wszystkie konstytucye swoich poprzedników, a mianowicie Nankera, Jana Grotowego oraz Floryana — w czem rękojmią, że innych statutów dyecezya krakowska podówczas, w w. XIV-tym nie miała. I jakież tedy oznacza sposób ich nabycia? Poświęca temu statut osobny i ostatni *De constitutionibus predictis ac aliis predecessorum nostrorum observandis*, przepisując z Nankera ten sam, najdokładniej ten sam tekst statutu o recepcyi konstytucyi zarówno swoich własnych jak i swoich poprzedników², a także

¹ StPPP. IV, 47 i zaraz poniżej w tym wstępie.

² Ulanowski: O pracach przygot. str. 41, tylko oczywiście Nankerowa »formula sacramentorum« nie jest uwytłaczona w tym statucie Wysza, natomiast brak statutów jego poprzedników wśród kleru zaznaczają słowa: *quas ducimus innovandas, qui illis carere noscuntur, a decanis suis similiter recipere teneantur*.

karę dwu grzywien, przeznaczoną na fabrykę kościoła katedralnego, zostawił niezmienioną¹. Nie bez celu, jak należy mniemać, biskup Wysz powtórzył przepis Nankera: pomijając nakaz Jana Grotowego, oparty jeszcze o starą praktykę — może ją archidyakon Jarosław z Bogoryi starał się zatrzymać, podejmuje tendencję Nankera, która też ostatecznie zwyciężyła; zdaje się jej hołdować Mokrski, za czasów Zbigniewa Oleśnickiego jest już ustalona. Tam jednakowoż, gdzie nie było dziekanów wiejskich w naszej dyecezyi, t. j. w mniejszych jej okręgach archidyakonackich, które jeszcze nie były podzielone na dekanaty, plebani starym zwyczajem otrzymywali statuty od swoich archidyakonów (*archidiaconi minores*).

Dopiero z czasem, i to naogół stanowczo nie przed wiekiem XV-tym, ta walna nastąpiła zmiana w praktyce dotychczasowej, iż plebani sami mieli sobie sporządzać odpis statutów z egzemplarzy dziekańskich i archidyakonów. Sami, to znaczy własnoręcznie, jeżeli się im tylko chciało, o ile przytem rezydowali przy swoim kościele; lub, co było oczywiście regułą, przez swoich księży zastępców (wiceplebanów, wikaryuszów) albo podwładnych sobie pomocników kościelno-szkolnych (*clerici* = *ministri ecclesiae*, nieraz tylko w jednej osobie, to zarazem rektor szkoły, o ile ta istniała). Z nakazem wyraźnym w tej sprawie o przepisowywaniu statutów synodalnych przez plebanów dyecezyi krakowskiej z egzemplarzy dziekańskich spotykamy się po raz pierwszy u biskupa Oleśnickiego w pierwszych jego (jak się już wspomniało) statutach z r. 1436; nałożył też wtedy

¹ W tekście ed. Ulanowskiego czytamy wprawdzie: *in duobus [grossis] usualis monete*, atoli recepcya statutów Nankera przez Macieja biskupa przemyskiego z 20. VI. 1415 poucza, iż winno być tutaj: *in duabus marcis usualis monete* (wydał te statuty B. Ulanowski, *Analecta ad historiam iuris canonici in dioecesi Premisliensi* w Arch. Kom. histor. T. V i w osobnej odblitzce [Kraków 1888], 377). Nagłówek tego przepisu w statutach przemyskich »*Sequitur de constitutionibus observandis*« odpowiada Wyszowemu; wznowienie statutów Nankera przez Wysza przyczyniło się również do recepcyi ich w Przemyślu. O odbiór ich w terminie czteromiesięcznym biskup Maciej każe się zwracać plebanom bezpośrednio do notaryusza jego kuryi, powstała niedawno dyecezya przemyska nie miała jeszcze wtedy dziekanów wiejskich ani nawet archidyakona katedralnego.

na nich karę klątwy za nieodeczytywanie statutów zarówno swych własnych, natenczas wydanych jak i wszystkich swoich poprzedników, i to raz na kwartał. Już biskup Mokrski pod tą samą karą wymagał, żeby odczytywać je przynajmniej raz na dwa miesiące; Oleśnicki słusznie ją zmodyfikował, albowiem od owego czasu przyrosło statutów w dwójnasób i taka zresztą praktyka była naonczas gdzieindziej. Obowiązek lektury ich co kwartał wymaga objaśnienia, gdyż termin jej jest szczegółowo podany: *singulis quatuor temporibus anni*, to znaczy w suche dni. Jestto rzeczowo co innego chociaż numerycznie to samo, co »cztery razy do roku« lub nawet »raz na kwartał«. Quatuor tempora anni to przecież stały i uświęcony czas kościelny; w nim tedy lektura statutów była nakazana. Możnaaby jeszcze iść dalej. Ponieważ w okresie suchedniowym — między innymi — odbywały się zebrania konfraternii (brackie) duchowieństwa dekanalnego, z których wyrosły później kongregacje dziekańskie, wolno przypuszczać, że to na nich dopełniano gdzie-niegdzie i częściowo obowiązku lektury statutów. Jest to tylko prawdopodobieństwo, oparte na fakcie istnienia już podówczas bractw kapłańskich w dyecezyi krakowskiej¹ a także na przypuszczeniu dobrej woli i gorliwości jej członków, której bezwzględnie wykluczać się nie godzi, jako też wreszcie na analogii praktyki istniejącej gdzieindziej; bractwa te już w średniowieczu i u nas miały charakter nie wyłącznie ascetyczno-dewocyjny ale zarazem i pasterski, rządziły się własnym statutem. Nakazu przecież biskupiego o wspólnej na nich lekturze statutów synodalnych nie było jeszcze w całej naszej prowincyi przed wiekiem XVI-tym; mogła być tylko taka praktyka²).

¹ Czyt. akt uposażenia altaryi zatorskiej, należącej do bractwa kapłanów w ziemi oświęcimskiej: *ecclesiarum rectoribus et aliis in fraternitate existentibus in terra osswanczimiensi* z 18. II. 1401 z transumptu 4. II. 1436 w Aktach oficjalu krakowskiego (T. V f. 179), ogłoszony przez ś. p. X. Dunin Kozickiego w *Notificationes e curia principis episcopi Cracoviensis* Nr. 3641. V et VI z r. 1892 str. 47.

² *Lekturę statutów synodalnych na kongregacyach dziekańskich*, odbywających się w suche dni »*singulis anni quatuor temporibus*« w dyecezyi wrocławskiej nakazał synod z r. 1509 (Ed. Montbach str. 115). W metropolii rygskiej spotykamy się z tym nakazem wcześniej: w dye-

Również i drugi synod biskupa Oleśnickiego z r. 1446 nawołuje plebanów do pilnego ich odczytywania bądź samemu osobiście bądź też przez drugiego, i to najmniej dwa razy w roku pod grozą kary synodalnej (trzech grzywien). Jakżeż jednak je czytać, jeśli się ich nie miało? Teraz już o statuty wszystkich biskupów krakowskich głównie chodziło. Brak ich w ręku duchowieństwa zaznaczył już przedtem Piotr Wysz, nakazując je nabywać w sposób przepisany jeszcze przez Nan-
kera, od dziekanów. Przepisywać je sobie od nich zlecił pod klątwą Oleśnicki na wstępie pierwszego swego synodu z r. 1436. Wstęp ten w niektórych odpisach opatrzony jest nawet rubryką *Statutum de non negligendis antiquis constitutionibus*; nakazuje zaś w nich biskup dziekanom sporządzić sobie odpis statutów poprzednich biskupów z egzemplarza ich zbioru, jaki dołączył był wówczas do swoich własnych (*predecessorum nostrorum... salubria... statuta et ordinationes, que in hoc volumine sunt inferius descripta*)¹ w kopii sporządzonej, jak sędzę, przez zawodowego notariusza czy skrybę swojej kuryi lub swego wikaryusza. Wydanie to synodyku dyecezyi krakowskiej w r. 1436 nie ulega najmniejszej wątpliwości. Lecz i podjęcie jego było daremne, gdyż się nie rozpowszechniło. Po latach dziesięciu,

cezyi sambijskiej już ok. r. 1427: et in congregacione quarumlibet vestrarum fraternitatum in collacione vel prandio apertissime legi et a singulis attentius audiri faciatis, ut semper videre possitis, ad quod estis obligati et astricti; w r. 1441: Volumus etiam, ut premissa statuta una cum novis statutis subscriptis in omnibus fraternitatibus et convencionibus sacerdotum debeant legi et publicari, et ut quilibet vestrum ipsa nova statuta... faciat diligenter conscribi et antiquis nostris statutis [z r. 1427] annecti; podobnie w dyecezyach warmińskiej w r. 1449 i recypującej jej statuty pomezkańskiej ok. 1480 (Dr. H. F. Jacobson, Geschichte der Quellen des kathol. Kirchenrechts der Provinzen Preussen und Posen [Königsberg 1837] str. (180), (181), (225—6) art. 41 i (167) art. 1). Statut bractwa kapłanów dyecezyi przemyskiej w powiecie łańcuckim w r. 1460 powiada tylko tyle: fratres inter se de suis negotiis tractent (Ed. Ulanowski, *Analecta* w T. V, 432 *Archiw. Kom. histor.*).

¹ StPPP. IV, 89 przyp. 1. Rubryki tego statutu nie zaznaczył Dr. Stan. Zachorowski w swojej edycji ani też nie uwzględnił znanego sobie dobrze streszczenia i następstwa tych statutów włącznie z pierwszym artykułem następnego synodu z r. 1446, jakie podaje Długosz w żywocie Zbigniewa Oleśnickiego (Op. omn. I [Cracoviae MDCCCLXXXVII], 426—7).

jak to stwierdziły wizyty, okazało się, że plebani nie mieli jeszcze statutów; przeróżnie się ekskuzowali, pewnie najczęściej brakiem ich księgi u XX. dziekanów. Ażeby temu raz koniec położyć, biskup Oleśnicki i stojący za nim wikaryusz generalny Jan Elgot chwycili się nowego środka: zarządzili odpis wszystkich statutów dyecezyalnych krakowskich, a więc Nankera, Jana Grota, Floryana, Piotra Wysza i Alberta (Jastrzębca), i to nie w jednym lub kilku jego egzemplarzach na całą dyecezę, któreby miały pójść potem zwyczajną drogą okrężną do dalszych odpisów, ale cały ich zasób dla wszystkich plebanów; zlecili sporządzić go na miejscu w Krakowie, nie u siebie w kurii ale w kolegium kanonistów uniwersytetu Jagiellońskiego. Określili też sposób, w jaki się to miało stać: pod dyktatem osoby do tej czynności uzdolnionej publicznie w kolegium prawa kanonicznego; zarządzenie szczegółowe w tej sprawie należało do wikaryusza generalnego (Elgota)¹. Statuty te miały być wygłoszone (pronuncientur) czyli podyktowane przez odpowiednią osobę (per aliquem huic operi idoneum) publicznie w kolegium kanonistycznym chcącym je spisać (scribere volentibus). Jeżeli owa osobistość, uzdolniona do wygłoszenia czyli lektury statutów, miała dokonać tej czynności publicznie w kolegium, to mógł być nią tylko któryś z kanonistów, niekoniecznie jeden z czterech ówczesnych starych doktorów i lektorów-profesorów zwyczajnych, co jest mało prawdopodobne, lecz jeden z młodszych i początkujących dekretystów, bakałarz lub nawet doktor dekretów, nie będący

¹ *Et ut in his* — opiewa w całości to zarządzenie — *omnis excludatur excusacio* (iż statutów nie czytali i nie mieli), *volumus, ut per sollicitudinem vicarii nostri predictae ordinationes et statuta, quanto citius id fieri poterit, per aliquem huic operi idoneum publice in Collegio iuris canonici scribere volentibus pronuncientur*. Ogłosił i omówił statut ten synodalny Dr. Stan. Zachorowski w pierwszym poszycie niniejszych Studyów i materiałów: Statuty synodalne krakowskie Zbigniewa Oleśnickiego (1436, 1446) str. 52—54 (artykuł niniejszy na str. 54) i 32—33. *Pronunciare* ma także inne znaczenie, jak np. w współczesnych naszych formularzach wizytacyjnych: »Inquiratur a quolibet plebano, si habet statuta sinodalia ultimo confecta et in sinodo in Lancicia [1423?] pronunciata« (ed. B. Ulanowski, Kilka uwag l. c. str. 32 odbliski, gdzie jest błąd drukarski licencia zam. Lancicia).

Statuty synod. krak. bpa Nankera.

jeszcze kolegiatem ale członkiem fakultetu wykładającym. Pisać je za nim mieli słuchający go uczniowie, ale nie wszyscy, bo obowiązkowym nie był ten wykład (nadzwyczajny), tylko ci co chcieli; i ten ich odpis był przeznaczony dla plebanów. Tekstu statutów dostarczył oczywiście wikaryusz generalny; to było jego »sollicitudo« z upoważnienia biskupa (a z inicjatywy zapewne jego własnej) jako też wyznaczenie lektora w porozumieniu z kolegiatami. Tak rozumiemy ten statut synodu Oleśnickiego z r. 1446; na dalsze jakiekolwiek wnioski nie pozwala jego brzmienie. Chodziło przecież tylko o jedno, sam synod palcem to niejako wskazuje, o rychłe a skuteczne sporządzenie odpisu statutów (quanto citius id fieri poterit), by dać już gotowe ich egzemplarze do rąk duchowieństwu parafialnemu. Termin nabycia ich pod karą synodalną był już teraz znacznie dłuższy, rok cały; prawodawca, pouczony doświadczeniem swoim własnym i swoich poprzedników przekonał się, iż na wygotowanie tego dzieła i nabycie jego należy dać więcej czasu. Czy je istotnie odpisano, dowiemy się zaraz niżej w ustępie o przekazie rękopiśmiennym statutów Nankera. Poprawność ich tekstu zależała od wielu niewspółmiernych sobie czynników: najpierw od użytego wzoru; słusznie trzeba o nim przypuszczać, iż pewnie należał do najlepszych, jakimi rozporządzała kurya biskupia; następnie od stopnia wiedzy, pilności i uwagi stron obu, dyktatora i piszących scholarów, wpływało to na nierówność odpisów: tekst u jednych dość albo może nawet zupełnie wierny, u drugich zaś mniej lub więcej skażony wychodził z kolegium kanonistycznego na ogół wcale poprawnie, niższy od notaryalnego górował nad plebańskim, był szkolnym.

Przykład kuryi krakowskiej oddziałał poniekąd i na gnieźnieńską. Statuty dyecezyalne arcybiskupa-prymasa, Jana Sprowskiego z kwietnia 1456, które swój wstęp powtarzają za Nankerkem, nakazują w postanowieniu końcowem zatrzymać archidyakonów i dziekanów wiejskich tak długo w Gnieźnie po synodzie, dopóki nie zaopatrzą się w kopię jego statutów, a następnie mają swoich plebanów zwołać na jedno miejsce (zebrania to archidyakonackie i dziekańskie), żeby z własnych ich egzemplarzy sporządzili sobie pod karą synodalną odpis statutów;

w ciągu jednego miesiąca stać się to miało; księgę zaś statutową przechowywać winni w swoich kościołach i to przy mszałach lub z innemi książkami¹. Ostatnie statuty synodalne dyecezyi krakowskiej z średniowiecza, jakie wyszły z pod pióra biskupa Tomasza Strzemińskiego z 9 maja 1459, przypominają osobnym w końcu artykułem *De habendis et legendis statutis diocesanis* konieczność nieodzowną posiadania i lektury wszystkich statutów dyecezyalnych przez plebanów i wogóle cały kler, oddany samoistnie pracy duszpasterskiej. Z uwagi, że mimo przepisów dotychczasowych nie dopełniono tego obowiązku, Strzemiński, jak i wszyscy jego poprzednicy — szczególnie zaś Wysz i Oleśnicki — troszczący się o rozpowszechnienie statutów nie tylko własnych ale i swych poprzedników, a więc Nankera, Jana, Floryana, Piotra, Alberta i Zbigniewa, nie poprzestaje na przypomnieniu ich nakazów, iż nabyć je mają do sześciu miesięcy od tegoż synodu a odczytywać pilnie co najmniej dwa razy w roku; ponadto każe je brać zawsze z sobą, kiedy będą wezwani na synod, co było dotąd rzeczą nową w dyecezyi krakowskiej i zresztą w Kościele polskim niepraktykowaną. Następnie zagroziwszy podwójną karą synodalną archidyakonom i innym wizytatorom, jeżeli sami nie będą mieli księgi statutów lub nie ukarzą trzema grzywnami takiego, u którego jej nie znajdą, stanowi: każdy archidyakon, pleban i beneficyat duszpasterski zaprzysięgnie bezpośrednio po swej instytucyi biskupowi, że się postara w ciągu sześciu miesięcy, aby miał statuty napisane i że każdego roku przeczyta je pilnie dwa razy².

¹ Item presentes constitutiones... w ciągu miesiąca rescribant et in ecclesiis suis vel circa missalia aut ad alios libros teneant, habeant et observent, dominique archidiaconi et decani rurales dehinc non recedant, nisi copia huiusmodi habita statutorum, et aliis plebanis eadem ad rescribendum tradant et ob eam rem vos ad unum locum convocare non omittant sub pena sinodali, et quos in visitationibus eorum huiusmodi statuta habere non invenerint, illos pena sinodali perstringant (Ed. B. Ulanowski, *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*. T. I w *Monumenta medii aevi historica* T. XIII [Cracoviae 1894] 423). Ob. jeszcze niżej na str. XXIII o przechowywaniu ksiąg statutowych w kościele.

² Per episcopum instituendus... prestabit iuramentum facta institutione, quod statuta ipsa infra sex menses scribi procurabit (StPPP. IV, 114),

To był ostatni wysiłek ustawodawstwa synodalnego dyecezyi krakowskiej, jedynej w całej prowincyi naszego Kościoła, która posiadała obfity a zwarty zbiór statutów synodalnych, zainicjowany kodyfikacją biskupa Nankera w epoce i pod wpływem ostatnich dzieł kodyfikacyjnych kurii rzymskiej a w dalszym ciągu przez jego następców systematycznie uzupełniany. Wędzidło przysięgi, zjawiające się tutaj po raz pierwszy przy akcie instytucyi, dotyczyło bolączki chronicznego braku statutów, winę nie najmniejszą za ich niedostatek ponosili bezsprzecznie archidyakoni; nie zdołało go jednak całkiem usunąć, dopóki obowiązek przepisowywania statutów lub starania się o ich odpis ciążył stale na plebanach. Wyzwolenie niesła im dopiero sztuka drukarska; lecz następcy Strzemińskiego wraz z większością biskupów polskich i ich organów rządzących nie rozumieli dość długo jego dobrodziejstwa. Wyprzedził wszystkich kolega ich niemiecki na stolicy wrocławskiej biskup Rudolf z Rüdeshaim; konstytucye swoich synodów umiał on nietylko wydać i ogłosić, ale i rozpowszechnić: księgę ich kazał rozesłać po wszystkich kościołach i pragnął, żeby i następcy jego tak samo czynili (1475)¹. Jeszcze wcześniej biskupi krzyżacko-pruscy metropolii rygskiej zaradzili złemu, nakazując plebanom zgłaszać się do swojej kancelaryi po odbiór statutów (w dyecezyi pomezańskiej z r. 1411 a w sambijskiej ok. 1427 r.)². Możliwość tę uzasadnialiśmy wyżej i dla najstarszych statutów naszych dyecezyalnych,

statuty jego własne i poprzedników, o których wspomniał poprzednio w tym artykule (Tamże str. 113).

¹ Constitutiones et ordinationes, quas in synodis... fecit et publicavit, in hunc libellum conscribi et ad ecclesias hincinde distribui fecit (ed. Montbach 85). Ale też i archiprezbyterów pociąga do odpowiedzialności na przyszłym synodzie, co się tyczy przestrzegania statutów (Tamże 92 na dole).

² Synod kwidzyński z 21. V. 1411: quatenus copiam presencium statutorum infra hinc et festum s. Michaelis a cancellaria nostra recipiant et eadem in scriptis sic redacta in ecclesiis suis affixa habeant. Królewiecki ok. r. 1427: ut ea... sub termino duorum mensium in scriptis de cancellaria nostra, ne per aliorum scriptorum ignoranciam debita correctione statuta nostra presenciam frustrentur, compacta et extracta in ecclesiis quibus preestis tabulis ligneis affigatis et in congregacione... (Ed. Jacobson l. c. (149) w przedmowie i (180) pod koniec, ob. wyżej str. XVI przyp. 2).

krakowskich biskupa Nankera z r. 1320 (oczywiście wedle brzmienia jego nakazu za pośrednictwem dziekanów wiejskich, gdzie zaś ich nie było, to archidyakonów). I przy tem przypuszczeniu można pozostać z tem zastrzeżeniem, że nie musiała być ona — jak się wyjaśniło — jedyną.

O miejscu przechowywania księgi z statutami milczą konstytucje Nankera i wszystkie następne krakowskie; nie wspominają o przybijaniu ich na ścianie w kościele, w chórze lub zakrystyi, co było lub raczej być miało i u nas pospolicym zwyczajem. Są o tem wzmianki w przepisach statutów prowincjonalnych i niektórych dyecezyalnych, ale uogólniać ich nie można. I tak legat apostolski Filip biskup firmański, ogłaszając swoje konstytucje na synodzie budzińskim d. 14. IX. 1279 r., nakazuje kapitułom katedralnym przepisać je w ciągu dwu miesięcy i zaleca, żeby je odczytywały i objaśniały cztery razy do roku czyli raz na trzy miesiące na swych sesjach generalnych, umyślnie na ten cel zebranych, to samo i biskupi mają uczynić przynajmniej raz w rok na swoich synodach dyecezyalnych; umieścić je zaś każe, oprawiwszy księgę ich w deski, na łańcuchu w zakrystyi¹. Konstytucje synodu prowincjonalnego w Uniejowie z 19. II. 1326 biskupi polscy na nim zgromadzeni rozkazują zawiesić na ścianie we wszystkich kościołach całej prowincyi, katedralnych, kolegiackich i jakichkolwiek innych w terminie do sześciu miesięcy². W przeciągu tego samego

¹ *Omnia capitula cathedralium... infra duos menses, ex quo copiam potuerint habere earundem, ipsas conscribi faciant (powołani byli do tego notaryusze kapitulni i zarazem rektorowie szkół katedralnych) litera grossa, legibili atque distincta; ipsasque ligari faciant in tabulis ad modum libri et ferrea catena connexas in sacrario sic affigi, quod commode legi possint nec inde de facili valeant deportari* (StPPP. I, 428 § 117 i Kod. dypl. WP. I, 457 nr. 488 tutaj poniżej i mandat o ich lekturze o kapitułach i synodach biskupich).

NB. Wyłuszczenie stosunku kodyfikacyi Nankera do tych statutów budzińskich zachowują sobie do osobnej pracy będącej ciągiem dalszym mych »Studyów o ustawodawstwie synodalnem biskupów polskich«.

² *Quas in omnibus ecclesiis nostre provincie cathedralibus, collegiatis et aliis quibuscunque infra sex mensium spacium parietibus affigi*

czasu (a to za wzorem synodu mogunckiego z r. 1310) księga konstytucyi kaliskich prymasa Trąby z 25. IX. 1420 ma być wyłożona i leżeć w chórze lub w innem miejscu odpowiedniem w kościołach katedralnych, opatrzona pieczęcią arcybiskupa a w kolegiackich pod pieczęcią ordynaryuszów¹; nierówne to zatem, jak widać, były odpisy, kolegiackie sporządzano z egzemplarzy katedralnych. Mamy przytem w tych prowincjonalnych konstytucjach wskazane zarazem źródło dwu głównych terminów, które biskupi dyecezyalni wyznaczają do nabywania statutów synodalnych od czasu ich ogłoszenia². Termin między nimi pośredni, trzechmiesięczny, naznaczają po Nankrze biskupi nasi dla swoich statutów dyecezyalnych: płocki Jakób Syrokomla z Korzkwi i poznański Andrzej Łaskarz z Gostawic. Pierwszy (1398/1423) każe je przechowywać w zakrystyi, drugi (ok. 1423) zawieszać w chórze prezbiterium kościoła; obydwaj sporządzenie ich opisów nakładają na duchowieństwo, które je ma posiadać, tylko biskup płocki obszerne konstytucye swojej kodyfikacyi nakazuje spisać jak zwyczajnie w księdze³ a poznański zwięzłe swoje mandaty na dużym pergaminie (in pergamenea tabula

precipimus, ne pretextu ignorancie ab observacione earum quispiam valeat excusari, do czego synodyk Jarosława z r. 1357 dodaje: et nos hanc penam [synodalną trzech grzywien i klątwy] eciam ad privacionem beneficii duximus extendendam (StPPP. I, 405 z przyp. 1; w KWP. II, 398 nr. 1061 dodatek ten opuszczony). Końcowy to jest przepis jak i w statutach budińskich.

¹ W statucie *De constitutionibus* L. I: ut presens libellus... in choro vel in alio loco competenti iaceat sic, ut possit patere cuilibet legere seu videre volenti accessus (StPPP. IV, 182).

² W przedstawieniu tej kwestyi przez Dra St. Zachorowskiego w niżejszych Studyach i materyałach Nr. 1 popraw na str. 31 w. 4 tekstu z dołu: osiem na cztery i osiem, w. 3 cztery na dwa; a w przypisach tamże pod 2) dodaj Nanker 1320 r. dwa i trzy miesiące, Strzemiński 1459 i synod włocławski z r. 1402 po sześć miesięcy, pod 3) dwa miesiące, pod 4) jeden miesiąc; na str. 32 u góry w tekście w. 3—4 wyraz »przynajmniej« należy skreślić a wstawić go do w. 5 po dwukrotnie.

³ W końcu przedmowy: ut infra spacium trium mensium scribi et in suarum ecclesiarum sacristiis reponi faciant et procurent (Ulanowski, O pracach przygot. str. 44).

conscripta)¹. W dyecezyi wrocławskiej bywało rozmaicie: najstarsze jej statuty z r. 1402 (najprawdopodobniej także gnieźnieńskie), które należało mieć przepisane do pół roku, mówią ogólnie o przechowywaniu ich w kościele; dwa krótkie następnych biskupów, z r. 1417 dochowane w okólniku archidyakonackim, nakazującym częściowe ogłoszenie ich na sumie w kościele, i z r. 1427, miały być na ścianie przybite w zakrystyi lub w samym kościele; późniejsze jeszcze a większej objętości (ordynacya biskupia z r. 1477 i archidyakonacka z r. 1487), rozesłane kurendą przez archidyakona i mające być zaraz odpisane przez plebanów lub ich wikaryuszy z poświadczeniem na egzemplarzu archidyakonackim, że się je przepisało i dalej posłało, zlecają zachowanie ich przy kościele wraz z statutami prowincjonalnymi (z r. 1420) i synodalnymi t. j. dyecezyalnymi, tudzież z agendą i rubrycellą-kalendarzem². O statutach synodalnych gnieźnieńskich z r. 1456 już się nadmieniono powyżej, iż winny być przechowywane obok mszałów z resztą ksiąg kościelnych.

W świetle tych przepisów dostrzega się legendę o księgach statutów wiszących na łańcuchu żelaznym po kościołach załedwie w jednym nakazie statutów budzińskich (1279), który zresztą

¹ Artykuł ostatni *De habendis statutis*: quilibet (kolegium wikaryuszów katedralnych i kolegiackich oraz rządecy kościołów parafialnych)... nostra statuta in sua ecclesia infra hinc et tres menses habere teneatur in pergamenea tabula conscripta, quae in choro publice suspendatur (StPPP. T. V str. XXXII - XXXIII w Dodatku).

² Z r. 1402 pod koniec: Ut vicarii cathedralis et collegiatae ecclesiarum et quivis plebanus praefata nostra statuta habeant scripta infra sex menses a die praesentis synodi et in sua ecclesia publice (w ed. »pure«) locata. Z r. 1417 tamże: ut... praesens nostrum mandatum in vestris ecclesiis publicetis infra missarum solempnia, transumptum quoque processus in sacristiis vel ubi commode videbitur, in ecclesiis tamen vestris ad parietem tamen applicari faciatis. Z r. 1427 w przedmowie: statuta... parietibus publice pro intimatione affigenda. Z r. 1477 tamże: apud vestras ecclesias habeatis et teneatis odpisane z dołączonego kwinternu ex dicto quinterno transcribatis seu transcribi faciatis i podobnie z r. 1487: singuli rescribatis et copietis pro vobisque et ecclesiis vestris transcripta retineatis et conservetis... Item quilibet plebanus habeat apud suam ecclesiam statuta provincialia et synodalia... (Statuta synodalia dioec. Wladislaviensis et Pomeraniae ed. Zeno Chodyński [Varsaviae 1890], 9, 13, 15, 22 i 23).

mówi o zakrystyi. I ona stała się z czasem głównem miejscem przechowywania ksiąg z statutami, obok zaś niej utrzymywał się nadal zwyczaj starodawny zawieszania w chórze kościoła przy wielkim ołtarzu tablicy lub arkuszków pergaminowych z statutami i ogłoszeniami synodalnemi. Statuty należały do ksiąg kościelnych, w ich szeregu szły zaraz po ściśle liturgicznych, zaczętem kościół był wyłącznem miejscem ich przechowywania a przytem najbezpieczniejszem i wreszcie najbardziej dostępnem do ich lektury dla wszystkich duchownych, którzy byli obowiązani nimi się rządzić przy sprawowaniu służby bożej i pieczy duszpasterskiej; kościół naogół, w szczególności chór lub zakrystya ze skarbcem (ale ten ostatni istniał tylko przy większych kościołach), w konwentach zaś mieszczące się w ich zabudowaniu osobne armarium.

Brak przepisu o tem w statutach Nankera nie pozwala rozstrzygnąć, czy statuty miały być przechowane w chórze czy w zakrystyi, praktyka w tym względzie nie była jednolitą; z uwagi przecieź, iż tworzyły księgę (volumen), należy się oświadczyć za zakrystyą. Luki w drobnej tej sprawie następcy Nankera nie uzupełnili.

Nanker a za nim Wysz zwracają się po plebanach jeszcze do wikaryuszów katedralnych i kolegiackich z nakazem obserwowania przez nich wydanych statutów, ale nie wszystkich lecz tylko jednej konstytucyi bezpośrednio ich dotyczącej, mianowicie o śpiewaniu godzin kanonicznych, którą winni sobie wpisać do jednej z swoich ksiąg kościelnych. Z dwu konstytucyi, oznaczonych tym tytułem (9-ta i 17-ta), rozkaz ściąga się do drugiej, która szczegółowo określa obowiązek odprawiania konwentualnie nabożeństwa w katedrze i w każdej kolegiacie przez kanoników i wikaryuszów; pierwsza mówi o niem ogólnie, poświęcona jest zresztą w dalszym ciągu kazuistyce odprawiania mszy św. a jako taka dotyczy wszystkich kapłanów. Statuty synodalne innych dyecezyi naszych z wieku XV-go obowiązują już nie częściowo ale w całości ogół (kolegium) wikaryuszów przy katedrze i kolegiatach na równi z plebanami, albowiem kolegia ich sprawują natenczas duszpasterstwo. Praktyka wciągania osobnych rozporządzeń

biskupich do ksiąg liturgicznych, o ile zwłaszcza dotyczą administracyi sakramentów, istniała i gdzieindziej; spotykamy ją w średniowieczu w diecezyi królewiecko-sambijskiej pod metropolią rygską (1442)¹

Nakoniec zakonników reguły św. Benedykta obowiązuje Nanker do zachowywania swoich statutów, przykazując im pod karą dwu grzywien (jak i klerowi świeckiemu), żeby je mieli w każdym konwencie wraz z konstytucją Klemensa V, ogłoszoną na soborze w Wiedniu, która objaśnia ich regułę *Ne in agro domínico*². Sposobu nabycia ich nie określa; pewną jest rzeczą, iż nie mógł być innym aniżeli za następcy jego biskupa Jana Grotowego, t. j. przez opatów w kuryi biskupiej.

III. Przekaz rękopiśmienny tekstu statutów.

Statuty Nankera dochowały się w niezbyt wielu odpisach, które pochodzą — z wyjątkiem jednego — z wieku XV-go, i to dopiero z drugiej jego połowy a zawsze w łączności z mniejszym lub większym zbiorem statutów następnych biskupów. Już tem samem nasuwa się podejrzenie, iż ten ich przekaz pozostaje w związku przyczynowym ze znanymi nam a energicznymi zarządzeniami, jakie biskupi krakowscy Oleśnicki (1436 i 1446) i Strzemiński (1459) wydali na swoich synodach w sprawie rozpowszechnienia statutów wszystkich

¹ Quatenus hec puncta... de sacramento confirmationis... presentibus vobis pariter transmissa sub spacio IIII dierum in codicibus vestris missalibus [pro] populi erudicione diligenter per vos vel alium exaretis et rescribatis (Jacobson l. c. str. (130). Z instrukcyi tej, obejmującej artykułów 16, zamieścił tutaj wydawca tylko początek i urywek z art. 14 o alapa).

² C. 1 t. 10 De statu monachorum L. III in Clem.

NB. Powołane przy końcu tego statutu Nankera dekretały papieskie o a) klauzurze zakonnic i b) ich wizytowaniu są to a) Bonifacego VIII »Periculoso et detestabili« c. unic. t. 16 De statu regularium L. III in VI° i b) Klemensa V »Attendentes« c. 2 t. 10 L. III in Clem. (Ob. jeszcze w następnym rozdziale pod 6° na str. XXXVII w przyp.).

swych poprzedników; chronologicznie stanowią one jedną grupę, czy i rzeczowo, okaże się poniżej. Samoistne a przednie miejsce zajmuje tekst w kwartancie pergaminowym z wieku, w którym żył biskup Nanker; jestto najstarszy ze znanych dotychczas przekaz jego statutów a jedyny z wieku XIV-go.

I. 1. Mieści się on w kodeksie pergaminowym, jaki przechowyuje się obecnie w ces. bibliotece publicznej w Petersburgu *Lat. Q. I. vel. 105* (24/25 > < 17/18 kłb. 128, oprawny w grubą okładkę drewnianą, na przodzie złamaną), a który niegdyś należał do kolegium wikaryuszów wiślickich; o tem jego pochodzeniu świadczy zapisek, umieszczony na pierwszej karcie u góry ręką z wieku XVIII-go: *Ex Lib. R. R. Vicar. Vislicens.*, z Wiślicy dostał się następnie do biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, gdzie było jego miejsce najwłaściwsze, ale go stąd wraz z tysiącem innych wywieziono w r. 1833 do Petersburga. Treść główna rękopisu, homiletyczno-spowiednicza, znamiętuje przeznaczenie jego praktyczne w służbie kościoła. Na trzy pokrewne sobie rozpada się działy według swej treści. Najobszerniejszy z nich drugi ze znanych ale bardzo mało u nas rozpowszechnionym zbiorem kazań oświecanych pańskich i na niedziele Peregryna (dominikan to śląsko-niemiecki z Raciborza, naszemu Nankerowi współczesny), które wpisała tutaj ręka Piotra z Żytawy w wieku XIV-tym (k. 10—85vo), dał z czasem nazwę całemu rękopisowi; zapisek znacznie późniejszy »Legenda sanctorum« na samym czele u góry pierwszej jego karty ściąga się do tych kazań, tem bardziej, iż po pierwszej ich karcie wklejono potem w wieku XV-tym trzy karty, dopełniając w nich legendy na trzy pierwsze święta w roku kościelnym o św. Andrzeju, Mikołaju i Niepokalanem Poczęciu, a więc już po soborze bazylejskim. Część następna, z rzędu trzecia, zawiera penitencjarz wierszowany »Peniteas cito« wraz z ułomkiem sumy spowiedniczej a w końcu dysputę chrześcijańsko-żydowską »Pharetra fidei contra iudeos« (k. 115^v-126, rozpowszechniona jest ona także w inkunabułach jak i Peregryn), tudzież jeszcze na dodatek parę kazań (jak de animabus, dwa de nativitate), i ta część również przekonywa o użyciu tej księgi w duszpaŃsterstwie, najprawdopodobniej przy kolegiacie i zarazem parafii

wiślickiej; jak się już nadmienilo, obowiązki w niej duszpaster-skie sprawowało kolegium wikaryuszów, mające w nowym swoim domu fundacyi Jana Długosza (w r. 1460) osobną izbę sklepioną na książnicę¹.

Początek rękopisu — jest to część jego pierwsza — na pierw-szych ośmiu kartach, stanowiących oddzielny sekstern, zajmują statuty synodalne Nankera, pisane i rubrykowane jedną ręką (20·5 > < 13·5, wierszy 46, liniowany); ta sama jeszcze pierwsza ręka zamieściła w dalszym ciągu bezpośrednio po statutach (f. 8) antyfonę o Matce Najśw. z pięcioliniowymi nutami (rubro) *Incipiunt versus de beata virgine*: (tekst) »*Salve nobilis virga yesse, salve flos campi maria, maria*«. Sekstern, obcięty po obu rogach u góry i z dołu tudzież wzdłuż brzegu przez całą wy-sokość, tworzył początkowo jak się zdaje oddzielną całość i do-piero później oprawiono go razem w jedną księgę z Peregry-nem i katechizmem spowiedniczym. Z całego kodeksu, który się zachował dość dobrze, pierwsza karta uległa najwięcej zni-szczeniu. Zwłaszcza rubrum w nagłówku statutów jest niemal zupełnie starte; z kilku pozostałych śladów dało się ledwie odczytać: »*Incipiunt constitutiones... cr. de an. M...*«. Za-tarcie tekstu pierwszej tej stronicy może nas utwierdzić w przy-puszczeniu o pierwotnej samoistności seksternu, gdyż jest bardzo dawne i nie pochodzi z zepsucia od wilgoci: już ręka wieku XV-go starała się uwidocznnić niektóre zatarte tutaj wyrazy; ona też korygowała w ciągu dalszym tekst na wielu miejscach, nie zawsze jednak szczęśliwie², i to zazwyczaj nie dowolnie, na swój domysł³ lub gdzie trzeba było koniecznie⁴, ale według tekstu

¹ Stuba libraria caminata (Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracov. T. I* [Cracoviae MDCCCLXIII], 429 u góry; tutaj str. 404: *Ecclesia Wislic. non solum collegiata sed et parochialis est, curam habens anima-rum in vicarios Vislic. aequaliter partitam*). Dom ten Długosza uległ ruinie w obecnej wielkiej wojnie.

² Ob. niżej str. 5 pod m; str. 13 pod u; str. 48 pod s oraz a w sta-tucie 35, gdzie w wierszu przedostatnim popraw et po- na expo-; str. 50 pod m; str. 53 pod h; str. 55 pod j; str. 59 pod l; wreszcie str. 62 pod w.

³ Jak niżej np. na str. 35 pod e; str. 54 pod s; str. 55 pod f; str. 57 pod o.

⁴ Jak np. na str. 6 pod c, g, l, u; str. 7 pod f; str. 9 pod o i t. d.

w odpisach sobie współczesnych, które należały do tej samej rodziny rękopisów, co i kodeks Jagielloński 2658 oraz kórnicki. Nie brak tedy już u pierwotnego pisarza pomyłek i błędów, które się zaznacza w wydaniu niniejszem, w kilku nawet miejscach, o ile się spostrzegł, pisarz starał się je sam poprawić¹; na ogół przecież nie można mu odmówić pewnej staranności w przepisaniu tekstu, którego inicjały poszczególnych rozdziałów, z wyjątkiem jednego (8), przyozdobił minią. Bardzo cenna jest data wydania statutów, znajdująca się na końcu, którą kopista przepisał z swego pierwowzoru: ...*anno domini M^o. CCC^o. XX°.. VI° Non(as) Octobris* (a więc R. P. 1320 d. 2 października); należało przywieść tutaj to datum z ścisłością paleograficzną, gdyż odpisy jego dotychczasowe podawały nam raz: *1326 nonas octobris*²), kiedy indziej zaś *M^o CCC^o XX° VI° Nonis Octobris*³. Kopista z imienia i miejsca nieznaną mógł dokonać swej pracy w kolegiacie NP. Maryi wiślickiej, ale nie można się przy tem upierać, jak również i przy tem, żeby tekst, jakim rozporządzał, należał koniecznie do tych, które bezpośrednio wyszły z kuryi biskupiej w odpisie notaryalnym, tradycję jednak tej grupy odpisów egzemplarz ten kolegiacki dość wiernie zdaje się przed-

¹ Np. na str. 14 pod y; str. 23 pod m.

² Alfred Blumenstok: Wiadomość o rękopisach prawno-historycznych biblioteki cesarskiej w Petersburgu w T. VI Archiwum Komisji historycznej Akademii Umiejętności [Kraków 1891], 414 nr. 231 z podaniem, iż rękopis pochodzi z końca XIV-go w. (na innem tutaj miejscu na str. 404 nr. 171, iż z w. XIV/XV) i z zestawieniem nagłówków, o ile się różnią od podanych w wydaniu Heyzmanna; uwaga końcowa (na str. 415), iż »rozdziału De prebendis non acceptandis brak zupełnie«, nie jest słuszna. Zawartość rękopisu podana sumarycznie na str. 457 pod 51).

³ Józef Korzeniowski: Zapiski z rękopisów ces. biblioteki publ. w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich w T. XI Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce tejże Akad. Umiej. [Kraków 1910], 32 nr. 35. Przeważna część informacji, jakie wydawca zapisek daje o tym rękopisie, jest nieścisła: a) jakoby Blumenstok wykazał różnice dosyć znaczne, zachodzące między tym rękopisem a tekstem ogłoszonym przez Heyzmanna, b) Peregryn nie krakowskim ale wrocławskim był przeorem i c) że w XVIII wieku należał ten kodeks do nieznanego wikarego wiślickiego »Ex libris RP. Vicarii Visliciensis«. Głosy niemieckie na k. 52 wskazał już Blumenstok.

stawiać; w tem wartość jego największa. Pochodzi z około połowy wieku XIV-go. W edycji poniższej oznaczamy go *Pet. I.*

II. Wszystkie inne odpisy są znacznie późniejsze i — co jest cechą charakterystyczną, jak się już zaznaczyło powyżej — mieszczą się w zbiorach statutów synodalnych dyecezyi krakowskiej z drugiej połowy wieku XV-go. Jeżeli dopiero teraz się zjawiają, to powstały niezawodnie na skutek znanych nam zarządzeń biskupich. Najbliższym z nich kodeksowi niegdyś wiślickiemu i czasem i tekstem, ale rozumie się nie będącym bezpośrednią jego kopią, jest 1° odpis z r. 1456 w kodeksie folio obecnie Baworowskich we Lwowie nr. 1016 f. 470—479: *Incipiuntur constitutiones domini Nankeri episcopi Cracoviensis* >< *Edite sunt... sub anno domini Millesimo CCC XXVIII no(ni)s octobris*. Pisarz jego uwidoczniał się przy dalszych statutach, mianowicie biskupa Mokrskiego jako Paweł syn Mikołaja z Lipna¹, niezawodnie identyczny z scholarem w owych latach uniwersytetu Jagiellońskiego (1453)², któryby natenczas studyował dekryty; traktaty kanonistyczne, jakie zawiera ten rękopis przed statutami, przepisane częściowo przez tegoż Pawła z Lipna, wskazują studyum generalne krakowskie jako miejsce jego powstania. Kodeks to zatem byłby szkolno-universyteckim, jest zaś nieoceniony ze względu na swą datę a przytem pierwszy — jak dotychczas — z wieku XV-go. Niestety Paweł z Lipna był skrybą bardzo nieuważnym a przytem jeszcze mało wyrobionym, bez dostatecznej wprawy w odczytywaniu, stąd pochodzi szereg opuszczeń wyrazów i zdań całych, raz nawet całego rozdziału (8) tudzież rodzaj błędów, jakie czynił; poprawiała go gdzieniegdzie i ekscerpowała ręka nieco późniejsza

¹ Opis z zawartością tego rękopisu podaje i pochodzenie zakonne zdaje się mu przyznawać Dr. St. Zachorowski w Nrze 1 niniejszych Studyów i materyałów str. 25—26.

² »Paulus Nicolai de Lyvna« zaimatrykułowany w lecie 1453 za rektoratu mistrza Mikołaja z Kalisza dekretów doktora (Album studiosorum Univ. Cracov. I [Cracoviae 1887], 136). Zapisany z nim współcześnie Marcin syn Jana z Lipna (L. c. 134) został bakałarzem in artibus 1455 (Statuta nec non liber promot. philos. in Univ. Jagiell. ed. J. Muczkowski [Cracoviae 1849], 46) i ten widocznie na rektora szkoły się kierował.

ale jeszcze z w. XV-go, może ta sama, która wpisała dalsze statuty krakowskie¹. Trudno rozstrzygać, czy datę statutów sam zbałamucił, czy też taką już znalazł w swym wzorze, należącym najprawdopodobniej do jednej z dwu rodzin zbioru Oleśnickiego.

2° Na drugim może miejscu należałoby położyć odpis w nieprzystępnym dzisiaj kodeksie Jagiellońskim nr. 3452 k. 134vo—157vo z drugiej połowy w. XV-go, o którym przed dwudziestu laty zanotowałem sobie pobieżnie — na czas późniejszy odkładając dokładne jego zbadanie — iż ma znak wodny z r. 1451 (?) a dalej, że tekst w nim statutów Nankera okazuje dość znaczną zgodność nawet i w pisowni z kopią pergaminową w kodeksie wiślickim czyli Pet. I; wreszcie iż nieliczne nagłówki, jakie przytacza, zgadzają się z podanymi w Pet. I i są wzięte z dekretalów. Data statutów jest i w nim już przekształcona, ale jeszcze niewiele [1320 d. 5 paźdz.]².

3° Cennym ze względu na swe pochodzenie miejsko-parafialne jest rękopis obecnie od r. 1833 petersburski L. Q. I. 94 (poprzednio świętokrzyski a następnie chwilowo, 1819—1833, należący do biblioteki uniwersytetu warszawskiego). Część jego pierwsza, synodalna, powstała przy farze w Zdziechowicach (pod Zaklikowem w ziemi sandomirskiej a w archidyakonacie zawichojskim) d. 2 sierpnia 1460. Spisał ją tutaj sługa duchowny vulgo żak miejscowego kościoła (*minister ecclesiae*), Maciej z Kleczowa zwany podobno Czeplem, który przyszedł tu na służbę po studiach w uniwersytecie krakowskim³; dokonał zaś

¹ Najciekawszem jest opuszczenie statutu (8) li tylko przez nieuwagę: już rozpoczął pisać jego rubrykę *De custodia rerum* a dokończył ją przekakując do rubryki następnego statutu (*De celebratione divinorum officiorum*), ob. edycję poniższą na str. 17 pod (8) i str. 18 pod (9); ob. jeszcze niżej pod 6°.

² Parę przytem wariantów, jakie wówczas fragmentarycznie zanotowałem, kładzie się poniżej, ob. str. 2 i nstpn. *passim*. Wykaz statutów krakowskich w tym rękopisie, którego część pierwsza obejmuje kazania, przywiódł Dr. Wł. Wisłocki w Katal. rękop. Jagiell. na str. 749.

³ »Mathias Alberti de Cleczowa« zaimatrykułowany w lecie r. 1455 (AS. I, 143). Zawartość synodalną tegoż rękopisu wskazuje Blumenstok (L. c. 417 nr. 233 i 418 nr. 238) a za nim Korzeniowski (L. c. str. 37—8

swej pracy »angulorum quarto iuxta fenestram«, rozumiem w izbie szkolnej. Okoliczności, towarzyszące powstaniu niniejszego zbioru przeważnej części statutów krakowskich (Nanker, Grot, Oleśnicki 1436 i Wysz 1394), jako też szczególniejsze uwzględnienie rezerwatów — z Nankera wypisał je osobno poraz drugi, przydając do nich i najświeższe biskupa Tomasza, z którymi się w jego statutach ani też gdzieindziej nie spotykamy, określając dostatecznie przeznaczenie jego na użytek duszpasterski przy tymże lub innym kościele parafialnym. W tym i podobnych mu odpisach, których przekaz rękopiśmienny poślednią ma wartość, widzimy dopełnienie znanych nam nakazów biskupich (Oleśnickiego 1436 i Strzemińskiego 1459) o przepisywaniu statutów synodalnych przez kler parafialny. U tych to kopistów znajdujemy wykombinowaną przez nich drugą datę statutów Nankera jako potwierdzonych przez jego następcę Jana Groto-wego, mianowicie rok 1328 z pozostałością dnia z daty pierwotnej »nonas octobris«, która pierwotnie wyrażoną była liczbą lub słownie była wypisana na rok 1320, dzień zaś VI° nonas octobris przekształcił się na III°, a więc *millesimo trecentesimo vicesimo tercio nonas octobris*¹, co można było rozumieć dwojako: albo 1320 d. 5 paźdz. albo 1323 d. 7 paźdz.

4° Do tej rodziny odpisów plebańskich należy dalszy kodeks petersburski L. Q. I. 93 (przed r. 1833 biblioteki uniwersyteckiej warszawskiej) k. 54—75: *Sequuntur Statuta Reverendi magistri Nankijeri decretorum doctoris Episcopi Cracoviensis etc.* >< *Edite sunt hec constitutiones et publicate per Reverendum patrem Dominum Nankijerum Episcopum Crac. confirmate Anno domini M^o CCC^o XX° octavo^o nonas Octobris* niewiadomego pisarza, znak wodny z ok. r. 1463 (krzyż na kole z trójkątem).

z wskazaniem dalszej jego treści str. 38). Wedle uwagi pierwszego autora tekst statutów Nankera nie okazuje ważniejszych różnic z wydaniem Heyzmanna, odznacza się brakiem bardzo wielu nagłówków i kończy się na rozdziale »De casibus episcopalibus« t. j. (47), ale go powtarza później i łączy wraz z następnym rozdziałem.

¹ Ob. Korzeniowski l. c. str. 37 pod α) i δ) i Blumenstok l. c. str. 417. Datę r. 1328 ma jeszcze kodeks petersburski Lat. F. II. 202 (jak niżej pod 7° na str. XLJ).

Statuty Nankera następują po penitencyarzu Jana Bożego, po nich zaś idą statuty Zbigniewa Oleśnickiego z r. 1436 i znowu traktaty teologiczne, wśród nich Mikołaja z Błonia o sakramentach oraz ustępy liturgiczno-hagiograficzne o św. Cyrylu z Metodym i św. Wojciechu, o których czci w kościele krakowskim wspominają statuty Oleśnickiego. Jeżeli przekaz tych ostatnich jest ścisły, to powtórzone w nich częściowo dwa artykuły ze statutów Nankera¹; zdarzają się jednak w kodeksach plebańskich osobno przepisywane rozdziały z statutów Nankera². Tekst ich w rękopisie niniejszym, jak słusznie zauważono, nie wyróżnia się zbyt od edycji Heyzmana a największe różnice zachodzą w stylizacji nagłówków³, o ile je mają, tekst zaś cały kończy się rozdziałem przedostatnim. Sąd o nim wypadnie nieco inaczej, jeżeli się go zestawia z tekstami od niego starszymi. Właściwym jest mu na jednym miejscu ten sam porządek statutów co w kodeksie pergaminowym z w. XIV-go, ale na innym go przedstawia lub cały statut opuszcza⁴; a dalej od przekazu jego tekstu znacznie odbiega zarówno przez pewne objaśniające dodatki⁵ jako też i nagłówki sformułowane samoistnie, wyrażające szczegółowiej treść zwłaszcza tych rozdziałów, które były zaopatrzone rubryką wziętą z dekretów⁶. Nie da się stwierdzić, czy te uzupełnienia i przemiany, zresztą niesystematyczne, dokonane zostały dopiero przy tym odpisie, czy też raczej znajdowały się już w wzorze jego archidya-

¹ Tekst u Blumenstoka, Wiadomość str. 418 u góry pod nrem 237 i w edycji Dra St. Zachorowskiego Statuty synod. krak. Zbign. Oleśnickiego str. 49—50 art. 9 i 10.

² Tak np. w kodeksie petersb. Lat. Q. I. 50 z ok. r. 1430, będącym własnością Piotra z Radomia, plebana koniuszowskiego (Arch. do dziej. liter. i ośw. T. XI, 36 nr. 41 pod f)

³ Blumenstok l. c. 415—417 nr. 232 a pełniej w naszej edycji przy poszczególnych nagłówkach, gdzie atoli popraw na str. 17 i 18 pod (8) i (9) que na quod, na str. 28 pod (16) tacitum na cantum albo przed per dodaj [ne] i na str. 41 pod (28) commutare na communicare.

⁴ Ob. niżej str. 35 pod (22) NB., str. 23 pod (12) i str. 32 pod (19).

⁵ Najważniejsze są: na 8 pod x; str. 9 pod d, j; str. 48 pod o. Nadto zmiana godna uwagi na str. 5 pod j.

⁶ Np. c. (8), (9), (10), (11), (12), (13), (14), (16) i t. d. i t. d.

konackim lub dziekańskim; sam odpis jest niedbały i mniej jeszcze poprawny aniżeli w kodeksie Baworowskich, z którym się schodzi niejednokrotnie. Oznaczamy go sygnaturą *Pet. II*.

5° Inny rodzaj odpisu a jeszcze mniej zadowalniający daje nam kodeks Jagielloński 4° nr. 2658, w którego w części pierwszej mieści się zbiór statutów synodalnych krakowskich znacznie pełniejszy aniżeli w rękopisie Baworowskich (nr. 1016) z r. 1456. Niewiadomego pochodzenia — dla biblioteki Jagiellońskiej nabył go J. S. Bantkie 3. VIII. 1818 — powstał wkrótce po r. 1459, z którego statuty Strzemińskiego umieszcza na czele a po nich pierwsze Oleśnickiego z r. 1436, następnie zaś porządkiem już chronologicznym wszystkie dawniejsze »*antiqua*« od Nankera aż do Jastrzębca włącznie, niewątpliwie w dopełnieniu mandatu promulgacyjnego obu tych biskupów; w nim to bowiem pierwszy o tem przepis Oleśnickiego opatrzony jest nagłówkiem »*De non negligendis antiquis constitutionibus*«, nowymi zaś były statuty dwu ostatnich prawodawców: Strzemińskiego i Oleśnickiego¹. Opuszczenie drugich tegoż biskupa (z r. 1446) każe się domyślać, iż odpisu dawnych statutów nieznany kopista dokonał z egzemplarza, w którym się mieścił zbiór ich, ogłoszony przez Oleśnickiego w r. 1436, a na ich czele statuty Nankera i to w tekście może jeszcze poprawniejszym, aniżeli go miał Paweł Mikołajowy z Lipna, skryba ich w kodeksie Baworowskich 1456 r. (przepisujący je, jak się wyżej nadmienilo, najprawdopodobniej z jednego z obu współczesnych sobie zbiorów Oleśnickiego). Zatytułowane są tutaj (str. 25) *Incipiunt Statuta patris Nankijeri*, mają zaś datum, jedyne z odpisów owego czasu najbardziej zbliżone do pierwowzoru (str. 58): *anno domini M° CCC° vicesimo sexto nona octobris* z dodatkiem »*etcys*«, jaki swym zwyczajem kładzie stale po każdym rozdziale-statucie (*etcys* albo jeszcze częściej *etc*). Data to rzeczywiście prawdziwa, jeśli się jej tylko doda jedną literę: *nona[s]* a więc 1320 d. 2 października; tak, jak ją wypisał, daje r. 1326

¹ Zawartość i opis rękopisu w katalogu Wisłockiego str. 629-630 a także u Heyzmana StPPP. IV str. XI, gdzie jest znak wodny dobrze podany.

d. 9 października. A jak z datą, tak postąpił sobie z całym tekstem, z każdym jego zdaniem i niemal wyrazem: zepsuł go do niepoznania wprost horrendalnym swoim odpisem; tak bezmyślnym był kopistą, iż zdaje się, że gdyby pisał z zawieruszoną głową, stanowczo nie gorzej wywiązałby się z swego zadania. Jedno może go nieco tłumaczyć ale nie usprawiedliwia, iż niedostatecznie w języku łacińskim ukwalifikowany pisał zapewne pod dyktatem; tą tylko okolicznością daje się najłatwiej wyjaśnić bezmiar jego błędów, opuszczeń i przekształceń; z przeszyszenia raczej zdają się one pochodzić aniżeli z przeoczenia¹. Wstawek samoistnych nie posiada; sześciowiersz o rezerwatach, jaki zamieszcza (c. 47), ma również i kodeks Baworowskich², którego kopiście jako rzetelnemu koledze w niedbałości tekstu może śmiało podać dłoń bratnią: niekiedy obydwaj robią tesame błędy, co może być rzeczą przypadku, wspólne natomiast u nich obu warianty wskazują powinowactwo ich

¹ Np. str. 3 pod d: ut illis zamiast ut in hiis, pod m: demonstracione zam. administracione; str. 4 pod r: aut mergat zam. immergat; str. 8 pod b: comparacionis zam. compassionis; str. 16 pod gg: que in zam. quem; str. 17 pod t: vetusta et consumpta zam. vetustate consumpta; str. 25 pod d: in mittetur provide zam. imitetur. Proinde; str. 29 pod u: Ut zam. Et; str. 34 pod h: frequenter visitaverit zam. frequentaverint; str. 41 pod q--r: deum promissis zam. dum hec permissis; str. 42 pod k: desideria zam. dissidia; str. 45 pod f: doloribus zam. coloribus; str. 47 pod g: temporibus mensis zam. tempus messis; str. 50 pod o: feliciores zam. periciores; str. 53 pod u: rapere zam. capere; str. 55 w (44): penis zam. penitenciis; str. 63 pod f: deis zam. de eis[dem].

² Sześciowiersz ów (ob. na str. 61 pod f) znajduje się już w statutach synodalnych dyec. utrechckiej z r. 1293 i to w formie poprawniejszej (wskazał mi je Dr. Stan. Zachorowski w zbiorze Hartzheim'a T. IV szp. 18--19):

Qui facit incestum, deflorans aut homicida,
 Sacrilegus, patrum percussor vel sodomita,
 Transgressor voti, periurus sacrilegusque
 Et mentita fides, faciens incendia, prolis
 Oppressor, blasphemus, haereticus: omnis adultus
 Pontificem super his semper devotus adibit.

pierwowzorów¹. Z nich też są przejęte nowe rubryki rozdziałów, streszczające je dokładniej aniżeli to czyniły pierwotne, pozostające w ramach tytułów dekretalów; im są szczegółowsze, tem z czasów późniejszych pochodzą, rozwijają się one z rozpowszechnieniem tekstu, jak zaś powstają powiadomi nas kodeks następny. Nagłówki statutów z kodeksu niniejszego wypisał Michał Wiszniewski w swojej *Historyi literatury polskiej* wraz z tekstem dwu statutów (c. 20 cały i część dyspozycyjna c. 29)²; uwzględnia je też edycja Heyzmana.

6° Kodeks kórnicki, przedtem puławski (stąd sygnatura jego obecna P. II) a pierwotnie świętokrzyski (z archiwum klasztoru na Łysej Górze zabrał go Tadeusz Czacki w r. 1794)³, in folio z r. 1458/1460 i lat następnych, znany już Lelewelowi, opisany zaś szczegółowo i wybornie przez A. Z. Helcla⁴, zawiera zbiór statutów synodalnych krakowskich, sporządzony w klasztorze świętokrzyskim w podobnym układzie lecz mniej pełnym zasobie, jaki się mieści w spólczesnym mu kodeksie poprzednim, Jagiellońskim 2658. A więc najpierw (str. 1—11) statuty Strzemińskiego z 9. V. 1459 w odpisie z 6. II. 1460 ręką »brata Macieja«, pierwszego pisarza tego kodeksu; następnie różnemi już rękami ale w latach najbliższych porządkiem naogół chronologicznym dawne statuty biskupów, poczynając od Nankera z pominięciem pierwszych Wyszowych z r. 1394 i drugich Oleśnickiego z r. 1446. Nankerowskie jako pierwsze w tym zbiorze (str. 97—118 i 119—120), mają u góry na samym wstępie dwa później różnemi rękami dodane nagłówki, jeden dotyczący całości: *Sequuntur Statuta Episcoporum Crac.*,

¹ Ob. str. 1 pod j; 7 pod l; 20 pod u; 22 pod a, g; 23 pod a; 24 pod g; 27 pod b, e; 37 pod w; 38 pod j; 53 pod v; 54 pod e; 62 pod j. Ma je zresztą tekst Baworowski i z kodeksem kórnickim, o czem poniżej pod 6° na str. XXXVIII pod 3.

² T. II [Kraków 1840], 298—300 z przyp. 417 i 418.

³ Pobyt T. Czackiego w archiwum świętokrzyskim u ks. Józefa Gackiego, Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze [Warszawa 1873], 236.

⁴ W § 21: Historyczno krytyczny wywód t. zw. Wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego w StPPP. T. I [1856] str. XXIV—XXVIII; ob. Joachima Lelewele Bibliograficznych ksiąg dwoje T. I [Wilno 1823], 236—8.

a drugi w środku niego szczegółowy: *Nankeri*. Tekst ich prawie całkowity pisała jedna ręka, mianowicie od 1 do 46 statutu włącznie (str. 97—118 szp. 1 u góry); poczem dodała następującą notatę: *Hic nota, quod finis istarum constitutionum ponitur in fine primi sexterni* [niema ich tam], *et incipit ibi ab illo capite: „Ne pretextu ignorancie circa casus¹ penitenciales etc.“* [jestto statut 47 z rezerwatami] *et finitur ibi: „Janislaus divina et apostolica providencia sancte Gneznensis etc.“ Et hec rubrica, que sequitur* [t. j. datum konstytucyi Nankera a nie statuty synodalne Jana Grotowego²] *scribatur post finem predictarum constitutionum* [t. j. Nankera] *et ante constitutionem Janislai, et hoc ubi dicitur „Jani“*. *Et hoc mutavi et obmisi ad mandatum domini Johannis vicecustodis, quia non intendebant omnes scribere, sed que essent electe et plus valentes. Tunc sequitur rubrica: „Edite sunt hec constitutiones et publicate per venerabilem patrem dominum Nankerum episcopum Cracoviensem Anno domini M^o CCC.“* Konstytucyi tych przecież z wyjątkiem jednej arcybiskupa Janisława nie wpisano na miejscu wskazaniem³. Dopiero ręka późniejsza drobnem pismem zanotowała ich incipit tutaj obok na marginesie: *Sequitur capitulum „Ne pretextu“ de articulis et casibus episcopalibus. Capitulum „Ubi-cunque clericum“*. *C(apitulum) „Excommunicatos publice“*. *C(apitulum) „Ne circa constitutiones“*, a więc trzy ostatnie statuty (cc. 48—50); nadto jeszcze ta sama ręka wskazała tutaj jakoby

¹ »causas« w ed. Heyzmana StPPP. IV, 31 w przyp. 4.

² Jak Heyzman objaśnia l. c.

³ Jest tu tylko na str. 16—17 wspomniana konstytucya arcybiskupa Janisława »Quoniam non debet« z pomyłką datą roku M^o CCCxC i notą marginesową na dole: *hic relaxatur statutum de clericis vulneratis etc.*, która mocą metropolitalną (podczas wizyty arcybiskupa w diecezji krakowskiej, odbytej za rządów biskupa Jana Grotowego), łagodzi statut synodalny Nankera o interdykcie za zabicie, ciężkie zranienie lub trzymanie w więzieniu duchownych (c. 48 »Ubi-cunque clericum«). Wydrukował ją z tej kopii Helcel (StPPP. IV, 407—7 nr. XIV, naznaczając jej rok 1330 lub 1333, data jej dzienna sexto idus marcii, t. j. 2 marca), za nim zaś powtórzył ją Heyzman (l. c. IV, 32 gdzie w wierszu 9 z dołu se popraw na si); w obu edycjach w ostatniem zdaniu *Ad huius statuti popraw; Ad huius facti*. Wydanie tej konstytucyi należy do statutów Jana Grotowego.

dalsze statuty: *Capitulum De sepulturis. De clausura monialium. Edite sunt in cartula hec vide S.* W rzeczywistości dwa te ostatnie capitula nie tworzą osobnych statutów; w żadnym innym przekazie rękopiśmiennym, jaki dotychczas znamy, nie mają one rubryk samoistnych, ale przynależą do dwu ostatnich konstytucyi. Sami mnisi wyodrębnili je sobie, albowiem te capitula do nich się także ściągają, mówimy »także«, gdyż przepis pierwszy (*De sepulturis*) obejmuje również i kler świecki i ich kościoły parafialne, żeby broń Boże nie zmuszać nikogo do grzebania się w pewnym tylko kościele; snąc jednak mnisi osobiście wzięli to sobie do serca i wypisali osobno jako skierowaną szczególnie do siebie tę przestrożę i karę kłatewną biskupa Nankera, który ją zresztą powtórzył za najświeższem ustawodawstwem papieskiem¹. Cały zapisek powyższy pierwszego kopisty (*Hic nota, quod finis...*) następnie przekreślono; jak wskazuje atrament, uczyniła to ta sama ręka, która opuszczone statuty końcowe dopisała później na osobnej kartce wszytej tutaj i oznaczonej w ciągu dalszym paginacją kodeksu str. 119 i 120. Do niej tenże kontynuator i zarazem dokończyciel statutów odsyła czytelnika w swej notce na marginesie górnym pierwszej kolumny str. 138 ponad dawniejszą (*Hic nota...*), przekreśloną przez siebie: *ffinis istarum constitutionum in carta*. Obejmuje ona powyższe statuty w następującym porządku: 1) Najpierw (49) »*Excommunicatos publice et nominatim*« z nagłówkiem *De excommunicatis publice et nominatim* z dodatkiem innej ręki *ut evitentur*; następnie 2) a capite »*Caveant eciam religiosi*« bez rubryki, tylko na dolnym marginesie zaznaczyła owa inna ręka *De sepulturis. In ecclesiis nonnisi patroni sepelliuntur*, rubryka to jak wiemy mnisha części drugiej tegoż statutu 49; podobnie rozbito statut następny, ostatni (50) na dwa: 3) »*Ne circa constitutiones*« i 4) »*De clausura vero*«, obydwie bez rubryki i wszelkiej noty marginesowej. To wszystko jeszcze na str. 119. Na następnej u góry idzie z po-

¹ C. 1 t. 12 *De sepulturis* L. III in VI° (dosłownie powtórzone) a co do kłatwy c. 1 t. 7 *De sepulturis* L. III in Clem. — O klauzurze zakonnic ob. wskazane wyżej dekretały papieskie na str. XXV w NB.

rządku datum jako zakończenie statutów (*E)dite sunt hee constitutiones et publicate per reverendum patrem dominum Nenkerum episcopum Cracoviensem Anno domini Millesimo trecentesimo vicesimo | tercio nonas octobris*, a zatem 5. X. 1320, tak samo jak i w niektórych innych kodeksach (Jagiell. 3452 i Petersb. Lat. Q. I. 94, ale niezawisłe od nich obu). Na tem nie koniec. Brakowało jeszcze do całości dwu statutów, wpisała je tedy tutaj inna, trzecia ręka, która ekscerpowala statuty: 5) »Ne pretextu« z nagłówkiem *De casibus episcopalibus* (c. 47) a obok na marginesie *Casus quos excipit sibi episcopus* i 6 »Ubique clericum« z nagłówkiem *De sententia excommunicationis* (c. 48), poczem ca[pitulum] »Excommunicatos publice« *ut supra et ibi finis* t. j. wyżej na tej kartce.

Ta sama osoba, która kontynuowała i dokończyła statuty skorygowała nadto cały tekst pierwszego kopisty. Poprawki jej i dopełnienia opuszczeń są nieraz słuszne i były konieczne¹, lecz nie zawsze są szczęśliwe, tak iż psują tekst pierwotny². Choć nie brak pewnych styecznych między tekstem niniejszym a Baworowskich z r. 1456, jest ich przecież niezbyt wiele i nie są tak znaczące³, żeby można kłaść je bezpośrednio obok siebie. Uderzająca jest natomiast współrzędność odpisu świętokrzyskiego z Jagiellońskim (Nr. 2658) od pierwszej zaraz stronicy aż do ostatniej, i to w wspólnej im niepoprawności; dowody są na to klasyczne w właściwościach i błędach tylko im wspólnych⁴,

¹ Np. str. 5 pod c, d, s; str. 8 pod k, o, v; str. 11 pod bb; str. 16 pod aa; str. 27 pod i; str. 28 pod m; str. 38 pod n; str. 42 pod e; str. 43 pod q; str. 51 pod e; str. 53 pod g; str. 54 pod b. Takich miejsc jest więcej.

² Parę na to przykładów: str. 4 pod l, o; str. 17 w (8); str. 21 pod s; str. 23 pod k; str. 24 pod b; str. 28 pod b, l; str. 33 pod b; str. 44 pod q; str. 45 pod n; str. 49 pod f; str. 52 pod k; str. 55 pod i.

³ Ważniejsze z nich: str. 11 pod k, y; str. 16 pod a; str. 21 pod g, s; str. 22 pod a; str. 26 pod g; str. 29 pod h; str. 37 pod a, d, p; str. 42 pod f; str. 43 pod l; str. 47 pod l.

⁴ Ob. str. 4 pod aa, bb; str. 6 pod y; str. 9 pod b, h, aa, bb; str. 10 pod j, m; str. 11 pod x; str. 13 pod s; str. 16 pod f, dd; str. 17 w (8); str. 19 pod d, h, k, v; str. 20 pod e, o; str. 21 pod a; str. 22 pod s; str. 24 pod e, i, o, r, s; str. 25 pod a, l; str. 27 pod c, d, e, f, j, s; str. 31 pod a, d, g; str. 32 pod n; str. 40 pod f, i, t; str. 50 pod i, m; str. 54 pod k; str. 57 pod b. Przykłady te można znacznie pomnożyć.

tak iż niekiedy może się nawet zdawać, że obydwą wypłynęły z pod jednego dyktatu albo były przepisywane jeden z drugiego. Obydwą są niewątpliwie współczesne i bardzo sobie bliskie; pochodzenie benedyktyńskie a więc świętokrzyskie kodeksu Jagiell. Nr. 2658, w którym się mieszczą medytacye św. Bernarda przypisane św. Benedyktowi, nie jest wykluczone. Za rzecz zupełnie pewną należy uznać, iż odpisy ich obu wyszły z jednego źródła, którem mógł być tylko jeden z egzemplarzy zbioru Oleśnickiego, zdaje się raczej pierwszego z r. 1436 aniżeli z r. 1446, w obu bowiem kodeksach nie dostaje statutow z tego ostatniego roku. Z drugiej strony nie ma najmniejszego powodu przeciwstawiać sobie obydwu zbiorów synodów krakowskich, których wydanie (1436) i sporządzenie (1446) zarządził biskup Oleśnicki; różnica między nimi mogła być i była istotnie tylko materyalna w poprawności odpisów tekstu. Bliskie sąsiedztwo tekstu Jagiell. Nr. 2658 z kórnickim rozciąga się jedynie na pierwotny tegoż odpis, nie wiedzieć całkiem pewnie czy rzeczywiście starszy. Tamten pozostał niepoprawiony, kórnicki miał dwu korektorów, którzy swe poprawki i uzupełnienia czynili bądź w tekście bądź też na marginesie. Pierwszy z nich, już wspomniany, a główny uwidocznił się w naszej edycji jako »druga ręka« w odróżnieniu od pierwszego kopisty; drugi »inna ręka« był więcej ekscerpatorem, notującym treść całych statutow lub ich poszczególnych ustępów na marginesie, co czynił niekiedy i pierwszy poprawiacz, uzupełniający jednak przeważnie rubryki na właściwem miejscu. Odsłania to nam technikę i warsztat powstawania nagłówków. I inne kodeksy stwierdzają ten sposób samorzutny a przygodny i prywatny tworzenia rubryk przy czytaniu i poprawianiu statutow przez sam kler parafialny¹. Korektura zaś ich, jak nas przekonywa kodeks świętokrzyski, nie miała na celu restytucyi dyplomatycznej tekstu, robiona była z pamięci². I ten tekst poczytywało się dotychczas za najpoprawniejszy!

¹ Są ślady tego w kod. Baworow. ob. niżej str. 35 w (22) i str. 57 w (46).

² Oprócz przykładów powyższych na zepsucie tekstu przez taką korekturę ob. szczególnie str. 6 pod m; str. 13 pod p; str. 18 pod u; str. 30 pod r, z; str. 57 pod b, d.

Urwanie odpisu na c. 46 z wyjaśnieniem, jakie się wyżej przywiodło, że się to stało »na rozkaz X. Jana podkustoszego, albowiem nie zamierzano pisać wszystkich [t. j. rubryk czyli konstytucyi tychże statutów Nankera], lecz te tylko, które były *electe et plus valentes*«¹, otwierałoby wdzięczne pole do snucia przypuszczeń o przepisywaniu statutów nie w całości ale tylko w wyjątkach, wybranych i więcej znaczących, gdybyśmy nie znali pełnego ich tekstu w odpisach dawniejszych. Ten właśnie ustęp uzasadniałby domysł o istnieniu pierwotnych statutów Nankera w ręceznici znacznie obszerniejszej, aniżeli podaje ją przekaz niniejszy i pewnie nie zdołałby go obalić starszy nieco od niego a pokrewny mu tekst w kodeksie Baworowskich; możnaby dowodzić, że już i on jest skrócony i przedstawia tylko tradycję tekstu z wieku XV-go, zwłaszcza gdyby się przyjmowało nową jego naonczas redakcyę, dokonaną np. z woli biskupa Oleśnickiego; a wreszcie, chociażby się nawet odrzuciło tę ostatnią hipotezę, uwaga kopisty świętokrzyskiego mogłaby być tak rozumiana, że przepisano jedynie dobór statutów, tych mianowicie, które miały jeszcze wówczas zastosowanie, tem samem niepokoiłaby ciągle badaczyów synodologicznych obawa, że nie doszło nas niestety autentyczne brzmienie statutów Nankera. Wszystkie te wątpliwości i domysły przecina wiślicki kodeks pergaminowy naszych statutów: pokrywa się on z odpisem świętokrzyskim w całej rozciągłości; innemi słowy: wszystkie konstytucye synodalne Nankera z wyjątkiem czterech końcowych są *electe et plus valentes*, tylko te ostatnie nie były niemi. Czemu? X. Jan podkustoszy², kierujący odpisem statutów, uznał je za mniej ważne jako widocznie wyszłe z użycia lub przynajmniej nieobowiązujące tak ściśle jak poprzednie, ale nie chciał ich całkiem opuszczać, kazał je tylko na innem miejscu przepisać a to bezpośrednio po najświeższych statutach biskupa Strzemińskiego, sądząc zapewne, że tam jest właściwsze dla nich miejsce ze względu na powinowactwo treści

¹ Ob. wyżej str. XXXVI.

² Czyżby to był Jan z Łomży, późniejszy opat świętokrzyski ok. 1497 r., następca w tej godności Macieja z Pyzdr?

(o rezerwatach i kłatwie). Rozerwanie to statutów Nankera naprawił wkrótce pierwszy ich korektor, dopisując je tutaj w dalszym ciągu na kartce osobnej.

7° Jeszcze większe nadzieje przywiązuje się od lat kilkunastu do jednego z kodeksów petersburskich. Jest nim Lat. F. II. 202, obejmujący w części swej pierwszej statuty synodalne krakowskie, poczynwszy od Nankera aż do obu Zbigniewa Oleśnickiego, z których drugi zamiast daty zawiera *explicit* ich pisarza z r. 1471 w osobie niejakiego Jerzego syna Mikołaja z Opawy, niewiedzieć czy w samym Krakowie czy też w diecezyi krakowskiej. Tekst w nim statutów Nankera okazuje tylko »drobne różnice« z edycją ich Heyzmannowską a ma zawierać datę 1328 r.¹ (jak w kodeksie Baworowskich i petersburskim L. Q. I. 94)²; wyobrazić sobie można, jak musi być poprawnym. Ważniejszą jest rzeczą, iż dopis końcowy kopisty Jerzego Opawczyka, który jest wyłączną jego własnością a którego lekcję podano nam w dwu różnych wersjach, dał pochop prof. Blumenstok — Halbanowi do postawienia nadzwyczaj ponętnej hipotezy, że biskup-kardynał krakowski Oleśnicki »zajął się zebraniem statutów diecezyalnych swoich poprzedników³ i kazał sporządzić odpis takowych, który jako urzędowy przechowywał w swym skarbcu a rękopis niniejszy polega na tym odpisie urzędowym«⁴. Znaczenie tej wiadomości — dopowiada dalej

¹ Blumenstok: Wiadomość str. 417 nr. 234 (zawartość statutów krakowskich w tym kodeksie i *explicit* pisarza jego l. c. str. 418—419 nr. 239).

² Jak wyżej str. XXXI.

³ L. c. str. 419 na dole. Powtarza to Dr. J. Korzeniowski Zapiski i wyciągi str. 66 nr. 77 pod a (tutaj w dalszym ciągu str. 67—8 pod b—g zawartość całego kodeksu) z datą ogłoszenia tego zbioru w r. 1436; ob. Dr. Stan. Zachorowski, Stat. synod. krak. Zb. Oleśn. str. 28 u góry (data 1446) i 36 (dwie różne wersje).

⁴ Blumenstok l. c. Nie jest również słuszną uwaga końcowa autora (na str. 420), że dlatego nie mamy dzisiaj krakowskich statutów synodalnych z czasów przed Nankerem, iż statuty jego, zamieszczone prze-ważnie na początku zbioru, usunęły resztę dawnych statutów na plan drugi i że te dawniejsze wobec Nankera zostały zupełnie zapomniane. Sam Nanker we wstępnem swoim rozporządzeniu zniósł wszystkie poprzednie

autor z zastrzeżeniem — byłoby niemałe, bo »musielibyśmy temu rękopisowi i wszystkim, które do niego są zbliżone, przyznać wartość i znaczenie szczególne, niemal autentyczne i użyć ich przy przyszłych wydaniach za podstawę«. Taki postulat wydawniczy stanowczo a przekonywająco uchylił już Dr. Stan. Zachorowski¹, atoli i sam ten badacz nie zdołał się jeszcze wyzwolić z pod wpływu mniemanej doniosłości zapisku Opawczyka. Opierając się na nim niewzruszenie jak na opoce w obu jego wersjach (*Expliciunt constitutiones episcoporum Cracoviensium predecessorum per... Sbigneum... cardinalem... et episcopum Cracoviensem synodaliter* — al. *synodales* — *in ecclesia cathedrali confirmate* — al. *conservate* — *ad perpetue tenendum, per manus Georgii* i t. d.), uznał zbiór statutów w kodeksie niniejszym za reprodukcję ich zwodu, który sporządzony na rozkaz tegoż biskupa został przez niego na synodzie z 1446 r. zatwierdzony i ogłoszony z mocą obowiązującą².

Redakcję tego »zwodu z r. 1446« autor widzi w szeregu rękopisów jak Baworowskich nr. 1016, Jagiellońskim nr. 2658 a nawet kórnickim P. II; przywiodło go zaś na tę myśl przypuszczenie, jakie uczynił w interpretacji ostatniego artykułu w odkrytych przez siebie statutach synodalnych biskupa Oleśnickiego z r. 1446 o rozpowszechnieniu wszystkich statutów jego poprzedników przez ich odpis pod dyktatem w kolegium kanonistycznym, to mianowicie przypuszczenie, iż ponadto »jeszcze zapewne kolegium kanonistów dostarczyło biskupowi redaktorów lub redaktora zbioru statutów«³. Interpretacja taka — wskazało się to już wyżej⁴ — jest niedopuszczalna; autor przecenił wspomniane zarządzenie Oleśnickiego, rozumiejąc w niem chęć stworzenia zwodu krakowskich statutów synodalnych; cytat przywiedziony na jego stwierdzenie ze statutów z r. 1446 mieści się dosłownie już w analogicznym przepisie statutów 1436 r.⁵. Najlepszym zresztą probierzem rzekomego zwodu,

statuty dyecezyalne, o ile ich nie wcielił do swojej kodyfikacji. Wyjaśnił to już prof. B. Ulanowski (Kilka uwag str. 4 § 1).

¹ L. c. str. 39—40.

² Tamże 36 i nstpn.

³ Tamże 32—33.

⁴ W rozdziale poprzednim str. XVII—XVIII.

⁵ Zachorowski l. c. str. 35 i 54 oraz 44—5 pod [1] i 33.

przynajmniej co się tyczy statutów Nankera, może być i jest ich rękopiśmienny przekaz z wieku XIV-go, jaki się ogłasza poniżej.

Pracom obu badaczy niniejsze uwagi nie mogą uwłaczać: pierwszy ma w naszej nauce zasługę, iż wskazał cenny i obfity materyał w rękopisach petersburskich; drugi z analizy ustawodawstwa Oleśnickiego przyszedł do trafnego wniosku, że wydanie ustawodawstwa synodalnego biskupów krakowskich oprócz należy do rękopisach, mających bliższy związek z pierwotnym oryginalnym tekstem, niezawisłych od zbiorów (u autora »zwodu«) Oleśnickiego¹.

Wydanie niniejsze najstarszych statutów synodalnych diecezji krakowskiej biskupa Nankera zamierzone było jeszcze i częściowo już przygotowane przed laty dwudziestu². Zachęcony przez prof. B. Ulanowskiego w początkach moich studyów synodologicznych (w zimie 1894/5 r.) przepisałem wówczas i skolacyonowałem tekst statutów Nankera z kodeksu (wiślicko-) petersburskiego Lat. Q. I. vel. 105, który się znajdował natenczas w Krakowie (*Pet. I*); wraz z nim sprowadzony został do biblioteki Jagiellońskiej drugi kodeks petersburski, Lat. Q. I. 93 (*Pet. II*), systematycznej rewizyi jego tekstu nie mogłem już jednak przeprowadzić. Wspominam o tem tutaj dlatego, żeby kopii naówczas zrobionej, na której opiera się wydanie poniższe, nie uważać za odpis dopiero teraz uskuteczniiony, wypadłby on pewnie tu i ówdzie dokładniej³ i daleko szczegółowszą podałoby się przytem wiadomość paleograficzno-dyplomatyczną o całym tym tekście w kodeksie pergaminowym; proszę tedy poprawność

¹ Tamże w konkluzyi rozprawy str. 41.

² Łączyło się z tem pośrednio ogłoszenie rozprawki w *Czasie* z 17 i 20 lutego 1895 (Nry 40 i 42) o Prokopie biskupie krakowskim 1292—1295 p. t. »Biskup z Rusi na stolicy krakowskiej. Wspomnienie historyczne w sześćsetną rocznicę«.

³ Mam np. wątpliwość, czy rzeczywiście w kodeksie znajduje się *requirens* (niżej str. 36 w c. 23 w wierszu 7 z góry) zamiast jedynie uzasadnionego jak sądzę *requirentem* (*dignitatem ecclesiasticam*) albo *institutis* (str. 44 pod g) i t. d.

mego odpisu osądzać według miary, jaką sam dzisiaj przykładam do niego jako do pracy początkującego badacza, nie chcę jednak przez to zrzucić z siebie bynajmniej odpowiedzialności. W przekonaniu, że istotnych błędów nie zawiera, zdecydowałem się na jego ogłoszenie w *Studyach i Materyałach* niniejszych, tem bardziej, że ponowne sprowadzenie kodeksów petersburskich stało się dzisiaj i niewiadomo na jak długą przyszłość niemożliwe.

Kodeks pergaminowy (wiślicko-petersburski) nie jest nie-skażony. Pomyłki jego i opuszczenia zaznaczam wszędzie w notach a w tekście, o ile są niewątpliwe, ujmuję je w nawias; klamry uwidaczniają dopełnienia wydawcy. Gdzie nie wiem, czy wyrazy lub zdania całe są wstawką późniejszą czy też tylko opuszczeniem pierwszego kopisty, umieszczam je odmiennym drukiem (petitem) w nawiasie; raz jeden brak w tekście pierwotnym uzupełniam bez nawiasu (c. 4 na str. 11), przypuszczając z wielkiem prawdopodobieństwem, że go spowodowała niedbałość pisarza; kiedyindziej mniemam (c. 28 na str. 41), iż wyraz opuszczony być powinien i dlatego zamykam go w osobnym nawiasie <>.

Miło mi wkońcu serdecznie podziękować p. Drowi Stan. Zachorowskiemu za chętną pomoc przy skolacyonowaniu tekstu w styczniu b. r. z rękopisów Baworowskich nr. 1016, Jagiellońskiego nr. 2658 i kórnickiego P. II; ostatni z nich, najbardziej odbiegający od pierwowzoru, był podstawą dotychczasowego wydania.

W Krakowie d. 5 sierpnia 1915.

X. J. F.

[Constitutiones synodales Nankeri, episcopi Cracoviensis, 2 Octobris 1320 editae].

Quoniam genus humanum duobus modis regitur, iure divino videlicet et humano^a, que quamquam per^b prophetarum preconium et ewangelistarum^c prelucida dogmata et^d sanctorum^d patrum canonica instituta ad regimen et doctrinam^e universalis ecclesie, per orbem terrarum diffuse, mirifice ac utiliter^f luculencius^g claruerunt, verumtamen natura, varietatis avida^h, quamvis sufficienter sit limitibus iusticie circumseptaⁱ, quasi novas deproperans^j formas edere cottidie^k ad vetita suos motus dirigit et habenas^{kl}, propter quod novis morbis nova antidotha exposcentibus^m secundum varietates et successionesⁿ temporum ad refrenandam^o nonnullorum temeritatem^p nova remedia convenit adhibere^q: ideoque^r nos Nankerus^s, qui miseracione divina Cracoviensi ecclesie licet inmeriti presidemus, quedam ad

^a videlicet iure divino et humano *Jag. 2658*; iure divino videlicet et humano regitur *Körn. z dopisaniem ostatniego wyrazu drugą ręką obok na marginesie.* ^b opuszcz. *Jag. 2658.* ^c ewangeliarum *wyd. Heyzm.* ^d beatorum *zamiast* et sanctorum *Baw.* ^e ad doctrinam et regimen *Jag. 2658*, et ad doctrinam *Baw.* ^f utilitatis *Baw.* ^g luculenter *Jag. 2658*; utiliter luculencius *wykropkowane przez pierwszego pisarza, lecz drugą ręką dopisane na marginesie Körn.* ^h avide *Jag. 2658.* ⁱ circumspecta *tamże; pierwotnie* circumstantia septa *Körn.* ^j deparans *Jag. 2658 i Baw.* ^k ad vetita — habenas *opuszcz. Baw.* ^l albeuas *Jag. 2658.* ^m quod tamquam morbis nova antidota deposcentibus *Körn.* ⁿ successores *Jag. 2658.* ^o referendam *Baw*; ad resiliendum *Jag. 2658.* ^p temeritatem nonnullorum *Jag. 2658 i Körn.* ^q nova remedia conveniunt adhiberi *Pet. II.* ^r Ideo quia *Baw.* ^s Nankijerus *Pet. II*; Nenkerus *Körn.*

(re)formacionem^a morum^b ac delictorum cohercionem^c necnon ad communem ecclesiarum^d profectum ex^e officii nostri debito statuere et ordinare volentes, predecessorum nostrorum constitutionibus^f perquisitis, sapientum communicato consilio et consensu nostri capituli accedente, quasdam ex ipsis approbavimus^g plerasque^h mutavimus et novas adiunximus cum salutaribusⁱ informacionibus simplicium clericorum, prout varietati temporum credidimus^j expedire, ipsasque^k in cleri^l noticiam scriptis^m presentibus duximus deferendasⁿ et solempniter in presenti synodo publicandas; constitutiones easdem interpretandi, declarandi, addendi et^o minuendi et contra illas dispensandi nobis nostrisque successoribus facultate^p plenaria reservata, quibuslibet^q aliis constitutionibus nostrorum predecessorum, in presenti volumine non insertis, penitus revocatis^r.

Sane quia viris ecclesiasticis duo principaliter sunt necessaria, videlicet vita et conversacio^s irreprehensibilis necnon sciencia scripturarum, illa precipue, que in quatuor consistit: primo in sacramentorum administracione; secundo in eorum cauta^t custodia^u et contractacione^v; tercio in divinorum officiorum celebratione; quarto in animarum et ecclesie^w regimine ac disposicione^x; unde primum de hac quadruplici sciencia ad erudicio-

^a formacionem *Pet. I i Jag. 3452 z dopisanem na początku wyrazu u góry re; reformationem Pet. II; reparacionem Jag. 2658; quendam ad referracionem Bar.* ^b *pierwotne* ad nostros *drugą ręką poprawione na marginesie* reformationem morum *Körn.* ^c correccionem *Jag. 2658.* ^d ecclesiarum communem *Körn. z dopisaniem drugą ręką* communem. ^e et ex *tamże.* ^f constitutionis *Jag. 2658.* ^g *opuszcz. Pet. II;* appellavimus *Bar.* ^h et plerasque *Jag. 2658.* ⁱ salubribus *Pet. II, obydwaj Jag. i Körn.* ^j credimus *Pet. II i Jag. 2658.* ^k ipsosque *Bar.* ^l impleri *Jag. 2658; inhijberi Pet. II.* ^m scriptisque *Jag. 2658; scribere Körn.* ⁿ presentis duximus reserandas *Jag. 2658.* ^o *opuszcz. Körn.* ^p facultata *Jag. 2658.* ^q Quibus autem *tamże; quibuslicet Bar.* ^r revocantes *Bar.* ^s conservacio *tamże.* ^t in eorum c... *wyraz nieczytelny i z dziurą od wilgoci* (str. 26) cauta *Jag. 2658; tanta Bar.* ^u in cauta custodia eorum *Pet. II.* ^v contraccione *Bar. i Jag. 2658.* ^w ecclesie *Pet. I; ecclesiarum Bar. i Jag. 3452; ecclesie et animarum Pet. II; ac ecclesiarum Körn; animarum ecclesiarum Jag. 2658; ob. niżej statut (10).* ^x dispensacione *Bar.*

nem simplicium et demum^a de vita^b et conversacione irreprehensibili clericorum per singulas constituciones aliqua perstringemus^c, ut in hiis^d informati illam prophetica^e possint evadere sententiam, qua dicitur: *tu scienciam a te repulisti^f et ego repellam te, ne sacerdocio fungaris^g mihi¹*; ignorancia etenim^h scripturarum ignorancia Christi estⁱ, unde apostolus: *ignorans ignorabitur²*.

Primo igitur illa sciencia nos^j adornari^k convenit, que in sacramentorum^l administracione^m consistit. Sunt autem huius(modi)ⁿ septem sacramenta, videlicet Baptismus, Confirmacio, Penitencia, Eucaristia^o, Extrema unccio, Ordo et Matrimonium. De quibus aliqua seriatim sub compendio^p disseremus^q.

(1) De baptismo.

Baptismus est primum sacramentum^r, quo non recepto nullum aliud sacramentum proficit ad salutem; per illud enim est ingressus ad Christum et ad alia sacramenta, et ubi Christus non est fundamentum, nullum boni operis superest edificium^s. Pro baptizandis itaque infantibus^t vel pro crismate premium^u requirere nolite^v, ne propter vestri desidiam aut negligenciam infans aliquis^w decedat sine baptismo^x cavete. Compa-

^a et de nostra *Pet. II.* ^b et de munda vita *Körn.* ^c perstringimus *Bav.* ^d constringemus ut illis *Jag. 2658.* ^e propheciam *Bav.* ^f inpulisti *Pet. I;* Tu scienciam repulisti meam *Jag. 2658.* ^g subiungaris *Bav.* ^h enim *Jag. 2658.* ⁱ *opuszcz. tamże.* ^j nos sciencia illa *Körn.* ^k adornare *Jag. 2658.* ^l sacramentorum ecclesiasticorum *Pet. II; Jag. 3452 i Körn.* ^m demonstracione *Jag. 2658.* ⁿ huius *Pet. I. i Bav.* ^o Eucaristia *Pet. I;* Eucaristia *Bav., Pet. II i obydwu Jag.; Ewcaristia Körn.* ^p *miejsce w tym wyrazie wytarte Pet. I.* ^q *Jag. 2658 dodaje etc.*

(1) *Tytuł zupełnie starty, ledwie czytelny Pet. I;* Primo sequitur de baptismo *Bav.;* Sequitur primo de Baptismo etc. *Pet. II;* De sacramento baptismi *Körn. i Jag. 3452; Jag. 2658 bez nagłówka.*

^r primum ecclesiasticum sacramentum *Bav.* ^s edificium etc. *wyd. Heyzm.* ^t iuvenibus infantibus *Jag. 2658.* ^u primum *tamże.* ^v nolite requirere *Körn.* ^w aliquod *Bav.* ^x sine baptismo; cavete, *wyd. Heyzm.; Körn. str. 98.*

¹ Ozeasz IV, 6.

² I Kor. XIV, 38

tres et commatres, ut filios suos spirituales^a symbolum^b et orationem dominicam doceant vel doceri faciant bonisque moribus informant, ammonete^c. Plebibus quoque vestris crebro^d insinuate, ut si infantuli^e propter mortis periculum imminens presbytero ad baptizandum nequeunt presentari^f, a masculis astantibus vel illis desinentibus^g a feminis baptizentur, et^h eciam a patre vel aⁱ matre, si omnes alii desunt, alias^j non, nam in hoc casu pater et mater non delinquent^k sed merentur. Frequenter plebibus vestris baptizandi formam^l, ut^m eamⁿ diligenter, cum necessitatis articulus immineat, observent, insinuate^o, ut baptizans infantem imposito prius^p nomine, producto crucis signo super aquam, ter^q in modum crucis inmergat^r illum in aqua frigida vel calida dicens sic: »A. vel^s B. ego baptizo te^t in nomine patris et filii et spiritus sancti amen«; et hoc dicat vulgariter, si literas nesciat^u. Verumtamen licet tantum^v semel inmerserit, vel infanti nomen non inposuerit, vel eciam »ego« non dixerit, ^wnichilominus infans baptizatus est^x, dum tamen premissa verba in mergendo dicantur. Ubi vero tanta aqua vel temporis copia vel vas aptum ad hoc haberi non potest, ut totaliter infans in aqua mergi possit^y, cum scutella^z vel alio vase aut eciam manu aliqua aque quantitas super caput infantis, dicendo premissa verba, fundatur. Porro, ubi in articulo mortis^{aa} infans a layco baptizatur^{bb}, si supervixerit infans, quan-

^a Kórn. opuszcz.

^b filios vestros spiritualibus symbolum Pet. II.

^c admovete Jag. 2658.

^d crebrius Jag. 2658 i Kórn.; celebrius Pet. II.

^e insinuant et ut infantuli Jag. 2658.

^f tamże opuszcz.

^g deficientibus

wyd. Heyzm.

^h vel tamże.

ⁱ Jag. 2658 opuszcz.

^j aliter Jag.

2658 i Kórn. ^k et mater delinquent Bar.; delinquit Jag. 2658. ^l pronunciate Kórn. dodane ręką poprawiacza a w ed. Heyzm.

pronunciate bapt. for. ^m et ut Jag. 2658. ⁿ eciam Bar. ^o observent. Insinuate, wyd. Heyzm. (za Kórn.) ^p patris tamże. ^q opuszcz. Jag. 2658. ^r crucis aut mergat tamże; si crucis intingat Bar. ^s vobis Bar. ^t »N. ego te...« Jag. 2658. ^u nescit Bar., Kórn. i Jag. 2658. ^v tamen Jag. 2658. ^w et nichilominus Bar. ^x opuszcz. Bar. ^y mergi potest Jag. 2658. ^z scutella tylko Pet. I. ^{aa} fundantur. następne porro przekreślone, poczem: ubi in articulo necessitatis infans ab aliquo layco baptisatus Jag. 2658; in articulo necessitatis Kórn. ^{bb} baptisatus dodane est w Kórn. ręką poprawiacza.

tocius^a fieri potest, presbytero presentetur, qui^b si diligenti inquisitione premissa formam debitam non^c esse servatam | inve- | f. 1vo
 nerit, illum iuxta formam ecclesie baptizet. Si vero dubium sit, quia forte baptizans^d, quibus verbis usus est baptizando^e, ad plenum non recordatur vel forte qui presentes fuerunt ad invicem discordant, tunc^f illum baptizet hiis verbis^g: »Si baptizatus es, non te rebaptizo^h, sed si baptizatus non es, ego te baptizo in nomine patris etⁱ filii et spiritus sancti amen^j. Idemque^k servandum est, ubicumque utrum^l aliquis baptizatus fuerit dubitatur, quo casu unius testimonio credi potest. Si vero sacerdoti constiterit^m, infantem a layco fuisse iuxta formam ecclesie baptizatum, non rebaptizetⁿ eum nec^o kathezizet^p, sed solummodo eum ungat^q in pectore et inter scapulas oleo benedicto et in vertice crismate^r, non autem in fronte, sine interrogacione illa^s »abrenuncias^t etc.^t, dicendo tamen oraciones, que in^u unccione tali post baptismum dici solent. Duos tantum patrilos^v sive compadres admittite^w; nullum^x religiosum nisi forte abbatem, nullum^y excommunicatum, interdictum^z aut evidenter criminolum^{aa} recipite in patrimum^{bb}.

^a quantocius Jag. oba i Pet. II.; quamecius Kórn. ^b Quod Pet. II i Jag. 3452. ^c Kórn. ręką poprawiacza dodane. ^d tamże tą ręką na marginesie baptisans w miejsce pierwotnego baptisatus. ^e verbis insub baptizando Jag. 2658. ^f discordent et tunc Jag. 2658 i Kórn. ^g dicens dodaje Baw. ^h baptizo Jag. 2658. ⁱ opuszcz. Pet. I. ^j in nomine patris ut supra Kórn.; amen opuszcz. Baw.; Petersb. II (f. 55v): Tunc illum sacerdos baptizet hiis verbis: »Ego te baptizo in nomine patris et filii et spiritus sancti amen, si non es baptizatus. Sed si es, tunc te non rebaptizo«. ^k Idem Kórn.; Itaque Jag. 2658. ^l verum si Baw. ^m constitit poprawione z pierwotnego constiterit Pet. I; confiterit Jag. 2658. ⁿ baptisat Baw. ^o sed nec Kórn. ^p cathetizet Jag. 2658 i 3452. ^q ungat eum Baw i Kórn. ^r brak w Kórn. i Jag. 2658. ^s ad illa Kórn., lecz ad przekreślonę ręką poprawiacza. ^t abrenuncias te et Baw.; abrenuncias te etc. Item Jag. 2658. ^u opuszcz. Pet. I. ^v tamen patrinos Jag. 2658. ^w admitat Kórn.; admitet Jag. 2658. ^x ullum Jag. 2658. ^y aut Kórn. i Jag. 2658. ^z vel interdictum Jag. 2658. ^{aa} ignominiosum poprawione późniejszą ręką z pierwotnego criminolum Baw. ^{bb} compadres Kórn.; patrimum seu compatrem etc. Jag. 2658; patrinos Baw.

(2) De confirmatione.

Confirmacio est secundum ecclesiasticum sacramentum ab ipso Christo institutum, qui^a apostolos suos^b confirmavit et per eos eorumque successores populos suos confirmandos^c esse instruxit et decrevit. In hoc quidem^d sacramento sicut^e et in baptismo compaternitas contrahitur, impediens matrimonium contrahendum^f et^f dirimens iam contractum. Nullus potest bis confirmari sicut^g nec bis baptizari. Nullus, nisi ipse^h sit confirmatusⁱ, alium ad^j confirmandum presentet; ^knullus proprium filium vel e converso^l, nec vir^m uxorem vel e conversoⁿ in confirmatione^o teneat vel presentet; non plures unum aut^p unus plures confirmandos teneat, ne oblivio ex temporis diuturnitate vel personarum multiplicitate^q proveniens peccandi occasionem inducat. Si confirmandus adultus sit^r, sua prius peccata confiteri debet. In confirmatione eciam nomina possunt mutari. Nemo sine hoc sacramento vitam debet finire^s, ideoque sepe dicatur laycis^t, ne diu expectent episcopi adventum ad confirmandum, sed pueros mittant^u ad loca^v, ubi episcopum audierint^w vel scierint adesse causa cuiuslibet^x consecracionis. Crismato sic in fronte^y caput^z illius alba binda linea^{aa} circumligetur, ne recens^{bb}

(2) De sacramento confirmationis *Kórn.*, *Pet. II i Jag. 3452*; Item de sacramento confirmationis *Baw. Bez nagłónka Jag. 2658.*

^a quia *Pet. I.* ^b qui epistolas suas confirmavit et per eas *Jag. 2658.* ^c informandos *Pet. I i Baw.* ^d siquidem *Kórn.* ^e sic pierwotne poprawione później na sicut *Pet. I.* ^f opuszcz. *Kórn.* ^g sic pierwotne *Pet. I. jak w zdaniu poprzedniem poprawione ręką późniejszą na* sicut. ^h opuszcz. *Baw.* ⁱ prius confirmatus *Jag. 2658.* ^j opuszcz. *tamée.* ^k *Kórn. str. 99.* ^l pierwotne eorum ręką późniejszą poprawione na e converso *Pet. I.*; e contrario *Baw.* ^m nec vir ale vir przekreślone drugą ręką *Kórn.* ⁿ z eorum drugą ręką poprawione *Pet. I.*; nec v. u. v. e c. opuszcz. *Jag. 2658.* ^o nec item e converso, in confirmationem *wyd. Heyzm.* ^p uel *Baw.* ^q multitudine *Jag. 2658.* ^r opuszcz. *tamée.* ^s finire debet *Baw.* ^t laycus *Jag. 2658.* ^u mitent *tamée* ^v locum *Baw.* ^w audient *Pet. I. i Jag. 3452 oraz pierwotnie Kórn., gdzie drugą ręką poprawione na* audierint. ^x adesse tam cuilibet *Jag. 2658.* ^y Crismate... *Pet. II*; Crismato sit... *Jag. 3452 i Kórn., gdzie druga ręka poprawiła na crismate a po in fronte dopisała na marginesie unccio*; Crismate sit... *Baw.*; crismate in fronte *Jag. 2658*; Crismate fit in fronte unccio, *wyd. Heyzm.* ^z capud *Pet. I.* ^{aa} lintea *Baw.*; munda *Pet. II.* ^{bb} recedetis (?) *Baw.*

unccio defluat vel^a deleatur, que binda saltem tota illa^b die usque ad vespervas deportetur et tunc deposita^c ac^d fronte diligenter lota igni^e cremetur, et aqua locionis in ignem mittatur. Compaternitas autem^f ex tali locione aut eciam binde ligacione non contrahitur sed per eum tantum, qui confirmandum episcopo tenendo presentat^g.

(3) De confessione cum penitencia.

Penitencia est tercium ecclesiasticum sacramentum. Est autem penitencia secundum Ambrosium *preterita mala plangere et plangenda iterum non committere*¹. Debent autem esse tria in omni vera penitencia^h, videlicet: cordis contritio, oris confessio, si confitens loqui potest, et operis satisfaccio iuxta posse et eciam quartum, scilicet firmum propositum iterum non peccandi. Ne propter vestri desidiam quisquamⁱ sine penitencia decedat, cavete, quoniam^j secundum Julium papam sacerdos penitenciam negans reus est^k animarum. Caute^l et discrete in penitenciis inponendis vos^m habete, ne aliosⁿ incaute solvendo^o vos^p ipsos periculose ligetis^q. Oportet enim iuxta concilium generale² discretum esse sacerdotem et cautum in confessionibus audiendis et penitenciis inponendis, ut more periti medici vi-

^a aut *Bav., Jag. 2658 i Kórn.* ^b illa tota *Bav. i Kórn.*; tota *n Jag. 2658 opuszcz.* ^c deposita binda *Bav.* ^d de *Jag. 2658.*
^e igne *Pet. II., Kórn. i Jag. 2658*; igne lota *Bav.* ^f aut *Pet. I. pierwotnie, popr. później na* autem; aut *Bav.* ^g presentet oba *Jag.*; jakoby presentent *Bav.*

(3) De penitencia *Jag. 2658*; De sacramento penitencie *Kórn. i Jag. 3453*; Idem de sacramento penitencie *Bav.*; De sacramento penitencie capitulum *Pet. II.*

^h penit. vera, *gdzie pierwotne verba popraw. drugą ręką na marg. na vera Kórn.* ⁱ quispiam *Jag. 2658.* ^j opuszcz. *Bav.* ^k opuszcz. *Jag. 2658.*
^l Caute *Bav. i Jag. 2658.* ^m imponendi eos *Bav.* ⁿ alio *Bav.*; alias *Jag. 2658.* ^o solvendo *Bav.* ^p vosmet *Jag. 2658.* ^q legetis *tamē.*

¹ Cc. 1 i 6 D. III de poenitentia, wszakże definicya ta nie jest Ambrożego, jak na pierwszym miejscu Gracyan podaje wraz z Lombardem (L. IV Dist. 14 c. 2), lecz została wzięta z homilii Grzegorza W.

² Later. IV w cap. 12. *XX. (V. 38)*

num rigoris^a seu discipline et oleum misericordie et compassionis^b infundat vulneribus sauciatis^c, diligenter inquirens^d peccatoris circumstantias et peccati^e, quibus^f prudenter intelligat^g, quale eis debeat prebere consilium et cuiusmodi remedium adhibere^h diversis experimentis utendoⁱ ad salvandum egrotum. Caveat autem omnino sacerdos, ne verbo aut signo aut alio quovis^j modo prodat^k aliquatenus peccatorem, sed si prudentioris consilio indigerit, illud absque ulla expressione persone^l caute requirat, quoniam^m qui peccatumⁿ in penitencia sibi detectum presumpserit revelare, non solum est a sacerdotali officio deponendus, verum etiam ad^o agendam penitenciam perpetuam est in aliquod monasterium detrudendus. Nullus alieno sacerdoti peccata sua confiteatur, nisi primo a proprio sacerdote petita licencia^p et obtenta; quam nullus^q requisitus dolose vel maliciose recusare presumat salvis hiis, que per Bonifacium octavum^r in constitucione, que incipit „*Super cathedram*“¹, „fratribus predicatoribus et minoribus conceduntur. In quibusdam tamen casibus^t libere potest quis^u alieno sacerdoti confiteri a suo non petita licencia: primo, si^v episcopus hoc^w aliis delegaverit; secundo, si^x peccans in aliena parochia iterum^y vult de peccato illo^z sacerdoti illius parochie confiteri; tercio, si suum

^a vigoris *Jag. 2658.* ^b comparacionis *tamże.* ^c sauciati *Jag. 2658 i Kórn.; fauciat Baw.* ^d inquit (*str. 29*) rans *Jag. 2658; in aures et Baw.* ^e et pecc. circ. et peccata *Kórn.* ^f Quilibet *Jag. 2658.* ^g intellectis *Baw.* ^h adhibe *Pet. I.* ⁱ uertendo *Baw.* ^j aliquis *Pet. I;* aut quovis alio *Pet. II;* aut quovis *Jag. 2658.* ^k prodeat *oba Pet., oba Jag., Baw.; tak było pierwotnie i w Kórn.* ^l opuszcz. *Baw.* ^m Etenim *wyd. Heyem.* ⁿ peccatorem *Jag. 2658.* ^o *Kórn. dopisane ręką poprawiacza.* ^p licencia petita *Kórn.;* licenciam petita *Jag. 2658.* ^q qua in nulla *Jag. 2658.* ^r octavum que *Kórn.;* papam VIII *Baw.* ^s *Kórn. str. 100.* ^t causis uel casibus *Baw.* ^u quis potest *Jag. 2658.* ^v *poprawione z pierwotnego nisi Kórn., gdzie jest niżej delegavit.* ^w hoc episcopus *Baw.* ^x Secundo si peccatas [*może penitential*] in alia parochia sit data vel si *Pet. 11.* ^y si peccaverat in aliena parochia et iterum *Kórn.;* et item *wyd. Heyem.* ^z *opuszcz. Jag. 2658.*

¹ Z r. 1300 w Extravag. comm. L. III t. 6 De sepulturis c. 2, wznowiona na soborze wienneńskim przez Klemensa V konstytucją »Dudum a Bonifacio papa octavo« c. 2 L. III t. 7 De sepulturis in Clem.

domicilium ad aliam transtulit^a parochiam; quarto, quando aliquis^b est vagabundus; quinto, si periculum mortis sibi imminet nec habere potest proprium sacerdotem, quo casu, deficiente eciam alieno sacerdote, confiteri possit layco et eciam mulieri^c. Ad hec confessiones mulierum non in loco occulto^d sed patenti^e quis audiat, nec^f earum^g facies aspiciat^h, sed velⁱ capucium^j ante oculos teneat vel alio faciem avertat^k. Et^l si forte per confessionem hominis horribile peccatum audierit^m, non spuat aut faciemⁿ torqueat aut^o aliquid huiusmodi faciat, propter quod peccatorem deterreat vel rubore confundat, ita^p ut reliqua^q peccata sibi timeat revelare. ^rNominatim excommunicatum vel usurarium manifestum nullus nisi in mortis articulo ad penitentiam admittat. Illud postremo adicimus^s, quod sacerdotes male ablata^t et illicite acquisita sibi a confitentibus^u assignata nostre curie penitenciario exhibere^v et assignare non differant^w et nullatenus retinere presumant^x. ^yNec de casibus^z nobis specialiter reservatis se aliquatenus^{aa} intromittant^{bb}. Sed

^a transtulerit *wyd. Heyzm.* ^b quando quis *Jag. 2658 i Kórn.*; quum quis *wyd. Heyzm.* ^c confiteri layco potest eciam mulieri *Kórn.*, *gdzie potest dopisane inną ręką na marginesie*; quo deficiente eciam alieno sacerdoti confiteri possit layco eciam mulieri *Jag. 2658*; alieno sacerdoti confiteri potest et eciam mulieri *Baw.* ^d occulto *Pet. I i Kórn.*; *Pet. II dodaje*: ut in camera vel angulo vel sacristia. ^e in patenti *Pet. II*; potenti *Jag. 2658*. ^f nec ad *Baw.* ^g ne eorum *Pet. II.* ^h aspiciatur *Jag. 2658 i Kórn.*; inspiciatur *Jag. 3453*. ⁱ *opuszcz. Baw.* ^j sed capucium vel aliquod umbraculum *Pet. II.* ^k vel alias faciem avertat *Baw.*; vel alio faciem vertat *Jag. 3453*; alio faciem vertat *ale* alio *poprawione na marginesie na* alias *Kórn.*; vel ab ea faciem vertatur *Jag. 2658*; vel alias faciem ab ea avertat *Pet. II.* ^l *opuszcz. Jag 2658.* ^m habuerit aut audierit *Baw.* ⁿ non ut faciem *Jag. 2658.* ^o *późniejszą ręką dodane Pet. I.* ^p *opuszcz. Kórn.* ^q ut aliqua *Jag. 2658.* ^r *Kórn. na marginesie obok tego nieco wyżej inną ręką*: Excommunicati nominatim et usurarii in mortis articulo ad penitentiam admittuntur. ^s adicimus *Pet. I*; addicimus *wszystkie inne rękopisy*, *ale* adducimus *Baw.* ^t *opuszcz. Jag. 2658*; sacerdotis male oblata *wyd. Heyzm.* ^u acquisita, gratia confitentibus *wyd. Heyzm.* ^v penitenciarum exhibere | *str. 30 Jag. 2658.* ^w deferant *Baw.* ^x presumat *Jag. 2658.* ^y *wydanca opuścił całe to zdanie.* ^z talibus *Kórn.* ^{aa} nullomodo *Kórn.*, *ale pierwsze n wyskrobane.* ^{bb} ullo modo intromittat *Jag. 2658.*

nec tacite nec expresse sacerdos aliquid^a exigit pro penitencia, quam iniungit, aut pro confessionibus audiendis; si^b tamen confitentes proprio motu sacerdoti^c aliquid offerre^d voluerint^e, eis recipere minime^f prohibemus.

(4) De eucaristia.

Eucaristia est quartum ecclesiasticum sacramentum^g, et dicitur eucaristia quasi bona gracia^h. Ideoque fratres hoc bonum gracie corporis et sanguinis Ihesu Christi cum omni reverencia sumite et tractate. Fideles manu propria communicateⁱ; in defectu^j tamen vestrum, si necessitas immineat, absque licencia et eciam vobis inpeditis legittime de vestri^k licencia dyaconibus^l hoc liceat agere in superpellicio^m et cumⁿ stola. Semper in ecclesia eucaristiam^o paratam pro infirmis habete; ipsamque sub conclavi^p in loco honesto reservate et sepe^q renovare curate, ne species diuturnitate temporis corrumpatur^r. Requisiti^s ad infirmos sine mora eucaristiam, ne sine communione^t decedant, deferre^u in vase decenti et hoc cum superpellicio^v, stola, lumine et campana^w, nisi extra locum illum ad alium vocaretur^x, tunc hoc faciet^y in alio habitu si voluerit, tamen congruo et honesto; nec ad alios actus se divertens^z corpus Christi ante pectus cum omni reverencia et honore deferat vel re-

^a aliquis *Baw.* ^b Sed *Jag. 2658.* ^c sacerdotibus *Baw. fol. 471vo.*

^d aliquid offerre sacerdoti *Kórn.* ^e aliquid offere sacerdoti voluerunt *Jag. 2658.* ^f minime recipere *Kórn.*

(4) De Eukaristia *Pet. I.*; De sacramento Eukaristie *Baw.*; De sacramento eucaristie *Kórn.*; Sequitur de Sacramento eukaristie *Pet. II. Bez nagl. Jag. 2658.*

^g sacramentum ecclesiasticum *Baw. i Kórn.* ^h gracia bona *Baw.*

ⁱ communicantes *Kórn.* ^j sumite et caritate fidelis manu propria communicate Inde factum *Jag. 2658*; Inde factu *pierwotnie, ale poprawione druga ręką na* In defectum *Kórn.* ^k vestra *ed. Heyzm.* ^l a dyaconibus *Baw.*

^m insuper pellicio *Jagell. 2658 i Kórn.* ⁿ opuszcz. *Baw.* ^o eucaristiam in ecclesia *Kórn. i Jag. 2658.* ^p sub clavi *Baw. i Kórn.*; sub clave *Pet. II*; Ipsam sub clave *Jag. 2658.* ^q semper *Baw.* ^r corrumpentur *Jag. 2658.* ^s Super quisiti *Jag. 2658.* ^t communicacione *tamże.*

^u deferre *Baw.* ^v et hoc superpellicio *tamże*; et superpilicio *Jag. 2658.* ^w campana vel nola *Baw.* ^x vocaretur ad aliud *tamże.* ^y faciant *tamże*; locum tunc. Hoc faciat *Jag. 2658.* ^z divertentes *Baw.*; dūitas *Jag. 2658.*

ferat^a, septem penitenciales psalmos decantando, ut^b ex^c hoc fidelium concomitancium^d devocio^e et numerus augeatur^f. Nos autem omnibus vere^g penitentibus et confessis, qui reverenter et devote intra loca illa^h corpus domini associaverint, decem dies; cum vero illudⁱ de nocte ferri^j aut referri contigerit^k, omnibus^l tunc illud cum lumine aut eciam de die extra loca illa sine lumine associantibus viginti dies^m de iniunctisⁿ sibi penitentiis misericorditer relaxamus. In diebus, quibus est generalis communicacio facienda, parochianos premonere studete^o, ne aliquis in peccato mortali occulto vel manifesto existens communicare presumat, ^palioquin *iudicium^q sibi manducat et bibit^r*; et si forte aliquis occultus peccator accedere ad communionem^s presumpserit, eum seorsum et secrete^t cum diligencia ammonete, ne communicare presumat,^u donec vere^v de peccato suo^w contritus fuerit et confessus; qui si abstinere noluerit^x, publice sibi communionem^y minime denegetis, scriptum est enim: *non prohibeat dispensator, id est sacerdos, pingues terre, id est peccatores, mensam domini manducare^z*, id est communicare²; si vero a vobis secrete communionem^{aa} pecierit, eum^{bb} omnino repellite; si autem pecca-

^a deferant et referant *Bav.* ^b ne *tamže.* ^c *opuszcz. Jag. 2658.*

^d fidelium communicancium *Kórn. i Jag. 2658.* ^e devocio fidelium concomitancium *Bav.* ^f ut hoc fidelium communicancium numerus augeatur *Pet. II.* ^g *piernotne* vere omnibus *przestawione drugą ręką na*

omnibus vere *Kórn.*; vere *opuszcz. ed. Heyzm.* ^h illas *Bav.* ⁱ *opuszcz. Kórn.*, de nocte (*str. 101*) *tamže.* ^j cum vero devote ferri *Jag. 2658.*

^k contingerit *Bav. i tak piernotnie Kórn.* ^l hominibus *Bav.* ^m dies indulgencie *tamže.* ⁿ iunctis *Pet. I; XX* dies et deiniunctis *Jag. 2658, tak samo Kórn. tylko bez et.* ^o promonere studeatis *Bav.* ^p *w obu Pet. brak tego ustępu.* ^q sibi iudicium *Bav. i Jag. 2658* ^r *opuszcz. Jag. 2658.* ^s comunicacionem *Kórn.*; et si forte aliquis peccator occultus ad communionem accedere *Bav.* ^t secreta *Bav.* ^u presumant *tamže.* ^v vero *tamže.* ^w donec de peccato suo vere *Jag. 2658 str. 31.*

^x voluerit *tamže; z voluerit popraw. drugą ręką na* noluerit *Kórn.* ^y comunicacionem *Bav. i Kórn.* ^z accedere vel manducare *Jag. 2658.*

^{aa} communionem secrete *tamže; comunicacionem secrete Kórn.*; secrete comunicacionem *Bav.* ^{bb} *poprawione drugą ręką z enim Kórn.*

¹ I Kor. XI, 29.

² C. 66 Non prohibeat D. II de consecr. wraz z glossą.

tum eius, de quo non est^a vere confessus^b, manifestum sit, debet^c sibi publice denegari. Hostias de alio quam de puro et mundo^d, tritico et aqua non faciatis, nec aliquid aliud inmiscatis in eis^e. Cum vino etiam corrupto aut^f in acetum mutato sacrificare cavete^g.

(5) De (extrema) unccione.

Extrema unccio est quintum^h ecclesiasticum sacramentum, de quo beatus Jacobus apostolus inquit: *Infirmatur quis inⁱ vobis, inducat presbyteros, ut orent super eum ungentes eum oleo in nomine domini* etc.^j ¹ Fideles ergo^k ad recipiendum unccionem extremam,^l per quam peccata maxime venialia delentur, a quatuordecim annis et^m supraⁿ diligenter ammonete^o. Quocienscunque necesse fuerit, extremam unccionem^p quis recipere^q potest. Unccio^r per solum sacerdotem^s fieri potest, ubi alii clerici adesse non^t possunt. Nullum inungite, nisi prius mentis compos^u existens^v verbis aut signis id duxerit postulandum^w. Scapulas egroti ungere nolite. Manus sacerdotis egroti exterius inungatis^x, quia in sui ordinatione interius per episcopum uncte^y fuerunt. Celeriter ad egrotum inungendum^z properate, ne per vestram pigriciam^{aa} inunctus decedat. Egroto un

^a op. Jag. 2658; później napisane Kórn. ^b confesso Jag. 2658.
^c dent Baw. ^d de mundo et puro Jag. 2658. ^e in eis opuszc. Jag. 2658. ^f et Jag. 2658 i Kórn. ^g cavete etc. Jag. 2658.

(5) De unccione Pet. I i Jag. 2658.; De extrema unctione Baw. i Kórn.; De extrema unctione etc. Pet. II.

^h domini (?) dodaje Jag. 2658. ⁱ ex Baw. ^j domini et Baw.
^k quo Jag. 2658. ^l extremam unccionem Baw. ^m opuszc. Pet. I. i Baw.; w Kórn. drugą ręką dopisane. ⁿ annis semper Jag. 2658. ^o amoveatis tamże; admoneatis Kórn. ^p unccionem extremam Kórn. ^q recipere quis Baw. ^r opuszc. Jag. 2658 i Kórn. ^s unccionem sacerdotem Baw. ^t pierwotnie non wyrazurowane i przekreślone Kórn. ^u compos mentis Baw. ^v existens compos Jag. 2658. ^w postmodum Pet. I., postulandum Pet. II. ^x ungatis Jag. 2658; inungatur ed. Heyem. ^y uncta Baw.; sunt uncte Jag. 2658; inuncte Kórn. ^z ungendum Jag. 2658. ^{aa} pigriciem Baw.

¹ Jak. V, 14.

cto^a convalescente^b loca uncta laventur et aqua locionis in ignem mittatur, "secus si egrotus ipse decedat"^d.

(6) De ordine.

Ordo est sextum ecclesiasticum^e sacramentum. "Est autem ordo, prout hic accipitur^g, signaculum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato. Septem autem secundum theologos sunt ordines^h propter septiformem gratiam spiritus sancti, cuius qui non sunt participes, ad gradus ecclesiasticos indigni acceduntⁱ, qui autem eius sunt participes^j, in receptione gradus ampliorem gratiam consequuntur. In sacramento vero septiformis spiritus hii septem^k gradus ecclesiastici sunt distincti, videlicet: hostiarii, lectores^l, exorciste, acoliti, subdiaconi, diaconi et sacerdotes, quorum hic officia non duximus proseguenda^m. Et dicunturⁿ hec sacramenta, quia in eorum perceptione res sacra id est^o gratia confertur, quam figurant^p ea, que ibi tempore ordinationis aguntur^q. Et licet omnes sacri dicantur isto respectu, excellenter tamen tres^r ultimi dicuntur sacri propter^s sanctimoniam et castitatem seu continenciam quam indicunt^t. Pre ceteris^u autem omnibus sacramentum sacerdotalis ordinis

| t. 2vo

^a inuncto *Kórn.* ^b convalescenti *Jag. 2658.* ^c brak tego zdania w *Pet. II.* ^d decedat etc. *Jag. 2658.*

(6) De sacramento ordinis *Baw., Jag. 2658 i Kórn.*; Sequitur de Sacramento ordinis *Pet. II.*

^e *opuszcz. Baw.* ^f Sacramentum est *tamże.* ^g Est autem hic ordo prout accipitur *Pet. II.*; Est autem ordo hic prout accipitur hic *Kórn.*; Est autem, prout ordo accipitur hic *wyd. Heyzm.* ^h sunt secundum theologos ordines creduntur *Baw.* ⁱ sunt indigni accedere *Jag. 2658.* ^j ad gradus — participes *opuszcz. Baw.* ^k *opuszcz. Kórn.* ^l *poprawione drugą ręką z lociones Kórn.* ^m proseguendo *Baw.* ⁿ et dupliciter *Jag. 2658.* ^o et *zamiast* id est *wyd. Heyzm.* ^p *pierwotne* figurant *poprawione na marginesie ręką późniejszą na figuraverunt Kórn.* ^q aguntur (*str. 102*) Et *Kórn.* ^r res *Baw.*; tres ultimi sacri dicuntur propter sacerdotalis ordinis magis accurate et digne *Pet. II.* ^s propter sacerdotalis ordinis maiorem *Jag. 2658*; propter sacerdotalis ordinis mag. *późniejszą ręką* magis *Kórn.*; *wyd. Heyzm.*: magnam. ^t indicunt *tylko Pet. I, zresetą* inducunt. ^u na Preterea *poprawione ręką późniejszą ze skróconego* Pre ceteris *Pet. I*; Pre ceteris *mają Baw., Jag. 2658 i Kórn.*; Preterea *wyd. Heyzm.*

magis accurate^a et digne dandum et accipiendum^b est: cetera enim^c sacramenta^d unicuique propter^e se dantur^f et unicuique talia fiunt^g, quali corde et consciencia recipiuntur^h; istudⁱ autem solum non^j propter se tantum sed propter alios datur, non solum ut presint^k sed ymo eciam^l ut prosint. Mediatores siquidem^m sunt sacerdotes inter deum et hominem, dum precepta dei populo deferunt predicando et vota populi deoⁿ porrigunt supplicando, et ideo tales debent^o existere, ut et deo^p grati et hominibus sint accepti. Et licet secundum theologos plerumque septem tantummodo^q ordines propter inpressionem characteris^r quoad confeccionis ministerium distinguantur, iuriste tamen novem ordines clericorum, sicut novem sunt angelorum ordines^s, asseverant, duos prioribus annectentes^t: quorum primus est clericatus^u et ultimus episcopalis^v.

(7) De matrimonio.

Matrimonium est septimum^w et ultimum sacramentum^x, in quo eciam confertur gracia saltem^y illa, ut secundum apostolum unusquisque sciat vas suum in sanctificatione possidere. Circa quod scire debetis, quod aliud sunt^z sponsalia et^{aa} aliud

^a ac curare *piernotnie Pet. I.*; ac curate *Jag. 2658.* ^b recipiendum *Jag. 2658.* ^c autem *Kórn.* ^d sacerdotalis — sacramenta *opuszcz. Bar.* ^e pro se *popraw. później na* propter se *Pet. I.* ^f datur *Pet. I.* ^g sunt *wyd. Heyzm.* ^h *piernotne* recipiuntur *uzupełnione później na* recipiuntur *Pet. I.*; accipiuntur *Jag. 2658 i Kórn. gdzie pierwotne* sciencia *poprawione drugą ręką na* consciencia. ⁱ illud *Bar.* ^j non solum *Kórn.* ^k prosint *Bar.* ^l *wyrażurowane Kórn.* ^m si quidam *Bar.* ⁿ populi domino *Jag. 2658 i Kórn.*; domino populi *ed. Heyzm.* ^o *opuszcz. Jag. 2658.* ^p ut ideo *Bar.* ^q tantummodo septem *Bar.* ^r characteris *tamże; characteris Jag. 2658.* ^s asserunt *Jag. 2658;* sunt chori angelorum asserunt *Bar.* ^t *opuszcz. Jag. 2658;* annectantes *Bar.* ^u Ecclesiasticus *Jag. 2658.* ^v episcopalis etc. *Bar.*; Episcopatus *Pet. II.*

(7) De matrimonio sequitur *Jag. 2658;* De sacramento matrimonii *Bar. i Kórn.*; Sequitur de matrimonio capitulum *Pet. II.*

^w VII^m *Kórn.*; sacramentum *dodaje Bar.* ^x ecclesiasticum *tamże; ecclesiasticum sacramentum Jag. 2658.* ^y *przez samego pisarza poprawione z piern. salutem Pet. I.* ^z sint *wyd. Heyzm.; w Kórn. est pierwotne przed* sunt *przekreślone drugą ręką.* ^{aa} *opuszcz. Bar.*

matrimonium^a. Sponsalia sunt futuri matrimonii^b repromissio^c, ut si aliquis ita dicat: »*promitto tibi, quod tecum contraham matrimonium*« vel equipollencia verba dicat; et si post huiusmodi sponsalia carnis copula subsequatur^d, iuris interpretacione est matrimonium^e inter tales. Matrimonium vero est maris^f et femine legitima coniunctio^g, quod per verba contrahitur consensus exprimentia de presenti, ut^h si quis dicat: »*accipio te in meum*«ⁱ vel equipollencia verba. Etas autem legitima ad matrimonium contrahendum est in^j masculo quartusdecimus annus, in femina vero duodecimus^k annus^l completus^m, nisi forte doli capacitas hec tempora aliquantulum anticiparetⁿ. Matrimonia^o clandestina^p fieri prohibete^q. Ad hec^r nupciarum solemnitatem et benedictionem certis^s anni temporibus facere nolite, scilicet a prima dominica adventus domini usque ad octavam epiphanie^t et a^u septuagesima usque ad octavas pasche, et a^v dominica^w ante rogaciones usque ad octavas penthecostes^x, et tunc quidem et^y postea licite fieri potest^z. ^{aa}Nullus sponsam vel relictam fratris sui aut consangwinei usque ad quartum gradum in matrimonium accipiat, quia dirimeretur iam^{bb} contractum. Nullus aliquem^{cc} de consangwinitate prioris sponse vel e con-

^a matrimonialia *Kórn.* ^b matrimonii futuri *Baw.* ^c repromissiones *Kórn.* ^d subsequeretur *tamże.* ^e *można czytać także* matrimonii *Baw.* ^f matris *Jag. 2658.* ^g coniunctio etc. *Kórn.*; legitime coniunctio etc. *que Jag. 2658.* ^h uel *Baw.* ⁱ matrimonium *Kórn., gdzie drugą ręką na marginesie dopisane zdaje się meum zaraz przekreślono; meam uxorem Pet. II. i Jag. 2658.* ^j *opuszcz. Jag. 2658.* ^k XII° *Pet. I.* ^l *opuszcz. Baw. i Kórn.* ^m *opuszcz. Kórn.* ⁿ *poprawione z pierwotnego* antiparet *Pet. I;* aliud (?) *wytarte, zaś* anticiparet *poprawione drugą ręką z nieczytelnego* anacisoaret *Kórn.* ^o Matrimonia vero *Baw., Pet. II i Kórn.* ^p clam destina *Pet. I.* ^q prohibete fieri *Jag. 2658 i Kórn.* ^r et hanc *Jag. 2658; na marg. inną ręką obok tego ustępu: tempus Kórn.* ^s ceteris *Baw.* ^t Epiphaniarum *Jag. 2658.* ^u *opuszcz. Baw. i Jag. 2658; dopisane drugą ręką Kórn.* ^v *opuszcz. Pet. I. i Kórn.* ^w dominico *Jag. 2658.* ^x octavam penthecosten *Baw. i opuszcz. tamże.* ^y *poprawione później na possunt Pet. I, jak mają wszystkie rękopisy.* ^{aa} et nullus *Baw.* ^{bb} *opuszcz. Jag. 2658.* ^{cc} aliquam *tamże.*

verso sibi matrimonialiter^a coniungat^b. Raptum^c arcius fieri prohibete^d. Eos, qui religionem intrare vel castitatem servare voverunt^e, matrimonia^f contrahere prohibete. Nullum matrimonium contrahere permittite^g cum illa, quam^h pater eius baptisavit, ⁱeciam si fuerit sacerdos baptizans, aut^j ⁱeciam quam^k ipsemet^l manibus propriis baptisavitⁱ aut in baptismo vel (in) confirmatione tenuit^m. Omnes tamenⁿ filii et filie duorum compatrum vel commatrum, sive ante compaternitatem sive post geniti^o fuerint, possunt^p inter se matrimonialiter copulari^q, illa tamen persona dumtaxat excepta, per quam^r (com)paternitas est contracta, que alicui filiorum sui^s compatris^t ^uvel commatris copulari^v non potest^w. Cum filia ⁱeciam compatris^u sui^x, non tamen cum illa, per quam compaternitas est contracta, sed cum alia^y non prohibetur quis matrimonium contrahere, quamvis sit honestius abstinere. Mulierem, quantocumque annorum numero et ex^z quacumque causa^{aa} vir eius absens fuerit^{bb}, donec ei de morte ipsius non^{cc} constiterit, matrimonium^{dd} cum alio contrahere prohibete; idemque in viro servate^{ee}.

Et hec de^{ff} sciencia, que in^{gg} administracione sacramentorum ecclesiasticorum^{hh} consistit, sufficiant^{hh}.

^a in matrimonium *wyd. Heyzm. wedle niezupelnej poprawki drugą ręką w Kórn.* ^b contingat *Baw.* ^c Raptus *tamże.* ^d prohibete fieri *Kórn.* ^e voluerunt *wyd. Heyzm.* ^f matrimonialiter *Jag. 2658 i Kórn.* ^g promittite *Jag. 2658.* ^h qua *Baw.* ⁱ ⁱeciam — baptisavit *opuszcz. Kórn. i wyd. Heyzm.*; Et si vero fuerit sacerdos baptizans aut ad quem ipsemet manibus propriis baptizavit *Pet. II.* ^j autem *Pet. I.* ^k *opuszcz. Baw.* ^l ipse propriis manibus *Jag. 2658.* ^m in confirmatione tenuerit *Pet. II.*; tenuerit *było pierwotnie i w Kórn.* ⁿ *opuszcz. Jag. 2658.* ^o geniti (*str. 103*) fuerint *Kórn.* ^p prius *Baw.* ^q copulati *Baw.* ^r z *piernotnego* postquam *później popram. Pet. I.* ^s si *Jag. 2658.* ^t patris *Baw.* ^u vel — compatris *opuszcz. Baw.* ^v matrimonialiter copulari *Jag. 2658 i Kórn.* ^w possunt *Pet. II.* ^x *opuszcz. Jag. 2658.* ^y illa *Baw. i Jag. 2658.* ^z de *wyd. Heyzm.* ^{aa} *drugą ręką na marginesie w miejsce pierwotnego al skrócone (alter?) Kórn.* ^{bb} *opuszcz. Jag. 2658.* ^{cc} *przekreślone drugą ręką Kórn.* ^{dd} matrimonialiter *Jag. 2658 i Kórn.* ^{ee} *ser-* *ivate in viro Jag. 2658; na marginesie drugą ręką: Copulari non debet mulier alteri viro, nisi sibi de morte prioris constiterit et e converso Kórn.* ^{ff} *opuszcz. Baw.* ^{gg} quem *Jag. 2658.* ^{hh} ecclesiasticorum sufficiat *Kórn., gdzie pierwotne hoc poprawione drugą ręką na hec; clericorum sufficiant etc. Jag. 2658.*

(8) *De custodia rerum ecclesie.*

^aSecundo quoque illa nos convenit sciencia exhornari, que in sacrarum rerum cauta^b custodia et contra(cta)cione^c consistit. Nullum nisi subdyaconum et^d supra calicem tangere permittite. Altare mundis linteis seu pallis^e adminus duabus cooperite, que una cum vestibus^f sacerdotalibus saltem bis in anno laventur^g. Libros ecclesiasticos sufficientes habete^h, quos qui mutilaverit in marginibus perscribendisⁱ literis, excommunicationis incurrat sententiam^j ipso facto. ^kCorporalia omni tempore sint munda et alba; que cum locione indigent per presbiterum vel dyaconum primitus abluantur^l et postea si placet^m per feminas, et aqua locionis in ignem vel in locumⁿ, ubi non possit conculcari pedibus^o, mittatur. Ornamenta | altaris, presbiteri, dyaconi | f. 3 et subdyaconi consecrari oportet per episcopum^p, priusquam divino officio deputentur^q, sicut^r fit^s de corporali et calice; que si fuerint vetustate consumpta^t nec aliis usibus ecclesiasticis sint^u apta, comburantur^v et cineres in ecclesia recondantur, ubi nequeant pedibus transeuncium conculcari^w.

(8) De paramentis *Pet. I.*; De custodia rerum ecclesie *Jag. 2658*; De custodia re.. *było pierwotnie, lecz drugą ręką poprawione na vestium Kórn.*; De vestibus altaris, ^{quod} ~~que~~ sepe abluantur rubrica *Pet. II. Brak tego statutu w Bar.*

^a *inicyał nie minionany Pet. I.* ^b *tanta Pet. I., Jag. 2658 i Kórn., gdzie drugą ręką na marginesie cauta.* ^c *contraccione Pet. I i Jag. 2658; contractione Pet. II.* ^d *est Jag. 2658.* ^e *pallas tamże.* ^f *vestimentis Jag. 2658 i Kórn.* ^g *laventur in anno Kórn.; lavantur in anno Jag. 2658.* ^h *habete sufficientes Jag. 2658.* ⁱ *proscribendis Jag. 2658 i Kórn.* ^j *sententiam incurrat Jag. 2658 i Kórn.* ^k *Jag. 3452. rozpoczyna tutaj nowy rozdział De corporalibus abluendis.* ^l *ablumentur Pet. I i Jag. 2658.* ^m *placeat Kórn.* ⁿ *loco tamże.* ^o *pedibus conculcari Jag. 2658 i Kórn.* ^p *oportet per episcopum consecrari Kórn.* ^q *deputantur Kórn.* ^r *sic Jag. 2658.* ^s *opuszcz. tamże.* ^t *vetusta et consumpta tamże.* ^u *opuszcz. Kórn.* ^v *comburentur Jag. 2658.* ^w *conculcari etc. tamże.*

(9) *De celebracione divinorum officiorum.*

Tercio illa nos^a sciencia ornari convenit^b, que in divinorum officiorum celebracione consistit. Sciant ergo^c subdyaconi, dyaconi^d et sacerdotes^e et eciam clerici beneficiati non (in) sacris [constituti] ad dicendas horas canonicas die quolibet^f se teneri, quas cum omni^g devocione^h, non transcurrendo per syncopam vel extranea admiscendoⁱ colloquia, studeant adimplere. In collegiatis et regularibus ecclesiis sicut et in cathedrali^j hore diei horis debitis^k et competentibus conventualiter decantentur^l cum propria illius diei^m missa. ⁿIn magnis et populosis locis nullus missam, que non^o sit de die illa^p, cantet, dimissa^q illius diei missaⁿ. Nullus nisi cum ministro missam dicat. Missa, que cum cantu^r incepta fuerit, per cantum perficiatur^s. Due misse cum nota in una ecclesia non dicantur. Nullus eciam presbiter missam audeat celebrare, nisi compleat^t de horis canonicis matutinas et primam cum psalmo^u *Quam dilecta*¹ et^v sequentibus, prima missa nativitatis Christi dumtaxat excepta; contrafacientem excommunicacionem^w incurrere volumus^x ipso facto. Nul-

(9) De officio *Pet. I*; De celebracione divinorum officiorum *Jag. 2658*; De custodia rerum divinorum (!) *Baw.*; *bez nagłówka i odstepu, w ciagu dalszym statutu poprzedniego Kórń.*; De celebracione misse, ^{goda} ~~que~~ ante primam dici non debet capitulum *Pet. II*.

^a Tercio nos illa *Baw. i Kórń.*; vos illa *Jag. 2658*. ^b consuevit *Jag. 2658*; convenit ornare *Baw.* ^c autem *Baw.* ^d dyaconi subdyaconi *Jag. 2658 i Kórń.* ^e presbiteri *Kórń.* ^f colibet *poprawione drugą ręką na quolibet jak i w pierwszym zdaniu celebras (?) na celebracione Kórń.* ^g *opuszcz. tamże i Jag. 2658.* ^h cum omni reuerencia et deuocione *Baw.* ⁱ miscendo *tamże.* ^j cathedralibus *w rękopisach i w ed.* ^k debitis horis *Jag. 2658 i Kórń.* ^l *poprawione drugą ręką z decantantur Kórń.* ^m *opuszcz. Jag. 2658 i Pet. II; die Baw. i wyd. Heyzm.* ⁿ In magnis — missa *t. j. całe zdanie opuszcz. Jag. 2658 i wyd. Heyzm.* ^o que *opuszcz. a nisi poprawione drugą ręką z wyartego u.. Kórń.* ^p que non sit diei ille *Pet. II.* ^q dimissa propria *Kórń.* ^r per cantum *Jag. 2658.* ^s finiatur *tamże.* ^t compleatis *tamże.* ^u psalmo *poprawione drugą ręką na psalmis Kórń.* ^v cum sequentibus *Jag. 2658.* ^w sentenciam excommunicacionis *tamże;* excommunicacionis sentenciam *Kórń.* ^x *poprawione z pierwotnego volumus Kórń.*

¹ Ps. LXXXIII.

lus^a, nisi in nocte dormierit et digestio sit^b celebrata, ^c(celebrare presumat, nisi forte digestionem bene celebrata) ex aliqua causa obdormire nullo modo^d posset, tunc licite poterit^e celebrare; caucius^f tamen est, quod^g absteineat. Nemo in mortali peccato constitutus missam celebrare presumat, sed potius confiteatur, si^h invenerit sacerdotem; quem si invenire non poterit et urgens causaⁱ vel necessitas immineat, que sine gravi scandalo nequeat preteriri^j, celebrare poterit, dum tamen assit contritio^k et propositum confitendi. Nullus^l etiam post sumptum cibum vel medicinam vel potum, quantumcunque modicum, missam audeat celebrare. Nullus^l plures missas una et eadem die celebret^m, nisi in festo nativitatis domini et inⁿ aliis casibus concessis^o a iure^l, et tunc non^p nisi in ultima vinum et aquam perfusionis^q sumat, nam post illam sumpcionem ieiunus non esset^r. Omni die dominico^s, exceptis pascali et pentecostes, aquam benedicite ad populos aspergendos^t.

(10) *De regimine ecclesiarum; quod sacramenta vendi non debent.*

Quarto illa sciencia ornatos nos^u esse convenit^v, que in

^a et nullus *Bav.* ^b digestionem sic *Bav.* ^c celebrare — celebrata *opuszczone przez pierwotnego pisarza, słusznie dodano później Pet. I; bene (str. 104) celebrata Kórn.* ^d causa nullo modo obdormire *Jag. 2658 i Kórn., gdzie causa dopisane drugą ręką nad miejscem wytartem.* ^e posset *Bav.* ^f *opuszcz. tamże.* ^g ut *Jag. 2658.* ^h nisi *tamże i Kórn., ale w Kórn. poprawione na si wytarciem ni.* ⁱ *znów w miejscu wytartem drugą ręką dopisane Kórn.* ^j preterire *Pet. I i Kórn.* ^k devotio vel contritio *Jag. 2658 i Kórn.* ^l et nullus *Bav.* ^m eodem die audeat celebrare *Jag. 2658.* ⁿ *opuszcz. tamże.* ^o excessis *tamże.* ^p *opuszcz. tamże.* ^q perfusionis *Kórn.; profusionis wyd. Heyzm.* ^r est *Kórn.* ^s dominica *Kórn.* ^t aspergendos etc. *Jag. 2658 i Bav.; Kórn. inną ręką na marginesie: Aqua debet benedici omni die dominico.*

(10) De usu sacramentorum *Pet. I; Sequitur de regimine ecclesiarum, quod sacramenta vendi non debent Pet. II; Quod sacramenta debent dari gratis Jag. 2658; Sacramenta gratis Kórn. obok na marginesie inną ręką; bez nagłówka Bav.*

^u Quarto nos illa sciencia ornatos *Bav., gdzie cztery pierwsze wyrazy rubro.* ^v vos esse oportet *Jag. 2658 i Kórn., gdzie można czytać nos.*

^l Ob. cc. 3 i 5 X (III, 41).

animarum atque ecclesiarum salubri^a regimine ac dispositione^b consistit. Nullus itaque propria ecclesia dimissa ad aliam questus gracia migret^c, in vicaria serviendo vel hinc^d inde discurrando. Pretextu cuiuscunque consuetudinis sacrum crisma vendere vel pro baptizandis infantibus^e aut pro reconciliandis peccatoribus vel ^f(ungendis infirmis vel confessionibus audiendis aut mortuis sepeliendis vel) benediccionibus nubencium seu^g (pro) quibuslibet aliis ecclesiasticis^h sacramentis precium aut promissionem exigere nolite, ⁱsed gratis ac liberaliter huius(modi) sacramenta^j prebeteⁱ, attendentes quod^k scriptum est: *gratis accepistis, gratis^l date¹*; ex post facto tamen licite^m cum graciarum accioneⁿ potestis accipere^o, que vobis sponte a fidelibus offeruntur. Ad quod eciam ex post facto a vobis de iure cogi possunt, si^p ex antiqua observancia rationabili pro^q huiusmodi dari aliquid sit consuetum, alias non^r.

(11) *De veneracione corporis Christi capitulum.*

Cupientes subditorum commodis intendere moresque ipsorum, quantum nobis ex alto concessum fuerit, reformare, per predecessores nostros tam provide quam utiliter^s iam provisus^t alia, que magistra^u rerum experientia^v ad eorum correccionem

^a opuszc. wyd. Heyzm ; salutari Baw. i Pet. II. ^b dispensacione Baw. ^c gracia questus migrat Jag. 2658. ^d hic Baw. ^e opuszc. Jag. 2658 i Kórn. ^f brak tylko w Pet. I; vel mortuis Pet. II; ac benediccionibus Jag. 2658. ^g sed Baw. ^h opuszc. Jag. 2658. ⁱ sed — prebete opuszc. Kórn. ^j sed gratis accepistis huiusmodi sacramenta Baw. ^k quia Baw.; illud Jag. 2658. ^l et gratis Pet. I. ^m licitum Baw. ⁿ accionibus Kórn. ^o recipere Jag. 2658 i Kórn. ^p sed Jag. 2658. ^q rationabiliter per Baw. ^r non etc. Jag. 2658.

(11) Nagłówek ten jest wzięty również jak i poprzedni z Pet. II, jako odpowiedniejszy aniżeli tutaj należąca ale zbyt obszerna rubryka dekretów, przywiedziona w Pet. I. Baw. i Kórn.: De veneracione sanctorum; w Kórn. nadto: De festo Corporis cristi venerando dopisała inna ręka u góry na marginesie, który to nadpis wyd. Heyzm. mógł uznać za właściwy; Indulgentie que debent populo nunciari Jag. 2658.

^s nostros tamquam utiliter Baw. ^t premissis tamże; promissis Jag. 2658. ^u in gracia Baw. i Jag. 2658. ^v experigencia Jag. 2658.

indicat esse utilia, duximus subiungenda^a, presertim circa cultum divini numinis^b, quem^c temporibus nostris^d fervencius^e consideramus non minui sed augeri, maxime autem circa venerationem diei^f festivitatis memorabilis^g sacramenti^h, corporis videlicet et sanguinis domini nostri Ihesu Christi; qui cum sit »sanctorum omniumⁱ gloria^j et corona«¹, ipse »passionis sue hora^k instante, sumpta cena, in memoriam mortis sue summum^l et magnificum sui corporis et sanguinis instituit sacramentum^m, corpus in cibum et sanguinem in potumⁿ tribuendo«^{o2}. Ad^p cuius itaque sacramentalis^q commemoracionis cultum propensius exequendum censuimus^r sancciendum, quod iuxta constitutionem domini Clementis pape quinti dies precipui^s, insi-

^a annectanda Jag. 2658 i pierwotnie Kórn., gdzie wszakże poprawione drugą ręką na annectenda. ^b wszystkie kodeksy mają muneris, źle rozwiązując skrócony ten wyraz numinis; nadto Bar. clericum zam. cultum; muneris po divinum Kórn. drugą ręką wykreślone. ^c cultum divinum, que wyd. Heyzm; muneris quod Pet. II. ^d nostris temporibus Jag. 2658 i Kórn. ^e ferventibus Jag. 2658. ^f dei tamże. ^g et memorialis tamże; memorialis Bar. i Kórn., ale w tym ostatnim inną ręką poprawione na venerabilis. ^h sacramentalis Jag. 2658. ⁱ omnium sanctorum Kórn. ^j gloria omnium sanctorum Bar.; qui cum omni gloria Jag. 2658. ^k hora sue passionis Jag. 2658; sue passionis hora Bar. ^l divinum Jag. 2658. ^m instituit sacramentum corporis et sanguinis tamże; sui jak w Jag. 2658 opuszcz. a drugie corporis po sacramentum przekreślone drugą ręką Kórn. ⁿ sangwis po et drugą ręką przekreślone a in po potum wytarto tak, że jest: corpus in cibum et in potum sanguinem Kórn. ^o tribuenda Jag. 2658. ^p opuszcz Bar. ^q sacramentalis (str. 105) commemoracionis Kórn.; sacramentali Bar. ^r excipiendum census Jag. 2658. ^s pierwotne precipui poprawione drugą ręką na precipue Kórn.; insignis precipui Bar.; insignis precipuis Pet. II.

¹ »qui est sanctorum omnium gloria et corona« w drugiej części bulli Urbanowej „*Transiturus*“ z 11. VIII. 1264 r.

² „*Transiturus* de hoc mundo ad Patrem Salvator noster, Dominus Iesus Christus, cum tempus suae passionis instaret, sumpta coena, in memoriam mortis suae instituit summum . . . in poculum tribuendo« w klementynie „*Si Dominum in sanctis eius*“ z r. 1312 cap. unic. L. III t. 16 De reliquiis et veneratione sanctorum. Wyrazy i zdania zaznaczone w tekście statutów cudzysłowem powtórzone są dosłownie z bulli Urbanowej.

gnis, venerabilis, eximii et memorabilis^a sacramenti, videlicet^b corporis et sanguinis domini^c nostri^c Ihesu Christi, quod dum sumimus *mortem domini annunciamus*¹ »gratamque redemptionis nostre recensemus memoriam«, per quod etiam^d »a malo retrahimur et confortamur in bono ac ad virtutum et gratiarum proficimus incrementa«^e, »proxima feria quinta^f post octavas pentecostes« »tam a clero quam a populo«² »solempniter«^g | f. 3vo annis singulis« | (sub duplici officio)^h »celebretur; districte mandantes«, quod »tamⁱ excelsum et gloriosum festum in dominica precedenti^j per« rectores ecclesiarum populo^k cum »ex(h)ortatione« diligenti indicetur^l, ut »predicta^m quinta feriaⁿ devote turbe fidelium ad ecclesias concurrant^o, affectuose^p elemosinas largiantur, oracionibus« insistant »et alia« exhibeant^q »opera« caritatis, »quod huius^r preciosissimi sacramenti mereantur fieri participes illa die«^s. Et proponatur »studiose«, quod quicumque »contriti^t et confessi matutinali^u officio festi eiusdem in ecclesia, in qua idem celebrabitur^v, interfuerint, centum; qui vero misse, totidem; qui autem primis ipsius festi vesperis interfuerint, similiter centum; qui vero in^w secundis, totidem; illi vero, qui prime, tercie, sexte, none et completorii^x officiis interfue-

^a *poprawione drugą ręką z memorialis Kórn., które jest w Jag. 2658 i Bar.* ^b scilicet *Bar.* ^c *opuszcz. Kórn.* ^d quod (*str. 36*) ex *Jag. 2658.* ^e proficimus (sic) *wyd. Heyem.*; incrementum *Kórn.* ^f feria *poprawione drugą ręką z forma Vta Kórn.* ^g *opuszcz. Bar., Jag. 2658 i Kórn.* ^h *niema w Pet. I. ani w klementynie, ani jeszcze w obu bullach odpustowych Marcina V i Eugeniusza IV.* ⁱ *opuszcz. Jag. 2658.* ^j precedente *wyd. Heyem.* ^k *opuszcz. Bar.* ^l indicatur *Pet. I*; populo indicatur cum exortatione diligenti *Jag. 2658 i Kórn., ale w tym ostatnim poprawione drugą ręką na* indicetur; indicetur c. e. d. *Bar.* ^m predictam *Jag. 2658.* ⁿ feria quinta *Bar., Jag. 2658 i Kórn.* ^o devote concurrant *Bar.* ^p *opuszcz. tamże*; affectuose concurrant *Kórn.*; affectuose concurrent *Jag. 2658.* ^q exerceant *Kórn.*; exerceant et exhibeant *Bar.*; et alia exercent opera *Jag. 2658.* ^r huiusmodi *nszysticie inne rękopisy.* ^s participes atque digni illa die *Bar. i Pet. II*; participes atque digni *Jag. 2658 i Kórn.* ^t conterit *Jag. 2658.* ^u in matutinali *Pet. I i Bar.* ^v celebratur *Jag. 2658.* ^w *opuszcz. tamée.* ^x completis *tamée.*

¹ Ob. I Kor. XI. 26. ² W tekście bulli: tam clerici quam populi...

rint, pro qualibet ipsarum horarum quadraginta; illi autem, qui per octavas illius festi matutinis^a, vespers^b, misse ac predictarum horarum officiis interfuerint, centum dies« indulgentie^c »singulis octavarum ipsarum diebus«^d ex concessione domini Urbani pape quarti »de iniunctis (sibi) penitentiis« obtinebunt^e. Quod quidem officium huius diei celeberrimum singuli presbyteri in libris suarum ecclesiarum scribere teneantur^f.

(12) De celebracione festorum.

Quamquam divine »maiestatis ineffabilis altitudo« »cunctos eius^g ministros magnificet« »et celestis efficiat beatitudinis^h possessores, illos tamen pocioribus attollitⁱ insigniis« »pre-miorum^j, quos digniores agnoscit et commendat ingencior^k excellencia meritorum«. Ideoque »statuimus et precipimus«, quod gloriosorum »christiane^l fidei principum«^m, »videlicet Christi redemptorisⁿ apostolorum numero duodeno^o contentorum, qui vi-ventes^p in carne« militantem »ecclesiam suo precioso^q sanguine

^a matutinalibus *Baw.*, *Jag.* 2658 *i Kórn.* ^b vespertinis *tamże.* ^c indulgentiarum *Jag.* 2658. ^d ipsarum octavarum dierum *Baw.* ^e *i Baw. opuszc.* sibi; diebus de iniunctis sibi penitentiis ab Urbano papa quarto misericorditer merebuntur *Jag.* 2658, *Kórn.* *i Pet. II.*, *gdzie jest* iniungendis. ^f tenentur *Pet. II.*; in librum suarum ecclesiarum teneantur etc. *Jag.* 2658; ecclesiarum suarum scribere tenebuntur *Kórn.*, *w którym na marginesie u góry zaznaczono przy poprzednim zdaniu ręką poprawiacza*: Huic festo superaddite sunt multo plures indulgentie etiam de concilio Basiliensi etc. (d. 3 lipca 1434, ob. Monum. Concil. Gener. saec. XV. T. II, 723).

(12) *Tak również* De celebracione festorum *Jag.* 2658; De celebrandis festivitibus *Baw.*; De festivitibus sanctorum *Kórn.* *dopisane drugą ręką*; De sanctis, quos indicare debemus sicut diem dominicum etc. *Pet. II.*, *gdzie ten statut znajduje się przed poprzednim.*

^g *opuszc.* *Jag.* 2658. ^h altitudinis *tamże.* ⁱ illo tamen atollit pocioribus *tamże.* ^j preconiorum *Kórn.* *i oba Jag.* ^k ingenior *Pet. II.*; ingenita *poprawione drugą ręką*, *o ile można rozpoznać, z ingenicor, aby było przepisaniem się z ingenicor Kórn.* ^l *opuszc.* *Kórn.* a apostolorum *przed fidei nyłarte.* ^m *pierwotnie* principium *ale przez samego pisarza poprawione na principum, t. j. principium Pet. I.; principium Pet. II.; fide principum Jag.* 2658. ⁿ salvatoris *Baw.* ^o duodeno numero *Jag.* 2658. ^p venientes *Pet. I.* ^q preciosissimo *Jag.* 2658.

plantaverunt« ac »reverendissimorum patrum« »quatuor^a ewangelistarum domini, per quorum« »studia eidem^b ecclesie sacra^c ewangelia«^d claruerunt, »egregiorum quoque doctorum ecclesie«^e »Gregorii« pape, »Augustini et Ambrosii« »antistitum ac^f Ieronimi sacerdotis«^g, »confessorum eximiorum«, quorum preclucida et salutaria documenta^b predictam ecclesiam illustrarunt«ⁱ, festiuitates precipue iuxta^j constitutionem domini Bonifacii pape VIII¹; dies eciam inuencionis et exaltacionis uivifice et salutifere crucis^k, in qua saluator noster pendens preciosissimo¹ suo sanguine nos redemit dominicique gregis^m pastoris et martirisⁿ preciosi, beati Stanislai, qui uita, passione, signis^o, miraculis (et)^p prodigiis nostram civitatem et dyocesim Cracouiensem mirifice decorauit, festum utrumque »sub officio duplici«^q per universas« civitatis et dyocesis^r »ecclesias« »annis singulis perpetuis futuris temporibus solempniter celebrentur«^s.

(13) Item de eodem et de ordine.

Quia ecclesia catholica, que unica est, unum deum predicat atque colit, consequens est, ut^t in preconiiis et^u cultu huius^v

^a *powturza* patrum Jag. 2658. ^b *balamutnie* ewangeliorum deo pro quo studio eidem Pet. II; eiusdem *Baw. i oba* Jag.; domini, qui per quatuor studia eiusdem *ale* qui *dopisane ręką poprawiacza Kórn.* ^c sacramenta Pet. I. ^d sacrum ewangelium Pet. II. ^e *opuszcz. Jag. 2658 i Kórn.* ^f *opuszcz. Jag. 2658.* ^g presbiteri *tamée, Kórn. i Baw.* ^h salutifera dogmata *Baw.*; sacramenta Jag. 2658. ⁱ illustrarent *Baw.*; illustraverunt Jag. 2658 *i Kórn.* ^j iuxta precipue *Baw.* ^k etatis *tamée.* ¹ *precioso wszystkie inne kodeksy.* ^m Gregorii *Baw.* ⁿ pastorum et martirum Jag. 2658; et (*str. 106*) martyris *Kórn.* ^o signis, passione Jag. 2658 *i Kórn.* ^p *opuszcz. także Baw.* ^q duplici officio Jag. 2658. ^r civ. et dyoc. *opuszcz. Jag. 2658 i Kórn.* ^s celebretur Jag. 2658 *i Kórn., lecz w tym drugim dopisane drugą ręką.*

(13) Ut uniformiter divina peragantur diebus suis *Baw.*; De uniformi modulacione in ecclesiis Jag. 2658; De divinis officiis *Kórn.*; Sequitur de solemnitatibus duplicibus et semiduplicibus capitulum Pet. II.

^t *opuszcz. Baw.*

^u in *tamée.*

^v hominis *tamée.*

¹ „Gloriosus Deus in sanctis suis“ c. unic. L. III t. 22 De reliquiis et veneratione sanctorum in VI° w dosłownych tutaj przytoczona wyjątkach, jak cudzysłowy wskazują.

inter alia^a eciam uniformitatem quoad^b divinorum officiorum et festorum^c celebracionem, quantum com(m)ode fieri potest, imitetur. Proinde^d statuimus, quod omnes nostre dyocesis ecclesie, regularibus dumtaxat exceptis, que sue professionis sequi instituta tenentur, in divinis officiis et horis canonicis peragendis unum et eundem modum psallendi, cantandi^e et legendi habeant^f, ordinem et^g consuetudinem nostre^g kathedralis ecclesie in omnibus observantes. Ad cuius quodam^h modo declaracionem duximus subiungendum, quod in festo duplici ad primas vespas psalmi dicantur *Laudate* per omnia cum propriis illius festi antiphonisⁱ unica vel pluribus, vel eis deficientibus aliqua illi^j festo congrua decantentur^k et ea que est^l super^m *Magnificat*ⁿ vel *Benedictus* antiphona solempniter repetatur.

¹ Porro, preter festa duplicia, que in duabus premissis constitutionibus duximus recensenda, hec, que sequuntur, iuxta antiquam ecclesie universalis^o observanciam eciam sub duplici officio^p celebrentur, videlicet: dies natalis Christi cum quatuor sequentibus, circumcisionis^q, epyphaniarum, resurrectionis cum duobus sequentibus, ascensionis, pentecostes cum duobus sequentibus, sancte^q trinitatis, quatuor festivitates Virginis gloriose, nativitatis^r sancti Johannis Baptiste, sancti Michaelis et omnium sanctorum commemoracio, dies patroni, dedicacionis vel anniversarii cuiuslibet ecclesie vel altaris. Cetera vero festa semiduplicia^s eciam cum abstinencia servilis operis et officio solito solempniter celebrentur, utpote^t sanctorum et sanctarum

^a et huiusmodi inter alia *Jag. 2658 i Kórn.*; preconis huiusmodi cultu inter alia *Pet. II.* ^b et *Jag. 2658.* ^c festivorum *Pet. I.* ^d celebracionem habeat, proinde *Kórn.*; in mittetur provide *Jag. 2658.* ^e et cantandi *Jag. 2658.* ^f debeant *Baw.* ^g *opusecz. tamée a zaraz niżej ecclesiis.* ^h *poprawione drugą ręką z quedam Kórn.* ⁱ cum illis festi antiphonis *Jag. 2658.* ^j alia illi *tamée.* ^k decantentur *wyd. Heyzm.* ^l *opusecz. Jag. 2658 i Kórn.* ^m supra *wyd. Heyzm.* ⁿ *mgł Kórn., fałszywie w wyd. Heyzm. str. 13 n. 2: iugt.?* ^o universalis ecclesie *Jag. 2658.* ^p festo *Baw.* ^q circumcisionis — sancte *opusecz. tamée.* ^r Nativitas *Baw.* ^s semiduplicia festa *tamée.* ^t nepote *tamée.*

¹ W rękopisach bez odstepu.

festivitates infra^a scripte: Agnetis virginis, conversionis Pauli^b, Agathe, cathedre et^c ad^d vincula Petri^e, Adalberti^f et Georgii^g, Floriani, Margarethe^h, Marie Magdalene, Laurencii, decollacionis Johannisⁱ, Dominici, Francisci, Martini, Cecilie, Clementis, Katherine, Nycolai et^j Lucie. In aliis^k autem festis, etsi^l in officio solemnpnizat^m ecclesia, non tamen propterⁿ hoc exercitium operis intelligitur prohiberi^o. Adi(i)cientes^p non^q incongrue, quod si dies annunciacionis sancte Marie vel sancti Ambrosii confessoris in dominica ramispalmarum aut eius ebdomada evenit, festum ipsius in sabbato | precedenti, si vero in dominica pasce vel infra eius octavam occurrerit, in feria secunda (sequenti) tam in officio quam in abstinencia^r cuiuspiam^s operis celebrentur^t.

(14) *De vigiliis dicendis et missa pro defunctis.*

Quoniam anime defunctorum liberantur^u a penis oracionibus sacerdotum, statuimus, quod quilibet rector parochialis ec-

^a supra Kórn. ^b s. pauli *Baw.* conversio pauli *tamże, gdzie następuje* scte Agathe; videlicet Conversionis s. pauli *Jag. 2658.* ^c *opuszcz. Baw.* ^d *opuszcz. Jag. 2658.* ^e s. Petri *tamże i Baw.* ^f Alberti Kórn. ^g Gregorii *Baw. i Kórn., ale w tymże drugą ręką poprawione na Georgii.* ^h et Margarethe *Jag. 2658.* ⁱ Johannis baptiste *Baw.* ^j *opuszcz. tamże.* ^k istis *Jag. 2658; hiis Kórn.* ^l et *Jag. 2658.* ^m solemnpnizat *tamże.* ⁿ per *Jag. 2658 i Kórn.* ^o prohibet *Jag. 2658.* ^p ad dicentes *Baw.; Addicientes poprawione drugą ręką na Adicientes Kórn.* ^q *opuszcz. Jag. 2658; autem Baw.* ^r absencia *Baw.* ^s eius *piam Jag. 2658.* ^t celebratur etc. *tamże.*

(14) *Nagłówek niniejszy kładzie się z Pet. II, albowiem zbyt obszerną jest rubryka Pet. I.: De celebratione missarum et divinis officiis, wzięta z dekretalów, w szczególności z III księgi klementyn tyt. 14: De celebratione missarum et aliis divinis officiis (w dekretalach Grzegorzowych L. III t. 41: De celebratione missarum, sacramento eucharistiae et aliis divinis officiis); podobny tytuł De celebratione missarum in divinis officiis mają Jag. 3452 i Kórn., w tym ostatnim jest on wspólny i następnym statutom aż do (20) De clericis non residentibus; obok tegoż statutu na marginesie u dołu na str. 106 inną ręką zaznaczono Vigilie; Jag. 2658: Ut hore vigiliarum adminus semel in ebdomada debent cantari; Baw. zamiast nagłówek ma rubro pierwsze trzy wyrazy statutu wypisane.*

^u defunctorum (str. 107) liberantur Kórn.

clesie vigilias pro animabus fidelium defunctorum adminus semel in qualibet ebdomada in sua ecclesia cantare^a aut legere teneatur^b.

(15) De sacerdote populum docente.

Licet omnes christiani articulos sue^c fidei videlicet^c christiane scire debeant^d, illos tamen clerici, presertim rectores ecclesiarum explicite (et distincte) scire tenentur^e. Ideoque^f statuimus (firmiter observandum^g), quod universi rectores ecclesiarum, prius ipsis articulis^h mentaliter recollectis, singulis diebus dominicis populo primo oracionemⁱ dominicam et salutacionem angelicam^j et demum symbolum, omnes articulos fidei liquido^k et lucide^l explicando^m et, si quibuspiamⁿ desuper concessum fuerit, ewangelium dei^o vulgariter^m exponere studeant diligenter.

¹ Indulgentias eciam^p superfluas et indiscretas populo non insinuent^q, sed eas dumtaxat, que^r ab eis, qui de iure ipsas dare poterunt, conceduntur^s. Presbiteri vero, qui turpis lucri gracia

^a cantari Jag. 2658. ^b teneantur etc. tamē i Bar. ale bez etc.

(15) De predicacione et indulgentiis Bar.; Presbiter tenetur populo die dominica pronunciare pater noster Jag. 2658; De articulis fidei Kórń. drugą ręką na marginesie u góry na str. 107; Pet. II nie ma żadnego tytułu, statut niniejszy łączy się bezpośrednio z poprzednim.

^c opuszcz. Jag. 2658 i Kórń. ^d scire veraciter teneantur Kórń. i oba Jag. ^e rectores ecclesiarum aliarum explicite et districte scire tenentur Bar.; rectores ecclesiarum scire teneantur explicare distincte Jag. 2658; rectores aliorum scire tenentur explicite et distincte Kórń.; rectores animarum aliarum explicite et distincte scire teneantur Pet. II. ^f Quapropter Jag. 2658 i Kórń. ^g observanda Bar. ^h articulis fidei tamē. ⁱ poprawione drugą ręką z quem Kórń. ^j cum salutacione angelica Jag. 2658 i Kórń. ^k liquide tamē i Bar. ^l licide Pet. I. ^m explicando Ewangelium dei wlgariter Jag. 2658, lecz opuszczenie to uzupełnił sam kopista w końcu tego statutu; explicando (sic). Et si itd. wyd. Heyzm. ⁿ quispiam Bar. ^o przekreślone drugą ręką Kórń.; dici Pet. II. ^p opuszcz. Kórń., Pet. II i oba Jag.; in ecclesia Bar. ^q insinuant Bar. i Kórń. pierwotnie ^r opuszcz. Jag. 2658. ^s potuerint conceduntur Bar. i Pet. II; poterit concedant Jag. 2658; poterunt concedant Kórń.; poterint, concedant wyd. Heyzm.

¹ W rękopisach bez odstępów.

confictas prelatorum^a vel temerarias sui ipsius^b denunciare populo presumpserint^c indulgencias, per archidiaconum vel alium suum^d superiorem in una marca argenti in^e terrorem^f similium puniantur. Idem volumus in questoribus seu petitoribus quibuslibet^g observari^h.

(16) De ordine missarum et modo.

Quidamⁱ ecclesiarum rectores^j modum sue non ponentes avaricie^k, ut pecunias accuracius extorqueant et fideles populos ad diligencius offerendum subtilius alliciant, quendam abusivum missam^l celebrandi modum in suis ecclesiis invenerunt, qui non cantus sed ululatus lupinus potius dici^m possitⁿ. Nam uno presbitero missam de sancto spiritu vel de domina^o cum iubilo solempniter^p celebrante, alter ibidem ad proximum stans altare missam pro inpetranda venia delictorum vel requiem^q defunctorum eodem tempore alta voce concelebrat^r cum merore; et sic uno merente alter iubilat et exultat^s. Item postquam unus missam suam usque ad offertorii finem alta voce cantaverit, alter eo deinceps tacente missam aliam (solempniter) inchoat, et cum ad finem offertorii pervenerit, similiter^t conticet sicut

^a per prelatos *Kórn.* ^b confictus prelatorum vel temerarios sui (i)psius *Baw.*; confretas vel temerarius sui ipsius *Jag. 2658*; *piernotne* sui ipsius *drugą ręką poprawione, lecz niezupełnie w piernoseym wyrazie* na siipsas *Kórn.*; suas ipsas *wyd. Heyem.* ^c presumant *Baw.* ^d archidiaconos vel alium *tamże*; archidiaconum suum vel alium *Jag. 2658 i Kórn.* ^e ad *Jag. 2658 i Kórn.* ^f interiorum *Baw.* ^g *opuszcz.* *Jag. 2658 i Kórn.* ^h observare Et si quibuspiam desuper concessum fuerit etc. *Jag. 2658, uzupełnienie to jest opuszczenia powyższego pod m na poprz. str.*

(16) Ne plures misse simul cantentur *Baw.*; Sequitur de missa, que cantu incipitur, per ^{cantum} ~~tacitum~~ finiatur rubrica *Pet. II*; Ut missa voce incepta alia non incipiatur, donec illa voce eciam perficiatur *Jag. 2658*; De diversitate missarum *Kórn. dopisane drugą, poprawiacza ręką.*

ⁱ Quoniam *Kórn.* ^j rectores ecclesiarum *Baw., Jag. 2658 i Kórn.* ^k avaricie non ponentes *Jag. 2658 i Kórn.* ^l missarum *Pet. II i Kórn., gdzie drugą ręką poprawione z pierwotnego missam.* ^m dici potius *Kórn., gdzie dici wpisane ręką poprawiacza.* ⁿ posset *Kórn.* ^o dominica *wyd. Heyem.* ^p solempniter cum iubilo *Baw.* ^q requie *Jag. 2658.* ^r celebrat *wyd. Heyem.* ^s Item et exultat *powtarza raz jeszcze Jag. 2658.* ^t *opuszcz. tamże.*

prior. Et quod horrendius^a est et cunctis fidelibus detestandum: uno incipiente missam aliquam et decantante vix usque ad finem introitus^b vel kirieleyson aut collectam^c, cum iam nihil^d speratur ultra^e offerri^f, alter statim in altari^g proximo aliam solempnius^h incipit et demum terciusⁱ idem facit; et sic in ecclesiis ipsorum nulla missa vel rara cum cantu debito terminatur. propter quod cleri convi(n)citur^j ambicio et^k populi tepescit devocio et scandalum in dei^l ecclesia generatur^m. Quam abusionem omnibus sicⁿ detestabilem prorsus a clero exterminare volentes, statuimus, ut cum presbiter missam cum cantu solempniter incipit, eodem^o cantu missam eandem^p perficere teneatur^q; medio etiam^r tempore alia missa cum cantu in eadem ecclesia non dicatur. Contrafacientes in tribus marcis argenti mulctamus^s ad opus nostre maioris ecclesie deputandis^t.

(17) *De missa et horis in ecclesiis peragendis.*

Ut divinus^u cultus simul et devocio^v nostris in^w tempo-

^a herendum *Jag. 2658*; quid horridius *Baw.* ^b decantare usque vix adroitum *Jag. 2658.* ^c vel collecte *tamże*; collecte *Baw.* ^d *później dopisane Pet. I.*; nil *Baw.* ^e ulterius *Baw.*; ultra speratur *Kórn.* ^f nihil preparatur offerri *Jag. 2658.* ^g in altum *tamże.* ^h sollemniter *Baw.*; sollemniter *Kórn.* ⁱ tercio *Baw.*; tercias *Jag. 2658.* ^j conuicatur *Pet. I. i Jag. 3452*; cōnuttur (committitur?) *Pet. II.* ^k *opuszcz. Jag. 2658 i Kórn.* ^l *opuszcz. Kórn.*; ecclesia dei *Jag. 2658.* ^m gravatur *wyd. Heyzm.* ⁿ sic omnibus *Jag. 2658 i Kórn.* ^o cum *Kórn.* ^p illam *tamże i Jag. 2658.* ^q teneantur *Baw.* ^r Medio autem *Jag. 2658 i Kórn.* ^s militamus *Baw.*; mulctamus *piervotnie ale c napisane niwyrażnie Kórn.*; mulctamus *Jag. 2658 i wyd. Heyzm.* ^t *drugą ręką poprawione na deputandum Kórn., deputandis wyd. Heyzm.*; ecclesie maioris deputandis. Ut quilibet presbiter intrans ecclesiam infra divina peragenda stet etc. superpiliciatus *Jag. 2658.*

(17) *Nagłówek z Baw.* De negligenciis sacerdotum *Pet. I.*; De penitencia pro negligencia divini officii rubrica sequitur *Pet. II.*; De habitu canonicorum et vicari(orum) *Jag. 3452*; Presbiter intrans ecclesiam infra divina peragenda stet superpiliciatus *Jag. 2658* rubro, *co powtórzono za finałem poprzedniego statutu; Kórn. nie ma nagłówka*; De missis conventualiter celebrandis *wyd. Heyzm. od siebie.*

^u Et divinus *Jag. 2658*; *drugą ręką poprawione na* divinus *z pierwotnego dominus Kórn.*; dominicus *wyd. Heyzm.* ^v devocio populi *Baw.* ^w in nostris *Jag. 2658 i Kórn.*

ribus augeatur, providemus^a salubriter et^b sanccimus, quod tam in ecclesia nostra cathedrali quam in qualibet collegiata missa conventualis^c, prout diei^d convenit, hora debita in^e cantu seu nota^f singulis diebus necnon matutinalia et vespertina officia^g cum ceteris horis canonicis, iusto impedimento cessante, conventualiter celebrentur. Quibus officiis prelati et canonici in superpelliciis vel in^h cappis et birretis, vicarii vero et alii clerici in superpelliciis tantumⁱ interesse cum modestia^j teneantur. Quicumque vero^k vicariorum, iusto impedimento cessante, matutino, misse et vespertino officiis neglexerit interesse, porcione aut divisione^l offertorii vel alterius distribucionis^m, que primum occurrerit, vice qualibet sit privatus. Quam porcionem sub pena suspensionis ab ingressu ecclesie dispensatoriⁿ seu divisorii sibi dare^o vel eam^p recipere districcius inhibemus; cessantibus autem huius(modi) porcionibus, aut quia inibi nulle sunt vel quia quibusdam dari minime^q consueverunt, delinquens in predictis duas quindenar^r pro^s qualibet vice sub eadem pena infra illam vel^t proximam ebdomadam^u dicere teneatur. Qui vero ceteris horis interesse^v neglexerit, unam quindenam^w infra idem tempus et sub pena simili legere sit astrictus. Canonicos^x eciam, cum^y et ipsis detur beneficium^z propter officium, per viscera mise-

^a providemus *poprawione drugą ręką* na providendo *Kórn.* ^b *opuszcz. tamże*; providimus salubriter ut *Pet. II.* ^c collegiata et conuentuali missa *Baw. poprawione ręką nieco późniejszą.* ^d dici *Jag. 2658 i Kórn.* ^e debita (*str. 108*) in *Kórn.* ^f notata *Jag. 2658.* ^g *opuszcz. Baw.* ^h eciam *tamże.* ⁱ *opuszcz. Baw. i Kórn., gdzie pierwotne, o ile można dostrzedz, napisane w skróceniu añ wyrazurowane.* ^j cum modestia interesse *Jag. 2658 i Kórn.* ^k *ręką późniejszą* dodane *Pet. I; opuszcz. Baw.* ^l porcionem aut divisionem *Jag. 2658.* ^m divisionis *Kórn.* ⁿ *poprawione pierwszej ręką z dispensari tamże.* ^o dari *Jag. 2658 i Kórn.* ^p eum *Pet. I, Baw., Jag. 2658 i Kórn.; eam wyd. Heyzm.* ^q minime dari *Jag. 2658.* ^r quinquagenas psalmorum *Kórn., gdzie ten drugi wyraz dodany ręką poprawiacza na marginesie.* ^s pierwotne sub *poprawione później* na pro *Pet. I.* ^t *późniejszą ręką* dodane *tamże.* ^u ebdom *Kórn.; ebdomaden wyd. Heyzm.* ^v *opuszcz. Baw.* ^w quinquagenam *Kórn.* ^x *ręką późniejszą poprawione z canonicis Pet. I; Canonicis Jag. 2658.* ^y quia *Kórn.; quum wyd. Heyzm.* ^z beneficium detur *Jag. 2658; beneficium datur Kórn., ale drugi ten wyraz poprawiony drugą ręką z detur; datur wyd. Heyzm.*

ricordiae Ihesu Christi iugiter^a obtestamur, ut et ipsi, quando^b resident vel residere possunt com(mo)de^c, divinis officiis, quanto accuracius poterunt^d et^e deus inspiraverit, studeant diligenter. Rectores quoque parochialium ecclesiarum^f diebus festivis | et | f. 4vo aliquociens in septimana per se vel per alios celebrare cum cantu missarum solempnia, impedimentis (legitimis) cessantibus, non obmittant; alias per suum superiorem^g spiritualiter vel pecunialiter puniantur.

(18) De collectis (*pro rege et pro episcopo*).

Cum^h ex statu bono et laudabili presidencium subditi sub eorumⁱ regimine consistentes utique^j prosperentur^k, statuimus, quod rectores quarumlibet ecclesiarum et singuli presbiteri nostre dyocesis, dum missarum solempnia causa devocionis, sancti spiritus^l gracia^m aspiranteⁿ, cantaverint aut^o legerint^p, unam pro rege collectam^q et aliam pro episcopo dicere^r teneantur preterquam in festo duplici vel quando missa dicitur pro defunctis aut quando^s pluralitas^t collectarum, que necessario dici debent, id fieri non permittit; in quo casu ultimo adiungatur in fine: et famulos tuos regem nostrum et episcopum una

^a districtius Jag. 2658 i Kórn. ^b opuszc. Jag. 2658. ^c quomodo de Baw. ^d opuszc. Jag. 2658 i Kórn. ^e drugą ręką przekreślone Kórn. ^f inną ręką dodane Pet. I; ecclesiarum parochialium Jag. 2658. ^g suos superiores Jag. 2658 i Kórn., gdzie per suos dopisała druga ręka na marginesie w miejsce pierwotnego w tekście personas.

(18) De collectis Pet. I; De impositione collectarum Baw.; Sequitur de impositione collectarum Pet. II; bez nagłónka Kórn., ale drugą ręką na marginesie nad tym statutem dopisano: Et pacem tuam nostris concede temporibus committitur imponi; Jag. 2658 powłarcza poprzedni swój nagłówek: Ut quilibet presbiter intrans ecclesias infra divina peragenda, lecz go sam kopista przekreślił i na marginesie u dołu dopisał: Ut quilibet sacerdos pro rege unam et aliam pro episcopo dicat collectam.

^h (C)ym Kórn.; Quum wyd. Heyzm. ⁱ earum Baw.; earum sub Jag. 2658; eorum sub Kórn. ^j ut que Baw. ^k prosperantur Kórn. ^l spiritus sancti tamée. ^m opuszc. Jag. 2658. ⁿ inspirante tamée i Kórn. ^o vel Baw. ^p cantaverit aut legerit Jag. 2658. ^q opuszc. tamée. ^r opuszc. Kórn. ^s opuszc. tamée. ^t pluritas wyd. Heyzm. (błąd przypuszczalnie drukarski).

cum sibi creditis^a alias^a commissis ab omni adversitate custodi^b. Per dominum nostrum^c.

(19) [*De praeminentia ecclesiae cathedralis*].

De cereis [et palmis benedicendis]. Quoniam sicut cathedralis ecclesia^d aliis ecclesiis est prelata, sic ex sui honorificentia saltem diebus precipuis per accessum fidelium debet ceteris preminere^e, statuimus^f, quod cerei in^g festo purificationis beate Marie et^h palme seu rami arborumⁱ in dominica palmarum non alias quam apud cathedralem nostram ecclesiam clero et populo civitatis nostre^j debeant benedici vel etiam consecrari.

¹ [*De stacione*]. In qua tribus diebus in festo natalis^k domini et tribus in festo resurrectionis et in die ascensionis eiusdem et tribus in festo pentecostes ac in diebus sanctarum Kath(er)ine et Margarethe virginum decrevimus fieri stacionem.

¹ [*Et pulsu*]. Cuius^l etiam pulsum vesperarum^m aliarum ecclesiarum tam in urbe quam (in) preurbisⁿ consistencium pulsus vesperarum^o nullatenus antecedit.

^a przekreślone w *Pet. I* ręką późniejszą i jest tylko w *Baw.* oraz *Pet. II* ^b custodi etc. *Jag. 2658* kończy na tem ten statut, jak i *Kórn.* wszakże bez etc. ^c Ihesum xpm filium tuum qui dodaje *Baw.*

(19) De cereis habendis *Pet. I*; Item de stacionis et pulsi ex m[atre] ecclesia katedrali cerei et rami benedicere (!) *Baw.*; *Pet. II* wypuszcza cały statut niniejszy; Quod luminaria tempore purificationis beate marie et rami palmarum ad katedraliem portentur *Jag. 2658*; De consecracione cereorum *Kórn.* dodaje ręką poprawiacza.

^d ecclesia katedralis *Baw.* ^e pre ceteris preminere tamże; preeminere pierwotnie *Kórn.* i wyd. *Heyzm.* ^f statuimus igitur *Jag. 2658.*

^g pierwotnie cerei in poprawione na cerei *Kórn.*; in opuszcz. wyd. *Heyzm.*

^h opuszcz. *Kórn.* ⁱ opuszcz. *Baw., Jag. 2658* i *Kórn.* ^j nostre civitatis *Baw.* ^k Nativitatis *Baw., Jag. 2658* i *Kórn.* ^l stacionem crucis.

Etiam wyd. *Heyzm.* ^m vespervas *Baw.* ⁿ in preurbis tamże; suburbiis *Kórn.* poprawione drugą ręką z preurbis; in suburbiis *Jag. 2658.*

^o opuszcz. *Jag. 2658*, gdzie jest pulsum nullatenus; vesperarum (*str. 109*) nullatenus *Kórn.*

¹ W rękopisach bez odstepu.

¹[De scolis]. In cuius scolis^a et non alias^b artes^c legantur pro scolaribus erudiendis. Transgressores autem huius constitutionis penam unius marce ipso facto incurrant, pro fabrica predictae^d ecclesie convertende.

(20) De vita et honestate clericorum.

Cum per decenciam habitus exterioris morum honestas intrinseca^e denotetur, statuimus, ut clerici quicunque tonsuram^f et vestes deferant clericales suo ordini et statui congruentes, nimia brevitatem aut longitudinem non notandas. Calceis rostratis aut ferri^g excisione decoratis et caligis^h virgulatis vel scacatisⁱ, rubeis vel viridibus^j publice non utantur. Vestes etiam virgulatas, partitas, glaucas^k et virides eos^l deferre in publico prohibemus omnino^m. Contrafacientes in una marca argenti nostre camere condemnantes, etⁿ nichilominus vestem sic prohibitam dare pauperibus iuxta decretum Wiennensis^o concilii teneantur². Clericos etiam, de quibus constare poterit, quod negociacionibus vel^p commerciis secularibus^q causa lucri^r vel officiis publi-

^a na marginesie inną ręką artes liberales dodano po wyrazie scolis Kórn. ^b pierwotnie alias poprawione drugą ręką na alie tamże.

^c artes liberales wyd. Heyzm. ze słuszną jednak uwagą, iż poprawka zwi-
chnęła niewidoczną myśl ustawodawcy. ^d dicte Baw. i Jag. 2658.

(20) Ten sam nagłówek Baw., Pet. II i Jag. 3452; De clericorum vita et honestate Kórn.; De tonsura clericali et habitu Jag. 2658.

^e tak tylko Jag. 2658; extrinseca również wyd. Heyzm. ^f na mar-

ginesie obok drugą ręką w miejsce wytartego jednego wyrazu (conseruan-
tes?) dopisane: tonsuram et vestes deferant clericales suo ordini et statui
congruentes Baw. ^g drugą ręką poprawione z fieri Kórn. ^h toż z ca-
ligas tamże. ⁱ stacutis tamże. ^j rubeas vel viridas Jag. 2658. ^k et

glaucas wszystkie kodeksy, ale to et wyrazurowane w Pet. I a w Pet. II:
vestes virgulatas, partitas, tinctas deferre omnino publice prohibemus.

^l eas Jag. 2658. ^m opuszcz. Jag. 2658 i Kórn. ⁿ opuszcz. Baw.

^o pierwotnie vigen concilii poprawione na Wienn(ensis) concilii Pet. I; vigen
Baw.; vien Kórn., gdzie to e poprawione drugą ręką w miejsce litery już
dzisiaj niewidocznej, zapewne g, a z dołu pod tem na marginesie inną
Wienensis. ^p aut Baw. ^q scolaribus tamże. ^r sunt tamże.

¹ W rękopisach bez odstepu. ² Ob. klementynę Quoniam c. 2
L. III t. 1, którą wznowił i rozszerzył sobór trydencki c. 6 S. XIV de reform.
Statuty synod. krak. bpa Nankera.

cis, non^a convenientibus clericali proposito, se inmiscent^b vel non itinerantes^c, si arma publice deferunt^d sine causa, similiter in marca^e argenti dicte^f nostre camere^g condemnamus. Et quicumque ex ipsis tabernas frequentaverint^h, per archidiaconos suos vel prepositosⁱ in fertone denariorum vice qualibet puniantur^j.

(21) De prebendis.

Statuimus et districte precipimus, ut nullus presbiter aut^k clericus, qui ad aliquam ecclesiam presentatur, prius ecclesiam ipsam^l officiare presumat et se de proventibus aut^m redditibus eius intromittat, quinⁿ per nos legitime^o fuerit institutus^p. Si quis autem de cetero contrarium^q fecerit, ad obtinendum^r ecclesiam eandem^s fiat inhabilis^t ipso facto. Propter hoc eciam^u districte precipimus omnibus rectoribus ecclesiarum nostre dyocesis^u, ut super institutione^v sua literas nostras patentes^w, sigillo nostro^x signatas^y, de curia nostra accipere sub manu nota^z ali-

^a vel *Jag. 2658*; non drugą ręką dopisane *Kórn.* ^b inmiscent także *Kórn.*; in misceant *Jag. 2658.* ^c vel iterantes *Baw.* ^d portant *Jag. 2658.* ^e una marca *Baw.* ^f decem *Jag. 2658.* ^g camere nostre *Baw., Jag. 2658 i Kórn.* ^h frequenter visitaverit *Jag. 2658; w ed. Heyzm. przyp. 5* visitaverint. ⁱ archidiaconos vel prepositos suos *Kórn.* ^j puniatur *Jag. 2658.*

(21) *Ten sam tytuł Jag. 3452 i Kórn., w którym drugą ręką dopisano: non acceptandis sine investitura; Pet. II.: De prebendis, quas non recipiant, nisi fuerint per episcopum legitime confirmati; Jag. 2658: Quod nullus audeat sine licencia superioris et in officium non investitus celebrare, w wyd. Heyzm. przyp. 1: Ut nullus...; Baw. bez nagłówka, za to wypisuje cynobrem siedm pierwszych wyrazów statutu.*

^k opuszcz. *Baw.* ^l pierwotnie miał tak i *Kórn.*, lecz drugą ręką dopisała in i poprawiła na in ecclesia ipsa; ad ipsam ecclesiam *Jag. 2658*; in ipsa ecclesia *Pet. II.* ^m et *Baw.* ⁿ antequam tamē; *wyd. Heyzm.* quam, acz jest quin w *Kórn. i Jag. 2658.* ^o opuszcz. *Baw.* ^p fuerit legitime investitus *Jag. 2658 i Kórn.*; investitus także *Jag. 3452.* ^q contrario *Jag. 2658.* ^r obtinendam wszystkie inne rękopisy. ^s illam *wyd. Heyzm.* ^t inabilis *Kórn.*; in albis *Jag. 2658.* ^u eciam ut litere super investituras recipiantur dyocesis *Baw.* ^v insupersticione *Jag. 2658.* ^w poprawione drugą ręką z potentes *Kórn.*; patentes *Jag. 2658.* ^x opuszcz. *Jag. 2658.* ^y signatas seu sigillas *Baw.*; sigillatas *Kórn.* ^z notarii *Baw. i Kórn., gdzie pierwotnie nota dopełnione drugą ręką na notarii.*

cuius^a nostri scriptoris teneantur, ut si aliquando aliqua super investitura cuiusquam dubitacio oriatur, hec per huius^b testimonium recidatur^c.

(22) De clericis non residentibus.

Quia propter defectum^d residence ministrorum, presertim parochialium ecclesiarum, frequenter ipse ecclesie dampna gravia paciuntur et multa exinde pericula proveniunt animabus, proinde statuimus, quod rectores^e in suis ecclesiis debeant residere^f. Quas si^g infra annum deseruerint aut infra^h eundem nobis causamⁱ iustam vel rationabilem absencie sue non insinua-verint, extunc censeantur ecclesias ipsas habere pro derelicto^j, aliis personis ydoneis libere conferendas^k, nisi forsant^l contingat abesse eosdem ex nostra licencia speciali^m.

(23) Quod beneficiatus promoveatur infra annum et illo anno missam celebret.

ⁿ Quia plerique, fraudem iuri^o facere molientes^p, assumpti

^a ręką poprawiacza obok na marginesie zamiast oczywistego błędu w tekście alicius Pet. I. ^b huiusmodi Jag. 2658. ^c recidatur etc. tamże.

(22) Tak również Jag. 3452 i Kórń.; De residencia Bar., a na marginesie obok drugą, nieco późniejszą ręką: plebanus artatur ad residenciam; De residencia clericorum Jag. 2658; Sequitur, qui abest ab ecclesia sua infra annum, auferetur ab ea etc. Pet. II.

NB. Tylko oba Pet. mają ten sam porządek statutów, wszystkie inne natomiast zamieszczają niniejszy powyżej na miejscu niewłaściwym przed (20) De vita et honestate clericorum.

^d factum Bar. ^e ecclesiarum dodane ręką późniejszą Pet. I. ^f presidere Bar. ^g opuszc. Jag. 2658. ^h opuszc. tamże. ⁱ eandem nobis tam Bar. ^j pro relicto Pet. II; derelictis poprawione z pierwotnego derelicto Kórń. ^k na conferendis poprawione Kórń ^l forte Pet. II, Jag. 2658 i Kórń. ^m opuszc. Bar. (f. 475); speciali licencia etc. Jag. 2658.

(23) Nagłówek niniejszy z Bar.; De non ordinandis Pet. I; De personis ecclesiasticis, qui curam animarum susceperunt et missam celebrare noluerunt et promoveri ad sacerdotium volunt Pet. II; Ut beneficiati promonentur (sic) ad sacerdotium Jag. 2658; De non celebrantibus Kórń. dopisane drugą ręką.

ⁿ niema inicjału. ^o iura Bar. ^p intelligentes tamże; facere iuri molientes Jag. 2658 i wyd. Heym.

ad regimen animarum et ad ecclesiasticas^a dignitates, licet infra
f. 5 | tempus debitum ad sacerdocium promove|antur^b, nunquam ta-
mem curant^c missarum solempnia celebrare, alii vero ad presbi-
teratum non promoventur^d omnino, impedimenta^e ficticia^f pre-
tendentes^g: idcirco ad fraudes huiusmodi evitandas^h statuimus,
quod quicumque deⁱ ceteroⁱ ad dignitatem ecclesiasticam pro-
movebitur, requirens^j honus^k sacerdocii ex consuetudine aut
privilegio ecclesie vel statuto, seu ad parochialis ecclesie re-
gimen^l fuerit vel iam existit^m assumptus, si infra annum, post-
quamⁿ ipsius dignitatis aut ecclesie corporalem possessionem
habuerit pacificam^o et quietam vel^p per eum steterit, quominus
eandem^q habeat, in gradum presbiteri se non fecerit^r promo-
veri, extunc ipso facto beneficio huius(modi)^s sit privatus, nisi^t
forsan causa studii cum eo super ordinibus^u duxerimus dispen-
sandum^v vel fuerit impedimento canonico prepeditus^w, de quo
ante finem anni fidem plenam faciat coram nobis. Promotus
quoque^x ad sacerdocium infra annum, legitimo impedimento
cessante, celebrare missarum sollempnia non obmittat^y; alias
contra^z ipsum graviter procedemus^{aa}.

(24) De sacerdotibus non servire debentibus.

De clericis coniugatis. Instituti per patronos suspenduntur.

Nimis absurdum et sacris est canonibus^{bb} inimicum^{cc}, quod

^a ecclesias *Pet. I.* ^b promoventur *Kórn.* ^c curat *Jag. 2658.*
^d ad sacerdocium non promoveantur *tamže*; promoveantur *Kórn.* ^e in
predicta *Baw.*; impedimenta *Kórn.* ^f ficticina *Jag. 2658.* ^g pretenden-
tes (sic) *wyd. Heyzm.* ^h evitandas *Baw.* ⁱ *opuszcz. Jag. 2658.* ^j *Tak*
wszystkie rękopisy; inquirens *Pet. II.* ^k omnis *Baw. i Jag. 2658.*
^l *opuszcz. wyd. Heyzm.* ^m extitit *Baw.*; existat *Kórn.* ⁿ plusquam
Baw. ^o pacificam *Baw.*; pacificam (*str. 110*) et *Kórn.* ^p et *Baw.*
^q comminus eundem *Jag. 2658.* ^r fecit *Baw.* ^s *opuszcz. tamže i Pet. II.*
^t extunc ipso officio sit privatus. Si *Pet. II.* ^u ordinavimus *Baw.* ^v dis-
pensandam *tamže.* ^w impeditus *Jag. 2658*; impeditus *Kórn.* ^x pro-
motus que *Jag. 2658.* ^y os mutant *Baw.*; obmittat *Kórn.* ^z *opuszcz.*
Jag. 2658. ^{aa} procedemus etc. *tamže.* ^{bb} absurdum est sacris cano-
nibus est *Baw.* ^{cc} nocivum *Pet. II.*

(24) De vicariis, qui non stabunt in officio plebanatus, vel clericus —
pierwotnie clericulus — nullus vel coniugatus *Pet. II.*; Ut in suo beneficio

quis suo^a derelicto turpis lucri gracia tanquam^b vicarius in beneficio serviat alieno aut quod^c clericus coniugatus, carnalibus inserviens^d voluptatibus, divinis obsequiis^e et sacramentis ecclesiasticis mancipetur. Quapropter^f presenti statuto decernimus^g et firmamus, quod clericus, competens^h habens beneficium, servire in alicuius ecclesie vicaria non presumat sed in ea, in qua vocatus est, vocacione debet secundum apostolum remanere; alias ingressum ecclesie sibiⁱ noverit interdictum, nisi forte ex^j aliqua iusta et rationabili^k causa^l secum super eius absentia duximus dispensandum.

¹Sane clericos coniugatos ab altaris^m ministerio seu clericatus officio, cum indigne sacramenta ecclesiasticaⁿ contractent^o, prohibemus omnino; per hec^p tamen^q a sanctuariorum officio ipsos non intendimus removere.

^rAd hec^s vicarii vel clerici, qui invitis ecclesiarum rectoribus ad vicarie seu clericatus officia^t se paciuntur vel procurant^u institui per patronos, eo ipso^v per unum annum ab illis officiis sint suspensi et nichilominus per suos superiores pecunialiter puniantur, nisi patronis forsitan aliud^w competat ex privi-

resideat *Baw.*; De non residentibus in proprio beneficio *Kórn.* *dopisane drugą ręką, od niej też pochodzą dwa dalsze nagłówki marginesowe, powtórzone przez nas w tytule tego statutu;* Ut nullus, habens beneficium, ad alienum vadat servire (sed minime *wyd. Heyzm.*) gracia turpis lucri *Jag.* 2658.

^a suo beneficio *Baw. i Kórn.* ^b quamquam *wyd. Heyzm.* ^c utque *zam.* aut quod *tamże*; aut quia *Baw.* ^d serviens *Baw. i Kórn., gdzie et przedtem położone wyrażowano;* insertus *Jag.* 2658. ^e officiis *Baw.* ^f propter que *Jag.* 2658. ^g *można czytać* decrevimus *tamże; ręką poprawiacza* decernimus *przez dopisanie* ex *nad wyrazem zmienione* na decernimus *Kórn.* ^h appetens *Jag.* 2658. ⁱ sibi ingressum Ecclesie sibi *ale to drugie* sibi *ręką poprawiacza przekreślone Kórn.* ^j in *Baw.* ^k rationali *tamże.* ^l causa iusta et rationabili sibi *Kórn.* ^m *piernotnie przez pomyłkę alterius Pet. I;* altaris ab ministerio *Jag.* 2658. ⁿ sacra *Kórn.* ^o contrahant *Baw.; contractant Jag.* 2658. ^p hoc *Baw. i Kórn.* ^q *opuszcz. Baw.* ^r *tylko Pet. I rozpoczyna tutaj nowy ustęp i zaznacza* A cynobrem. ^s hoc *Jag.* 2658 *i Kórn.* ^t officio *Jag.* 2658. ^u procurantur *Baw.* ^v ipse *Jag.* 2658. ^w aliquid iuris *Baw., Jag.* 2658 *i Kórn.;* si forsitan patronis aliud competat *Pet. II.*

¹ W rękopisach bez odstępów.

legio vel^a ex^b consuetudine diucius observata, quod^c ante institutionem huius(modi)^d coram nobis proponere ac probare dilucide teneantur^e.

(25) *De recipiendis presbiteris.*

Statuimus et precipimus firmiter observari, ut nullus presbiter, sive^f per nos sive^g per alium sit promotus, qui ultra annum et amplius extra nostram dyocesim in alienis^h partibus est moratusⁱ vel eciam alterius dyocesis sit^j, omnino ad aliquam officiantam ecclesiam recipiatur^k, nisi prius super recepcione et admissione sua nostras patentes literas representet; quia multi ignari et^l minus digni, de quorum ordinacione, vita et conversacione penitus dubitatur. eo quod pro labore suo mercedem minorem accipiunt, passim ad officiantas^m sine nostra licenciaⁿ ecclesias admittuntur: quod sub pena unius marce^o argenti de^p cetero^p fieri prohibemus^q.

(26) *De institutionibus.*

Cum ecclesiastica beneficia non debeant^r sine institutione

^a aut *Baw.* ^b *opuszcz. Baw., Jag. 2658 i Kórn.* ^c *quam wyd. Heyzm.* ^d *eius Baw.; huius Kórn. z dopełnieniem tego wyrazu drugą ręką, gdzie i następnie nobis dopisane inną ręką.* ^e *teneatur Jag. 2658 i wyd. Heyzm.*

(25) *De recipiendis presbiteris videl. dimissorias (!) opiewa w całości Baw. rubryka, z której się kładzie nagłówek; De non ordinandis Pet. I; De vicariis de alia dyocesi vel si de eadem fuerint et manserint in partibus aliis, ut non suscipiantur capitulum Pet. II; Ut nullum servant ultra annum sine dimissoria Jag. 2658; De receptoria habenda Kórn. dodano drugą ręką.*

^f *seu Jag. 2658.* ^g *można także czytać sine tamze.* ^h *alterius wyd. Heyzm.* ⁱ *moraturus Jag. 2658.* ^j *vel in alterius dyocesi sit ordinatus Baw., Jag. 2658, gdzie jest eciam po vel i Kórn.* ^k *przed recipiatur dopisane ręką późniejszą non Baw.; non recipiatur Kórn.* ^l *opuszcz. Jag. 2658.* ^m *passum ad assacrandas tamże.* ⁿ *poprawione drugą ręką z loca Kórn.* ^o *marca Jag. 2658.* ^p *opuszcz. oba Jag. i Kórn.; de arcto Pet. II.* ^q *prohibemus etc(onsequenciis) Jag. 2658.*

(26) *Tak i Baw.; De institutionibus Rubrica Kórn.; De beneficio, quod nullus per symoniam et minas vel per fraudem obtinebit capitulum Pet. II; Ut nullus beneficium violenter vel per symoniam assequatur Jag. 2658 (str. 44).*

^r *habeant Pet. II; debent Kórn.*

canonica possideri, presenti statuto firmamus, quod nullus per violenciam vel ^a symoniam seu per ^b minas vel metum, aliquibus inferendum vel illatum ^c per se vel per alium, seu auctoritate propria vel absque institutione canonica presumat ^d beneficium ecclesiasticum in futurum acquirere vel aliquatenus assumere vel sic obtentum ^e dampnabiliter retinere, aut se institui paciat^{ur} ad beneficium pertinens ad alium, cui non renunciavit nec privatus fuit ^f illo ^g per sententiam hominis legitimam sive iuris. Delinquentes vero contra premissa in aliqua sui parte exnunc in illo ^h beneficio ius decernimus ⁱ non habere; ^j et si per nos legitime moniti ea non dimiserint infra mensem, pronunciamus eos omnino inhabiles ^k ad alia quevis beneficia in posterum obtinenda ^l.

(27) De cohabitatione clericorum et mulierum.

Quia facilitas venie clericis in ^m sacris ^m incentivum hactenus ⁿ tribuit ^o delinquendi, ut concubinas publice teneant ^p tanquam sibi legitime copulatas, transgredientes votum continencie, quod in recepcione sacri ordinis tacitus ^q emisierunt ^r, quod quidem carnis vicium, licet ^s ab initio in paucis latenter irrepserit ^t, suo

^a *opuszcz. Jag. 2658.* ^b *opuszcz. tamże i Kórn.* ^c *interendis vel illatis Pet. I, Jag. 2658 i Kórn.; inferendum vel illatis Bar.; per minas vel victum aliquibus inferendis illatis Pet. II.* ^d *presumant Bar.* ^e *consumere vel abtentum Jag. 2658.* ^f *fuerit Jag. 2658 i Kórn.* ^g *illa Bar.* ^h *alio Pet. I.* ⁱ *można czytać decrevimus Bar., Jag. 2658 i Kórn.* ^j *habere (str. 111) Et przyczem na dole na marginesie drugą ręką: Nul-*
lus debet assumere beneficium non resignatum Kórn. ^k *in*
abiles Jag. 2658, tak pierwotnie było zamierzone i w Kórn. ^l *opti-*
nenda etc. Jag. 2658.

(27) *Ten sam tytuł, lecz dla braku miejsca niezupełny:* De cohabitatione clericorum *Jag. 3452;* De habitatione clericorum et mulierum *Bar.;* De clericis, quod quicumque in sacris ordinibus sunt constituti, concubinas non habebunt *Pet. II;* De concubinis et concubinariis, qui fovent eas *Jag. 2658.*

^m *opuszcz. Jag. 2658.* ⁿ *actenus Bar.* ^o *tribuimus Jag. 2658.*
^p *non teneant tamże.* ^q *piernotne tacitus poprawione drugą ręką na ta-*
cite Kórn. ^r *poprawione z piernotnego et miserunt Pet. I; emisierunt*
Jag. 2658. ^s *opuszcz. Jag. 2658.* ^t *erepserit oba Pet.; irrepserit laten-*
ter Kórn.; nupserit latenter Jag. 2658.

tamen contagio iam^a plurimos maculavit, propagine^b sue turpitudinis per omnes nostre dyocesis^c fines dilatando: nos ergo^d cura pastoralis sollicitudinis ad occurrendum huic^a tam^e ingenti periculo^f excitati, exemplo patrisfamilias^g de vinea domini labruscas huiusmodi contagiosi criminis, ne sic in peccati^h et scandalii amaritudinemⁱ convertatur^j, funditus quantum deus dederit eradicare^k volentes, severitatem tamen^l canonum simul et constitutionum sedis apostolice legatorum quodammodo propter multitudinem temperando^m, presenti statuto in perpetuum valituro sancimusⁿ, quod | rectores ecclesiarum et alii quicunque^a in sacris ordinibus constituti concubinas^o in domibus suis vel alias^p publice in proprie salutis dispendium et scandalum plurimorum contra statuta canonum deinceps non teneant retentasque hactenus^q infra duos menses a publicatione presencium omnino dimittant; alioquin^r si per nos aut alios suos^s praelatos sufficienter et^t legitime^t sub testimonio fidedignorum aut publice vel alias autentici instrumenti^u moniti eas in prefixo sibi termino non dimiserint cum effectum^v, extunc contra^w ipsos per penas spirituales et^x temporales et demum privacionis beneficiorum, que obtinent, procedemus^y.

(28) De censibus et exaccionibus.

Statuimus, quod iuxta constitutionem domini Clementis

^a opuszc. Jag. 2658. ^b propagine Jag. 2658. ^c dyocesis nostre Bar., Jag. 2658 i Kórn.; dyaconos Pet. II. ^d igitur Bar.; autem Jag. 2658. ^e tamen huic Bar. ^f pijaculo Jag. 2658 i pierwotnie Kórn. ^g patrifamilias Jag. 2658. ^h z peccata poprawione drugą ręką na peccati Kórn.; peccata wyd. Heyzm. ⁱ amaritudine Jag. 2658 i pierwotnie Kórn., gdzie m dodane drugą ręką. ^j wyd. Heyzm. dokłada (sic). ^k pierwotnie było dederint eradire Pet. I. ^l cum Jag. 2658. ^m tempora in Bar. ⁿ statuimus tamże; sanximus Jag. 2658; sanccimus Kórn. ^o constitutionibus Bar. ^p in aliis Jag. 2658.. ^q actenus tamże. ^r alias ręką pierwszego kopisty w miejsce alius czy alioquin, które sam wyskrobał Kórn. ^s opuszc. Jag. 2658. ^t opuszc. tamże i Kórn.; ac legitime Bar. ^u opuszc. Bar.; intenti et moniti Kórn. inną ręką w miejsce pierwotnego ...ci instru... które wyskrobano; aut publice aut alias autentici instrumento Pet II. ^v affectu Jag. 2658 (str. 45). ^w opuszc. Bar. ^x vel Bar. ^y beneficium quo optinent procedemus etc. tamże.

(28) Ten sam tytuł i Jag. 3452 i Kórn., gdzie drugą ręką dopisano: ne fiant; De contrahendis censibus et excomm. Bar.; De theoloneo, quod

pape V^{a1} rectores ecclesiarum et eorum superiores »contra eos, qui ab ecclesiis vel personis ecclesiasticis pro earum^b rebus propriis, quas non negociandi causa deferunt vel transmittunt, pedagia <vel guidagia>^c seu quevis thelonia^d »suo vel alio nomine^e exigunt vel^f extorquent^g in animarum suarum periculum et eorum, a^h quibus^h exigunt, preiudicium et gravamen, excommunicationis et interdicti sententiasⁱ a iure prolatas, postquam de his ipsis constiterit^j, omnino publicent^k et »tamdiu« singulis diebus dominicis et festivis studeant »publicare^l, donec illi^m sic exacta restituerint et de transgressione huiusmodiⁿ satisfecerint competenter«.

(29) De censu sacerdotali

Quoniam sicut effrenate avaricie cupiditas sic fiscose^o tenacitatis^p improbitas reprobat, dum^q hec^q permissis^r non con-

si recipitur ab aliqua persona ecclesiastica vel rebus eius, quod non debent ^{communiam} commutare *Pet. II; bez nagłówka Jag. 2658, tylko dwa pierwsze wiersze podkreślone cynobrem.*

^a quinti *Körn.*; vbi *Bav.* ^b eorum *wszystkie rękopisy*; earum *w klementynie.* ^c <> *w klementynie i Bav. oraz jak w nastp. przyp.* ^d pedagia seu quevis thelonia *Pet. I i Jag. 3452*; pedagia vel guidagia seu quevis theolota *Bav.*; pedigia, equigia seu quevis thelonea *Pet. II*; pedagia i. e. thelonea vel gwidoia vel quevis thelonea *Jag. 2658*; pedajia vel guidajia seu quevis thelonia *Körn. z poprawką ostatniego wyrazu drugą ręką na thelonea.* ^e sua vel alterius nominis *Jag. 2658.* ^f et *Pet. I.* ^g exigunt.. (*jeden wyraz wykrobany*) vel extorquent *poprawione drugą ręką na exigant i extorqueant Körn.*; thelonea... exigunt vel extorquent *wyd. Heyzm.* ^h aliquibus *Bav.* ⁱ sentenciis *Jag. 2658.* ^j consisterit *tamże*; constituerit *Bav.* ^k publicant *Bav.* ^l publice *tamże.* ^m illa *tamże*; ibi *Körn.* ⁿ opuszc. *Bav.*

(29) *Wszystkie inne rękopisy zapisują w tytule Columbacio: De columbacione Bav.; Sequitur de columbacionis Jag. 2658; De columbacionis solucione Körn. ręką korektora dodane na marginesie górnym str. 112; De columbacione quanta sit accipienda et a quibus personis est iuramentum faciendum etc. Pet. II.*

^o fiscose *czy też fistuose Bav.; fiscosa Jag. 2658; piern. fistole popr. drugą ręką na frivole Körn.* ^p can^{tis} *Bav.*; tenacitas *popr. drugą ręką na tenacitatis Körn.* ^q deum *Jag. 2658.* ^r promissis *tamże*; permissio *Bav.*

¹ C. 3. L. III t. 13 De censibus, exactionibus et procuracionibus, *potworzona tutaj cała dosłownie: »Praesenti constitutione iubemus, ut loco-*

tenta ad vetita ambicionis sue ingluviem aperit et extendit, illa, que^a tribuenda forent, irreverenter non^b abnuit retinere^c, sane, quia nonnulli ecclesiarum rectores, avaricie iaculo sauciati, a suis parochianis pro columbacione plus debito^d, plusquam iusto exigere non verentur, plerique eciam^e parochiani^e suis sacerdotibus pro ipsa columbacione nihil aut minimum^f exhibent, non attendentes, quod^g reges Tharsis, ad instar quorum columbacio tribuitur, domino nostro Ihesu Christo preciosa^h munera obtulerunt, propter quodⁱ inter ipsos controversie et litigia plurima suscitantur: nos autem paterne sollicitudinis^j studio moleste ferentes discidia^k filiorum ac huius(ce)modi^l controversias prorsus evellere et omnimode submovere quoquo^m desiderio cupientesⁿ, de fratrum nostrorum consilio duximus statuendum, quod rectores ecclesiarum deinceps a suis parochianis agros proprio aratro excolentibus necnon a^o thabernariis et molendariis pro ipsa^p columbacione nisi^q unum scotum, ab illis vero, qui medio aratro excolunt, dimidium scotum, ab^r ortulanis unam^s quartam, nisi ipsorum spontanea liberalitas^t plus dona-

^a illaque *Bav.* ^b *opuszcz. Jag. 2658.* ^c abnuitur retinere *Bav.*; detinere *Jag. 2658.* ^d debite *Bav.* ^e *pięrwotnie wypuszczone, dodane ręką późniejszą Pet. I; pięrwotne parochianum na parochiani poprawione Kórn.; parochianorum wyd. Heyzm.* ^f minime *Bav. i Kórn., gdzie wszakże poprawione drugą ręką na minima; nimium Pet. II; nimium quid Jag. 2658.* ^g quam *Jag. 2658.* ^h xpo (*str. 112*) preciosa *Kórn.*; xpo pretensa *Bav.* ⁱ propterea *Bav.* ^j *opuszcz. tamże.* ^k dissidia *Bav., Jag. 3452 i Kórn.*; discordia *Pet. II*; desideria *Jag. 2658.* ^l ad huius także *Bav.*; huiusce modi *Jag. 3452 i Kórn.* huiusmodi *Jag. 2658 i wyd. Heyzm.* ^m quomodo *Bav.*; quocunque modo *Jag. 2658*; quo *Pet. II.* ⁿ cupiditas *Pet. II.* ^o *opuszcz. Bav. (f. 476).* ^p molendinis ipsi pro *Jag. 2658*; molendinis pro ipsa *Kórn. ale pro dopisane drugą ręką.* ^q *opuszcz. Kórn.* ^r et *Kórn. i toż wyd.* ^s medium grossum vel unam *Bav.* ^t voluntas libe[r]alitas *tamże.*

rum dioecesani contra eos, qui ab ecclesiis vel personis ecclesiasticis.. deferunt aut deferri faciunt vel transmittunt, pedagia vel gwidagia suo vel alieno nomine... publicent vel a suis subditis tandiu faciant publicari, donec illi ... competenter.

NB. O pedagia vel guidagia *ob. glosę tejże klementyny, która odsyła do glosy »pedagia« c. 26 X (III, 40), jak również glosę wstępną c. 4* Quamquam L. III t. 20 in VI°.

ret, exigere non presumant; ad quam prestandam premissa monitione per censuram ecclesiasticam compellantur.

¹Incole eciam villarum, qui ^a apud ^b aliquas ecclesias sacramentum iurisiurandi ^b ab ^c antiquo ^c facere consueverunt et modo iure theutonico eedem ville ^d sunt locate, aut missales annonas solvere ut moris est, aut ibidem velut ^e prius subire iuramentum simili censura cogantur, ne per tales quandoque ^f ficticias locaciones ecclesie suis iuribus ^g defraudentur; quod eciam per iudicem secularem, cum testes coram ipso producendi fuerint, non alias quam apud ^b ecclesiam, in cuius parochia iudicium exercuerit vel cui hoc ⁱ de consuetudine competit, decrevimus exigendum.

(30) De visitacione archidiaconi.

Cum ^j ex procuracione visitorum ^k propter numerum evencionum, que ^l extra moderamen Lateranensis concilii ² frequenter excedunt, nonnumquam ^m victum longi temporis personarum, que visitantur, brevis hora evacuet et consumat, statuimus, quod ⁿ archidiaconi ^o et alii, quibus officium visitacionis competit, a locis et personis visitatis dare volentibus pecuniam ^p licite recipere valeant pro sumptibus procuracionis adhibito moderamine, prout in ^q constitucione ^r domini Bonifacii pape VIII liquido ^s est

^a que *Bav.* ^b ministrandi *Jag. 2658 (str. 46).* ^c *opuszcz. tamże.*
^d modo eedem ville iure theutonico *Jag. 2658*; modo eodem ville iure theutonico *Bav. i Kórn.; wyd. Heyzm. dokłada* que po ville. ^e velud *Pet. I, Jag. 3542 i Kórn.* ^f non per tales quantum que *Jag. 2658.*
^g iuris *Bav.* ^h aput *Pet. I i Bav.* ⁱ *opuszcz. Jag. 2658.*

(30) De visitacione *Bav*; De officio visitacionis archidi(aconi) *Pet. II*; De officio visit[at]orum *Jag. 2658*; De procuracione visitorum *Kórn. obok na marginesie ręką poprawiacza*; De procuracione visitoris *wyd. Heyzm.*

^j Quum *wyd. Heyzm.* ^k visitoris *Bav.* ^l quem *tamże oraz Kórn.* ^m non vmquam *Jag 2658, toż pierwotnie Kórn. popraw. drugą ręką na nonumquam.* ⁿ *opuszcz. Bav.* ^o archidiaconus *tamże.* ^p pecuniarum *Jag. 2658.* ^q ex *poprawione drugą ręką z et Kórn.* ^r institutione *Jag. 2658.* ^s pape octavi liquide *tamże*; pape vnde aliquid *Bav.; liquide wyd. Heyzm.*

¹ W rękopisach bez odstepu.

² Z r. 1215 c. 6 X (III, 39).

expressum¹, ita tamen, quod^a recepta pecunia visitatos deinceps non aggravent^b in expensis^c.

(31) De decimis.

Novis morbis^a nova preparare antidotha officii nostri^e debitum nos inpellit^f. Nonnulli enim »religiosi«, sue regule et canonum institutis^g inmemores^h, olim decimas de militum araturisⁱ tanquam sibi debitas usurpantes, nunc^j autem in concilio Wiennensi^k per Clementem papam quintum^l ab hac^m temeritate prohibiti² quendamⁿ alium indecentem modum^o illas exigendi sub quodam fraudis commento^p »exquisitis subtilitatibus« confixerunt^q, ut videlicet elemosinarum^r nomine ipsas sibi faciant erogari et sic, quod per^s unam^s viam eis denegatur, per aliam assecuntur. Cum igitur^t tam circa taliter exigentes quam erogantes utrobi(que)^u versetur^t periculum animarum, eo quod honus^v non remittitur sed augetur, cum cuiquam inprovidè solvitur, quod alii ex debito est prestandum^w, et *peccatum non dimittitur nisi restituatur ablatum*^{x 3}, nos huius(modi)^y periculis

^a quam Jag. 2658. ^b agraventur Barv. ^c expensis etciis Jag. 2658; bis nova Barv.

(31) De decimis *także Barv. i Kórn., ale ten z dopisaniem drugą ręką* solvendis; Sequitur de decimis et quomodo debent dari etc. Jag. 2658; Qui monachi decimas non recipiant Pet. II.

^a moribus Pet. II. ^e nova antidota preparare nostri officii Barv. ^f compellit wyd. Heyzm. ^g institutis *wszystkie rękopisy*. ^h rememores Jag. 2658. ⁱ aratur Barv. ^j et nunc *tamże*. ^k por. *wyżej str. 33 pod o: vigenensi Barv.; vyan. poprawione drugą ręką na Wyenensi Kórn.* ^l *tak wszystkie rękopisy*. ^m hoc primo Barv. ⁿ quondam *tamże*. ^o modum indecentem *tamże*. ^p convento *tamże*. ^q confixerunt *poprawione drugą ręką Kórn.* ^r ecclesiarum Jag 2658. ^s *opuszcz. tamże*. ^t assequuntur. Cum igitur versetur *tamże*. ^u utrobique Pet. II i Jag. 3452; utrolibet Kórn.; arrogantes ubicunque Barv. ^v omnis Barv. ^w patrandum wyd. Heyzm. ^x ablatum restituatur Jag 2658 (str. 47) i Kórn. ^y huius Pet. I i Jag. 3452; *modi dodane drugą ręką w obu miejscach Kórn., huius w drugim miejscu Barv.*

¹ C. 3 L. III t. 20 in VI°; wyd. Heyzm. niewłaściwie cytuję dekretal 6. L. I t. 16 in VI°. ² Religiosi quicunque c. 1 L. III t. 8 De decimis.

³ Jestto reg. 4 De regulis iuris in VI°.

et ausibus^a temerariis pastoralis sollicitudine obviare volentes, predictis religiosis per dominum Clementem papam quintum^b in concilio Wiennensi^c »sub interminacione^d malediccionis eterne« notificamus »iniunctum«, ut | decimas huius(modi)^e et quaslibet | f. 6 alias ad eos minime pertinentes sibi deinceps »appropriare« »aut exquisitis fraudibus sive coloribus^f usurpare« aliquatenus non presumant^g; alioquin, si ad^h »requisicionem^h eorum, quorum interest«, »infra duos menses dampnificatisⁱ ecclesiis emendam non fecerint competentem«, iuxta decretum eiusdem concilii »administracionem habentes ab administracionibus et officiis eo ipso suspensionis^j, non habentes administraciones excommunicationis sentencias se noverint incurrisse, ante satisfaccionem condignam nullatenus absolvendi «¹. Quam eciam^k excommunicationis sentenciam^l ydem religiosi decernuntur^m incurrere ipso facto, »qui aliquaⁿ, ut audientesⁿ a^o decimarum ecclesiis debitarum solucione^p retrahant, in sermonibus suis vel alibi referre presumunt^q. Et quia nisi fiat, quod bonum est, abstinere a malo non sufficit«, ydem religiosi per dictum concilium² »sub obtestacione^r divini iudicii« districcius^s exhortantur, ut in^t predicacionibus et^u confessionibus suis fideles Christi informet fideliter et inducant^v ipsis consciencias faciendo, quod^w decimas,

^a hausibus *Bav.* ^b quintum *wszystkie rękopisy.* ^c jak wyżej w przyp. o na str. 33. ^d interminacione *wyd. Heyzen.* ^e huius *Pet. I i Jag. 3452; modi dodane drugą ręką w obu miejscach Kórn.; huius w drugim miejscu Bav.* ^f doloribus *Jag. 2658.* ^g presumat *tamże.* ^h d i m *dodane drugą ręką. poczem str. 113 Kórn.* ⁱ dampnificandis *Bav.* ^j eo ipso suspensionis *opuszcz. wyd. Heyzm.* ^k opuszcz. *Jag. 3452 (f. 151) i Kórn.* ^l sentenciam illam *ale ten drugi wyraz już sam pierwszy kopista przekreślił Kórn., mimo to jest w wyd. Heyzm.* ^m decernimur *Bav.; decernitur Jag. 2658.* ⁿ wyraz aliqua *skrobany w Pet. I, zwłaszcza ostatnia jego głoska q; aliquos po prawione drugą ręką z aliqua Kórn.; toż audimus z pierwotnego audientes tamże.* ^o de oba *Jag., Kórn.; aut Bav.* ^p solucionem *Bav.* ^q presumant *Bav. i Kórn.* ^r obtestante *Bav.; atestacione Jag. 2658.* ^s discrecius *Jag. 2658; w Pet. I wskazuje przy tych wyrazach położony.* ^t opuszcz. *Jag. 2658.* ^u et in *Kórn.* ^v inducat *Jag. 2658.* ^w opuszcz. *Bav.*

¹ Klementyna powyższa; por. następną. ² C. 3 Cupientes L. V t. 8. De poenis; ob. cytow. tutaj c. 1 L. III t. 13 De decimis in VI° z glossą »vel alibi«.

que debite sunt ex divino precepto, integraliter solvant ecclesiis, ubi divina audiunt et ecclesiastica percipiunt^a sacramenta, aut illis ecclesiis, ad quas ab antiquo^b pertinere noscuntur. Quos quidem religiosos et nos obtestamur in domino, ut predictas exhortaciones et persuaciones erga milites tanto studiosius exequantur^c, quanto in solucionibus decimarum magis ceteris sunt remissi. »Quod^d si forte« »requisiti«^e per eos, quorum interest, »in predicacionibus« suis auditoribus »hoc persuadere scienter^f obmiserint« temporibus infra scriptis, videlicet »in prima^g dominica^h, quarta velⁱ ultima quadragesime et in festis ascensionis dominice, pentecostes, natalis^j beati^k Iohannis Baptiste, assumptionis et nativitatis beatissime Marie^l matris dei«^m, iuxta decretum concilii supradictiⁿ »per suos superiores«, salvis aliis penis a^o iure statutis, »graviter puniantur«. »Qui vero^p scienter postposuerint^q confitentibus consciencias^r facere de solvendis decimis huiusmodi, ab officio predicacionis« se sciant esse »suspensos« et »deinde sententiam excommunicacionis incururos, si predicare presumpserint«^s sic^t suspensi^u.

(32) De occupatoribus decimarum.

Excommunicacionis et eterne dampnacionis pene subi(i)cimus^v omnes et singulos, cuiuscunque condicionis, dignitatis aut

^a precipiunt Jag. 2658. ^b poprawione ręką późniejszą z antico Pet. I. ^c exequentur Jag. 2658. ^d Qui Bar. (f. 476v.) ^e exquisiti tamē. ^f opuszcz. Jag. 2658 i Kórń. ^g tylko Pet. I, Bar. i klementyna. ^h documenta Pet. II. ⁱ vel quarta vel Bar.; et Jag. 2658 (str. 48). ^j Natalis tylko Pet. I, Nativitatis wszystkie inne rękopisy z klementyną. ^k sci Kórń.; Ste wyd. Heyzm. ^l virginis Marie Jag. 2658 i Kórń. oraz klementyna. ^m domini Bar. i Jag. 2658. ⁿ supradicti concilii Bar. ^o późniejszą ręką dodane Pet. I. ^p quia non Pet. II f. 70. ^q postposuerunt Jag. 2658. ^r conscienciam klementyna. ^s presumpserit Jag. 2658. ^t sint Bar. ^u sint suspensi etc. Jag. 2658.

(32) Contra occupantes et fraudatores decimarum Bar.; De excommunicacione super illos, qui recipiunt decimas canon Pet. II; De decimis Jag. 3452; bez rubryki Jag. 2658; De decimarum libertate drugą poprawiającą ręką, ale inną ręką obok na marginesie De decimis Kórń.

^v subicimus Pet. I i reszta rękopisów.

¹ W tejże samej klementynie »Cupientes«.

status^a existant, violentos^b fraudatores, occupatores et detentores decimarum et eos, qui in villis suis manifeste vel occulte (decimas)^c vendi, colligi^d prohibent et conduci, non obstante occasione seu excusacione cuiuslibet heredis, quam omnino frivolam reputamus. Quam excommunicacionis sentenciam in dictos^e malefactores singulis annis, cum^f tempus^f messis instare ceperit^g, omnes ecclesiarum rectores publicare in suis ecclesiis teneantur omnibus^h diebus dominicis et festivis.

(33) De decimarum deduccione.

Statuimus et precipimus, ut omnes ecclesiastice persone, cuiuscunque condicionis et status existant, decimas suas usque ad festum assumptionis beate Marie virginis vendereⁱ, colligere et conducere non ne(g)ligant nec omittant. Si quis autem^j hoc facere distulerit, de cetero licitum et liberum^k sit colonis annonas suas in (h)orrea sua conducere decimis relictis in campis sub aliquot^l proborum virorum testimonio fidedigno^m.

(34) De symonia.

Cum ementes et vendentes salvator noster de templo flagello eiecerit insinuansⁿ, symoniacos, qui emendo vel^o vendendo spiritualia comparant aut concedunt, fore veluti indignos de domo

^a status, condicionis aut dignitatis *Körn.* ^b ut violentes *Jag. 2658.*

^c *dodane późniejszą ręką Pet. I; opuszcz. także w reszcie rękop.* ^d vel col-

ligi *Jag. 2658.* ^e predictos *Körn.* ^f omni temporis *Baw.* ^g tempo-

ribus mensis instabit vel ceperit instare *Jag. 2658.* ^h *opuszcz. tamże.*

(33) *Tak tylko Pet. I, rozpoczynający tutaj nowy rozdział; wszystkie inne statuty niniejszy zamieszczają w ciągu dalszym poprzedniego bez nagłówka, tylko w Körn. inną ręką obok na marginesie De decimacione.*

ⁱ *przekreślone drugą ręką w Körn.* ^j aut *Jag. 2658.* ^k liberum et licitum *tamże.* ^l aliquod *Pet. I, Baw. i Körn., gdzie drugą ręką poprawione jest na aliquot; aliquibus Jag. 2658.* ^m fidedignorum etc. *Jag. 2658.*

(34) De symoniis *Baw.*; De symonia ut multum vitetur *Pet. II; bez nagłówka Jag. 2658; Symoniace presentans et presentatus eternaliter dampnantur, si non penituerint Körn. ręką poprawiacza na str. 114.*

ⁿ inanis *Jag. 2658.* ^o et *tamże.*

domini propellendos^a, statuimus, quod vacante^b aliquo beneficio^c ecclesiastico vicarius aut alius medio tempore ibidem officians et rectores vicinarum ecclesiarum diebus dominicis et festivis exhortacione^d facta ad populum caritative studeant amonere omnes illos, qui ius patronatus in illa aut in quibuslibet aliis ecclesiis obtinere^e dinoscuntur, quod^f, dum ipse ecclesie canonice^g vacaverint, non precio, munere aut dono^e vel sub spe eorundem, sed pure et simpliciter ad easdem ecclesias^b personas ydoneasⁱ suo episcopo studeant presentare, annunciantes, quod per^j symoniacam pravitatem presentatus non^k habet^k canonicum ingressum ad beneficium ecclesiasticum obtinendum et tam presentans quam presentatus tali modo penam^l eternam, si non penituerint, non evadent^m. Negligentes in premisis inⁿ una marca argenti mulctamus^o.

(35) De usuris.

Quia nonnulli in fraudem usurarum contractus dampnabiles in salutis sue^p dispendium facere non verentur, statuimus, quod quibuscunque predia, possessiones, molendina, domus aut^q alia^r similia locata^s fuerint infra certum tempus vel sine temporis prefinicione^t, quod fructus perceptos ex rebus sic^a expo-

^a propellandos *Jag. 2658*; repellendos *Kórn.* ^b vactantem *Jag. 2658.*
^c beneficio aliquo *Bar.* ^d et exhortacione *Bar.* ^e obtinere divino munere a dono *Jag. 2658 (str. 49).* ^f qui *Bar.* ^g *opuszcz. tamże.* ^h ecclesiasticas *Bar. i opuszcz. Kórn.* ⁱ *opuszcz. Bar.* ^k *opuszcz. Jag. 2658.*
^j od penam *uzupełnione późniejszą ręką Pet. I.* ^m evadant *Jag. 2658.*
ⁿ eciam *Kórn.* ^o mulctamus *poprawione drugą ręką na* mulctamus *tamże;* mulchamus *Jag. 2658;* condemnamus *Bar. oraz Pet. II, z tym tutaj dodatkiem:* Et hii proverbii lucidius informabuntur versus: Sangwis sive preces, munus manuale; Vis, favor, obsequium ius vendunt spirituale. Ad baratrum tendunt, qui spiritualia vendunt.

(35) *Toż Bar.; Sequitur de usuris Jag. 2658; Sequitur de usura capitulum Pet. II; De usurariis contractibus Kórn., dopisane ręką poprawiacza.*
^p *opuszcz. wyd. Heyem.* ^q et *wyd. Heyem.* ^r aut ville vel hiis *Pet. II.* ^s tak tylko *Pet. I, atoli późniejszą ręką poprawione na obligata; wszystkie inne rękopisy obligata.* ^t vel sine temporis presumcione *Pet. II;* vel temporis presumcione *Jag. 2658;* vel temporis prefinicionem *Jag. 3452 i Kórn., w którym wszelako m końcowe dodane drugą ręką.* ^a et pe- *expo.*

sitis locatis aut eciam^a obligatis in sortem debeant computare^b et ea permittant^c libere redimere^d prefinicionis^e tempore non | | f. 6vo obstante, quodocunque^f is^g, qui huiusmodi locaverat^h aut^h obligaveratⁱ, illa^j facultatem habuerit^k redimendi. Quidam vero novum^l genus usurarum palliantes pecunias ad negociaciones mutant^m, ut ex lucro negociacionis aliquid ipsis ultraⁿ sortem exsolvatur^o, quod omnino fieri prohibemus. Qui autem talia facere presumpserint^p, si per suos presbiteros ammoniti infra mensem ab^q huiusmodi usurarum specie^r non cessaverint nec nobis nec ecclesie satisfecerint competenter, extunc ipsos veluti usurarios maioris excommunicacionis sentencie^s eo ipso decrevimus subiacere; quibus eciam tanquam^t usurariis, cum decesserint, denegetur ecclesiastica sepultura^u.

(36) De alienis parochianis.

Decrevimus^v, ut iuxta canonicas sancctiones^w rectores (parochialium ecclesiarum) parochianos alterius ecclesie, nisi fuerint in itinere constituti, ad divina officia non admittant nec ipsis exhibeant^x ecclesiastica sacramenta. Contrafacientibus penam unius marce infligimus nobis exsolvendam, nisi id^y egerint ad requisicionem illius, de cuius parochia fore dinoscuntur.

^a tylko *Pet. I, lecz przekreślone późniejszą ręką.* ^b computari *Baw., Jag. 2658 i pierwotnie Kórn.* ^c mittant *Kórn.* ^d redimere et *Baw.* ^e presumpcionis *Jag. 2658.* ^f quicunque *Baw.; quandoque Kórn., poprawione drugą ręką na quodque.* ^g eis *Baw.; his Jag. 2658.* ^h tylko *Pet. I.* ⁱ obligaverint *Baw.; obligaverant Jag. 2658.* ^j illam *Jag. 2658.* ^k habuerint *tamże; habens pierwotne przekreślone a poprawion. drugą ręką na habeat Kórn.; habeat illa facultatem wyd. Heyzm.* ^l novem *wyd. Heyzm.* ^m mittant *Baw.* ⁿ z ipsius iuxta *poprawione drugą ręką Kórn.* ^o exsolvantur *Baw. i Jag. 2658.* ^p presumpserit *Jag. 2658.* ^q ad *Baw.* ^r spem *Jag. 2658.* ^s sententia finem[?] *tamże.* ^t tempora tanquam *tamże.* ^u sepultura etc. *tamże.*

(36) De alienis parrochiis *Baw. (f. 477); Sequitur de alijenis perrochianis Pet. II; De alienis perrochianis sequitur Jag. 2658; Ad divina non admittantur alieni Kórn. dodane drugą ręką.*

^v Decernimus *można czytać w Jag. 2658.* ^w sanxiones *tamże.* ^x exhybeat *pięrowotne poprav. drugą ręką na exhybeant Kórn.* ^y hoc *tamże; hoc egerit Jag. 2658.*

(37) De excessibus clericorum.

Cum prelatorum sentencie et mandata, si^a execucioni efficaciter non mandentur^b, ludibrio^c fieri videantur, statuimus, quod rectores ecclesiarum et hii, quibus execucio fuerit delegata, sentencias et mandata suorum prelatorum absque subterfugio exequantur, sigillo proprio, quod^d eos^e habere^f precipimus, ut de execucione^g h^h facta plena fides habeatur, literas, que ipsis directe^h fuerint, sigillantesⁱ. Contrafacientes pena unius marce argenti mulcantes^j, sine remissione qualibet persolvenda^k.

(38) De statu et loco iudicii.

Abolende consuetudinis perversitas in plerisque dyocesis nostre locis^l inolevit, ut quidam prelati iudices ecclesiastici et eorum vices gerentes et presertim decani rurales causas querulancium audiunt et iudicant^m in tabernis, ut sicⁿ fecundati calice tabernali periciores^o a^p circumstantibus videantur. Et

(37) *Ten sam tytuł Jag. 2658 z dodaniem (sic) w wyd. Heyzm.; Ut mandata superiorum exequantur Bar.; Sequitur de excusacione (!) mandatorum Pet. II, De execucionibus faciendis Kórn. na dolnym marginesie przez poprawiacza (str. 114).*

^a exibeantur, si Jag. 2658. ^b demandentur tamże (str. 50). ^c ludibrica Bar. ^d contra tamże. ^e eas Jag. 2658. ^f opuszcz. tamże. ^g execucio tamże. ^h facta — directe opuszcz. Bar. ⁱ munientes Jag. 2658 i Kórn. ^j mulcantes drugą ręką poprawione z mulcantes Kórn. ^k tąż ręką poprawione persolvende tamże; persolvenda etc. Jag. 2658.

(38) De iudicibus et decanis ruralibus Bar; Sequitur alter canon de causis iudicandis in dote ecclesie. Capitulum Pet. II; De causis, que debent iudicari circa ecclesiam Jag. 2658; De iudicibus et causis, quas quando et quomodo debeant iudicare Kórn. na górnym marginesie ręką poprawiacza (str. 115).

^l locis nostre dyecesis poprawka to już późniejsza Pet. I; w tym samym porządku l. n. d. Bar., Jag. 2658 i Kórn. ^m tak pierwotnie, ale na audiant et iudicent poprawione ręką późniejszą Pet. I, ten sam tryb łączący w Jag. 2658 i Kórn.; audiunt et iudicant Pet. II; audiunt, iudicant et vident Bar. ⁿ suis Bar. ^o feliciores Jag. 2658; calicem pierwotnie ale m końcowe wyrażurowane, tabernali periciores Kórn., najwyraźniej periciores a nie porrectores lub perictores ob. notę w wyd. Heyzm. ^p et Bar.

quod deterius est, tam^a matrimoniales quam alias causas passim^b consueverunt secundum iura laycorum et non secundum canones iudicare, propter quod clero diffamaciones et pericula gravia ecclesiis, ut experientia^c docuit, hactenus provenerunt^d. Quibus^e occurrere volentes presenti constitutione sancimus^f, ut de cetero iudices ecclesiastici quicunque causas ad eorum examen perlatas^g non iudicent in tabernis, sed iuxta ecclesias aut in domibus^h earumⁱ aut^j in locis aliis honestis, vocatis ad^k se^k pro consilio^l (viris)^m peritis, mane ieiuni causas easdem audiantⁿ, nec aliter quam secundum^o ius canonicum eas presumant aliquatenus diffinire^p. Quas si forte propter earum perplexitatem discutere^q nequierint^r, extunc illas ad nostrum vel sui superioris proximi^s sine difficultate remittant examen. Causas vero matrimoniales, criminales et quaslibet maiores, cum in^t illisⁿ maius vertatur^v periculum et ideo circa eas caucius sit agendum, rurales decani omnino non iudicent sed suis superioribus, videlicet^w archidiaconis et prepositis aut eis canones ignorantibus nobis^w eas deferant iudicandas. Si quis autem temerarius transgressor huius nostri statuti extiterit, (pena)^x unius marce argenti nostre camere^y pro^z vice^{aa} qualibet sit mulctandus^{bb}.

^a opuszcz. *Baw.* ^b passim *Körn.*, passius ob. notę w wyd. *Heyzm.*
^c experigencia *Jag.* 2658. ^d proveniunt *wyd. Heyzm.* ^e poprawione drugą ręką z Quilibet *Körn.* ^f sanctimus *Baw.*; sanximus *Jag.* 2658.
^g prolatas wszystkie inne rękopisy. ^h domibus *Baw. i wyd. Heyzm.*; domibus a graficznie docibus *Körn.* ⁱ opuszcz. *Baw.*; eorum *Pet. II, Jag.* 2658 i *Körn.*, gdzie jest poprawione drugą ręką z earum. ^j vel *Baw.*
^k opuszcz. *wyd. Heyzm. i Körn.*, gdzie wszakże było pierwotnie ad lecz jest przekreślone przez poprawiacza. ^l consiliis *Jag.* 2658. ^m później dodane *Pet. I i jest we wszystkich rękopisach.* ⁿ audient *Jag.* 2658.
^o opuszcz. *Jag.* 2658 i *Körn.* ^p diffinire aliquatenus *Baw.* ^q discurrere *Körn.*, discernere *wyd. Heyzm.* ^r nequiverint *Jag.* 2658. ^s eximii *Baw.*
^t opuszcz. *Jag.* 2658. ^u ijs *wyd. Heyzm.* ^v versatur poprawione drugą ręką z vertatur *Körn.* ^w archidiaconis — nobis opuszcz. *Jag.* 2658.
^x tylko *Körn.* ^y *wyd. Heyzm. dodaje (sic).* ^z opuszcz. *Jag.* 2658 i *Körn.*
^{aa} vice pro *Baw.* ^{bb} mulctatus *Pet. I;* condempnatus *Baw.*; multatus etc. *Jag.* 2658 (str. 51); multatus poprawione drugą ręką zdaje się z mulctantus *zam.* mulctandus *Körn.*

(39) De rebus mobilibus conservandis.

Quoniam domus domini domus oracionis est cunctis gentibus^a et salutis^b, statuimus, quod^c ecclesiarum rectores^d vel patroni aut alii quicunque in ecclesiis equos, pecora vel alia animalia seu^e res quascunque prophanas, presertim pacis tempore locare de cetero non presumant. In qua etiam in calicibus argenteis, non stanneis vel plumbeis precipimus celebrari^f, nisi clerici adeo^g fuerint inibi^h pauperes, quod pretextu inopie notabilis merito valeant excusari.

(40) De excessibus laicorum (*De vitricis*).

Statuimus, quod questores seu petitores ecclesiarum, qui vitrici vulgariter nuncupantur, non assumantur ad procuracionis officium^g, nisi rectorum ecclesiarum ad hoc consilio accedente, nec sic assumpti sine ipsorum assensu^h oblata eisdem valeant quomodolibetⁱ dispensare.

(41) De usurpacione rerum sacerdotum egrotantium

Ne res clericorum, que bona sunt^j pauperum, usurpari aut illicite conturbari^k per manus violentas ymo sacrilegas^l valeant

(39) Ut in ecclesiis non locentur animalia *Baw.*; Quod equos et pecora in ecclesia non licet stare capitulum *Pet. II*; Quod non serventur pecora in ecclesia *Jag. 2658*; In ecclesiis non locentur prophana *Kórn. dodane inną ręką*.

^a agentibus *Jag. 2658*.

^b ad salutem *Baw.*

^c per *Jag. 2658*.

^d rectores ecclesiarum *Kórn.*

^e *opuszcz. tamże.*

^f celebrare *Baw.*

^g deo *Jag. 2658*.

^h inhibet *tamże.*

(40) De excessibus laycorum *oba Jag. i Kórn., gdzie pierwotnie excessionibus poprawione na excessibus, pierwszą ręką dodane jeszcze rubrica a inną* De vitricis; Sequitur de vitricis ecclesie etc. *Pet. II (f. 72)*; Item de vitricis *Baw.*

^e *dodane ręką późniejszą Pet. I.*

^h consensu *Baw.*

ⁱ quolibet

Jag. 2658.

(41) De clerico egrotante et laycorum excessibus *Baw.*; De testamentis et exequiis sacerdotum *Jag. 2658*; De testamentis *Kórn. inną ręką obok na marginesie*; *Pet. II bez napisu i bez odstępu, bezpośrednio złączony z statutem poprzednim*: dispensare de rebus clericorum, que bona sunt pauperibus sive pauperum usurpari aut...

^j sunt bona *Baw.*

^k contractari *popr. drugą ręką z conturbari*

Kórn. ^l sacrilegi *Baw.*

laycorum, districte precipimus et mandamus, ut cum presbiter aliquis vel rector ecclesie tam^a graviter^b egrotari^c percipitur, quod^b de morte ipsius verisimiliter^d timeatur^e, decanus eius sine mora duos vel tres viciniore^f ad^g eum dirigat sacerdotes^h capellanosⁱ, qui res eius omnes et singulas diligenter conspiciant et conscribant, ut post eius mortem honeste sibi fiant exequie ac^j iuxta testamentum eius, quod rationabiliter et legitime ordinatum existit^k, per ipsum solvantur^l debita, que contraxit et per eum legata legitime dispensentur, | pro successore | f. 7 quoque residuum conservetur. Ad cuius sepulturam laudabiliter^m peragendam capellaniⁿ vicini^o, qui commodè^p venire poterunt^q, sine contradiccione accedere teneantur. Si quis autem^r, eciam^s patronus^t, per potenciam secularem de talibus rebus rapere^u quidquam^v presumpserit, dictus^w decanus eum tamdiu auctoritate nostra excommunicet et excommunicatum faciat^x per suos subditos publice nunciari, donec ablata plene^y restituat^z et pro temeritate commissa satisfaciat competenter. Contravenientes^{aa} in una marca argenti per superiorem proximum^{bb} puniantur.

(42) De violencia sacerdotibus facta.

Quoniam clericis laycos^{cc} op(p)ido infestos^{dd} tradit^{ee} anti-

^a opuszc. Jag. 2658 i Kórn. ^b opuszc. Pet. II. ^c egrotare oba Pet. ^d similiter Pet. II. ^e verissime timetur Jag. 2658. ^f vicinos Kórn. ^g popraw. drugą ręką z et tamże. ^h przekreślone ręką późniejszą Pet. I; opuszc. Jag. 2658 i Kórn. ⁱ cappellanos Pet. I; opuszc. Bar. ^j aut Pet. II; et Kórn. ^k extitit Bar. (f. 477 v.); extiterit Jag. 2658. ^l (str. 116) solvantur Kórn. ^m pervenire dodaje Bar. ⁿ capellam tamże. ^o vicarij Kórn. ^p quomodo Bar. ^q potiterit Bar.; potuerit Jag. 2658; poteuerunt Kórn. ^r opuszc. Bar., Jag. 2658 i Pet. II. ^s opuszc. Kórn. ^t patronis Pet. I. ^u capere Jag. 2658; recipere wyd. Heyzm. ^v quicquam Bar. i Jag 2658. ^w tunc Bar. ^x excommunicari (str. 52) faciant Jag. 2658. ^y opuszc. Kórn. ^z restituet wyd. Heyzm. ^{aa} contrarientes Bar.; contra facientes Jag 2658; contra dicentes Kórn. ^{bb} proximi Bar.

(42) Contra violantes in domibus clericorum Bar. i Pet. II; De violencia cuiusvis sacerdotis Jag. 2658; De violento ingressu dotis Kórn. obok na marginesie inną ręką; domorum zam. dotis wyd. Heyzm.

^{cc} laycis Pet. I; clericos laycorum Bar.; clericorum laycorum Pet. II. ^{dd} infestacionem Bar. i Pet. II ^{ee} tradidit Pet. II.

quitas, statuimus, quod quicumque laycus^a domum episcopalem, prelati, clerici aut cuiuscunque rectoris ecclesie^b non invitatus^c nec rogatus sed alias intraverit^d violenter, extunc^e, quamdiu moram traxerit in eadem, a divinis inibi^f mox cessetur^g, nec prius divina in illo loco nisi recesserit^h resumantur. Per hocⁱ autem^j hospitalitatem non tollimus, quinymo eam^k cum caritate pauperibus et egenis ac^l quibuslibet iter agentibus precipimus exhiberi; ad quam eciam exhibendam per suos archidiaconos vel prepositos compellantur.

(43) De patronis, rectoribus suis violenciam facientibus.

Cum laycis ius^m patronatus in suis ecclesiis de gracia sit concessum, ut easⁿ dotibus et aliis beneficiis amplificent atque ab iniuriis et violenciis prohibeant ac defensent^o, quod licet in^p retroactis^p temporibus extiterit^q laudabiliter observatum, novissime^r tamen hoc^s tempore nonnulli earum patroni nedum ipsas non coadiuvant^t beneficiis, sed quod dolentes referimus id, quod ab eorum progenitoribus ipsis utiliter est inpensum, hoc ipsi aut in parte diminuunt aut in^u totum auferre conantur et ubi iniurias sive^v violencias deberent^w propellere, ibi ipsimet^x eas frequenter irrogant tam bonis ecclesiasticis quam per-

^a layci *Pet. I* i zdaje się pierwotnie, lecz drugą ręką poprawione na laycus *Kórn.* ^b ecclesie rectoris *Kórn.*, gdzie drugi wyraz popraw. drugą ręką z rectores. ^c invitatus *Baw.* ^d intraverit *Jag. 2658.* ^e extunc ipsum *Baw.*, *Jag. 2658* i *Kórn.* ^f ibidem *Jag. 2658.* ^g cessetur *Baw.* ^h recesserint *Pet. I*; discesserit *Jag. 2658* i *Kórn.* ⁱ hec *Pet. II.* ^j opuszc. tamée; aut *Jag. 2658*; tamen *wyd. Heyzm.* ^k eciam *Jag. 2658* i *Kórn.* ^l et a *Baw.*

(43) De patronis occupatoribus *Baw.*; De optentu iurispatronatus vel Ep(iscopu)m *Jag. 2658*; Patroni defendant ecclesias *Kórn.* drugą, poprawiającą ręką; De iure patronatus obok na marginesie inną ręką, tamée; bez tyt. *Pet. II.*

^m iuris *Jag. 2658.* ⁿ eos *Baw.* ^o dispensent tamée. ^p introactis *pięrwotnie*, popr. drugą ręką *Baw.* ^q sit *wyd. Heyzm.* ^r novissimo tamée. ^s po hoc dodane później in *Pet. I.* ^t coadiuvet *Jag. 2658.* ^u opuszc. *Jag. 2658.* ^v ac dodane przez poprawiającą zam. opuszczonego sive *Kórn.* ^w opuszc. *Jag. 2658.* ^x metipsi tamée.

sonis: eapropter^a nos pii^b patris more talia inconveniencia moleste ferentes in presenti synodo duximus statuendum^c, ut si^d deinceps ecclesiarum patroni aliquid de iuribus ecclesie detrahere vel^e decimas aut (alia) quevis^f rapere seu occupare violenter sive etiam personam rectoris eiusdem ecclesie ledere notabiliter presumpserint, si infra octo dies a tempore monitionis sibi facte ab occupatione huius(modi) non destiterint aut ablata non restituerint vel alias non satisfecerint^g competenter et fuerit hoc per rei evidenciam manifestum, extunc inibi^h tamdiu cessare precipimus a divinis, donec sic occupata prorsus expedita dimiserint vel super iniuriis seu violenciis, personis vel rebus illatisⁱ, satisfaccionem exhibeant competentem; alioquin^j, si in pertinacia sua perdurare presumpserint^k infra annum, (extunc)^l iure patronatus, quod habebant in predictis ecclesiis, propter notam ingratitudeis eo ipso sint privati^m.

(44) De penitenciis et indulgenciis.

Quia nulla potest consuetudine introduci, quod quis preter sui superioris licenciam sibi possitⁿ eligere confessorem^o, unde^p statuimus, ^aprecipimus et mandamus, quod omnes prelati seculares et religiosi non exempti, superiores quoad^r hoc [non]^s habentes, nobis vel nostro penitenciaro confiteri teneantur vel a^t no-

^a et propterea *Bav.* ^b pii *opuszcz. Jag. 2658.* ^c statuimus *zam dux. stat. Bav.* ^d si qui *tamże.* ^e aut *Jag. 2658 i Kórn.* ^f aut quevis *przyczem* bona *dodane ręką późniejszą Pet. I;* vel alias quevis *Bav.;* aut alia quevis *Pet. II i Jag. 3452;* aut quevis *Jag. 2658;* vel alia bona quevis *ale* bona *dodane drugą ręką Kórn.* ^g satisfaciant *Bav.;* satisfacerit *Jag. 2658 (str. 53),* satisfacerint *było też pierwotnie Kórn.* ^h ibi *Jag. 2658.* ⁱ ablatis *poprawione drugą ręką z illatis Kórn.;* allatis *wyd. Heyzm.* ^j *przekreślone i poprawione ręką późniejszą na* Quod *Pet. I* ^k presumpserit *Jag. 2658.* ^l extunc *tylko Pet. I opuszcz.* ^m privati *etciis Jag. 2658.*

(44) De penitenciis etc. *Bav.;* Sequitur de penitenciis et remissione *Pet. II;* De penis et remissionibus sequitur capitulum *Jag. 2658;* De penitenciis et remissionibus *Kórn.*

ⁿ posset *Bav.* ^o confessionem *Jag. 2658.* ^p proinde *popr. drugą ręką z* unde *Kórn.* ^q et precipimus *Kórn.* ^r quo ad *Pet. I.* ^s *opuszcz. tamże.* ^t a (*str. 117*) nobis *Kórn.*

bis seu^a ab ipso obtineant confessores. Inferiores^b vero prelati et eorum subditi^c suis superioribus, administracionem habentibus, confiteri vel super eleccione^d confessoris ipsorum licenciam petere sint^e astricti, quibus auctoritatem nostram concedimus^f in hac parte^g.

(45) De pulsu in crepusculo pro pace.

Cum certo^h cercius sciamusⁱ et ex evidencia^j facti colligimus, quod non nisi pacis tempore bene^k colitur^l pacis auctor, precipimus, quod per universas nostre civitatis et^m dyocesis ecclesias circa occasum solis campana modice terⁿ pulsetur, ut ea audita fideles Christi pro^o pace^o ad eum, qui ex hoc mundo transiens discipulis suis pacem reliquit^p dicens: *pacem meam do vobis, pacem meam^q relinquo vobis* et pro rege nostro fundant preces humiles et devotas, quod in pace et in tranquillitate sub ipsius^r regimine consistentes una cum ipso perveniant^s ad vitam eternam. Et ut sanctissimus pater et dominus noster^t, dominus Johannes^u, romane ecclesie summus pontifex, ad id corda fidelium et ora propensius excitaret^v, singulis quocienscunque pro pace vel pro predicto^w rege oraverint, viginti^x dies indulgentie^y est largitus^z, nos (quo)que^z confisi de^{aa} omnipotentis

^a vel *Jag. 2658.* ^b In superiores *Bav.* ^c a suis *Pet. I i Bav* ^d eleccionem *Jag. 2658.* ^e possint *Bav.* ^f *opuszcz. Jag. 2658.* ^g parte etc. *tamże.*

(45) De pulsu pro pace *Bav. (f. 478);* Quando pro pace sit signandum *Jag. 2658; Pro pace orare Kórn. napisane ręką poprawiacza; De oracione pro pace wyd. Heyzm.*

^h certe *Bav.* ⁱ Cum certe sciamus cercius *Jag. 2658; Cum certo sciamus cercius Kórn.* ^j experigencia *Jag. 2658; experiencia Kórn. i Jag. 3452.* ^k *opuszcz. Kórn.* ^l collitur *Pet. I, wykrobane na colitur z colligitur Kórn.* ^m universas cunctas civitates nostre *Jag. 2658* ⁿ ter modice *tamże.* ^o *opuszcz. tamże.* ^p reliquit *Pet. I i Kórn.; reliquit pacem Jag. 2658; relinquit Bav.* ^q *opuszcz. Bav.* ^r *opuszcz. Kórn.* ^s veniant *tamże.* ^t pater noster et dominus *tamże.* ^u N. zamiast Johannes *Jag. 2658 (str. 54).* ^v extiterit *tamże.* ^w et pro dicto rege *Bav., Jag. 2658 i Kórn.* ^x xx *Bav. i Jag. 2658.* ^y *opuszcza Jag. 2658 i Kórn.* ^z Nos quoque *Pet. II; zresztą wszystkie rękopisy* Nos que; nos quidem *wyd. Heyzm.* ^{aa} *opuszcz. Bav.*

¹ Przywilejem z 11. IX. 1319 (wyd. już przez Theinera Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae T. I [Romae 1860], 153—4 nr. CCXL).

dei misericordia omnibus et singulis sic orantibus vereque penitentibus et confessis decem indulgentie dies^a impertimur^b, districte iniungentes^c, quod per rectores seu ebdomadarios dictarum ecclesiarum singulis diebus dominicis et festivis populo hec cum exhortacione diligenter vulgariter proponantur^d et eciam exponantur^e.

(46) De casibus accurate dispensandis.

Considerantes, quod plerique^f ecclesiarum rectores et presertim^g eorum^h vicarii nec non quidam religiosi, quibus confessiones audire de gracia est indultumⁱ, manus suas^j extendunt minus licite ad ea, que non^k pertinent ad eosdem, sue potestatis limitibus non contenti articulis seu casibus | nobis in foro | f. 7vo penitencie specialiter reservatis se temere ingerunt^l, absolvendo delinquentes in hiis sicut in ceteris indistincte^m, maleque ablata tam certa quam incerta subⁿ multiplici cupiditatis velamine suis usibus applicando, non advertentes quod male ablata, de quibus ignoratur, cui fuerit^o restitucio facienda, sunt tantummodo per locorum antistites dispensanda; ^p cum igitur nulla ipsis ^q in premissis casibus aliquid disponendi^r sit attributa^q facultas et ideo nec solvere poterunt^s nec ligare^t, consequens est, quod et po-

^a x dies indulgentie *Bav. i Kórn.*, dies x indulgentie *Jag. 2658.*

^b impartimur *Pet. II;* in perpetuum *Jag. 2658 i Kórn., ale tutaj dopisane drugą ręką* largimur. ^c precipimus *Bav.* ^d pronuncientur *popr. drugą ręką* et proponantur *Kórn.* ^e exponantur etc. *Jag. 2658.*

(46) De articulis, de quibus sacerdotes nec monachi absolvere possunt. nisi episcopus vel sua auctoritas. Capitulum *Pet. II;* Qui ingerunt se casibus episcopalibus *Bav., a na marginesie obok inną ręką* De vaga restitucione; De vaga restitucione *Jag. 2658;* De casibus non concessis in confessione *Kórn. inną ręką na marginesie u góry.*

^f *popr. drugą ręką* et patrisque *Kórn.* ^g presbiter *Jag. 2658.*

^h *opuszcz. wyd. Heyzm.* ⁱ *opuszcz. Jag. 2658.* ^j quidem *dodaje Bav.*

^k *dopisane przez poprawiacza Kórn.* ^l ingerunt *Jag. 2658.* ^m indistincte *Bav.* ⁿ *opuszcz. tamże.* ^o *ręką późniejszą poprawione na sit*

Pet. I. ^p Cum igitur *jako nowy ustęp wyd. Heyzm.* ^q in — attributa *opuszcz. tutaj Jag. 2658.*

^r dispensandi *Bav.* ^s poterint *tamże;* poterint solvere *Jag. 2658;* poterint solvere *Kórn.,* poterunt solvere *wyd. Heyzm.*

^t quia premissis casibus aliquid dispensandi sit attributa potestas *Jag. 2658.*

pulum decipiunt et se ipsos: ^a quapropter ex officio ^b huic ^c periculo ^d salubri remedio providere volentes^a, statuimus, personas ecclesiasticas quascunque religiosas et seculares publice et peremptorie^e ammonentes, quod de cetero de casibus predictis se aliquatenus intromittere non presumant, et specialiter de male ablatis, de^f quibus ignoratur cui restitucio fieri debeat^g, que nec per se nec per alios distribuant vel dispensent, sed ad nos cum ceteris casibus maioribus ea provide^h dispensanda remittant. Clericos vero, tam seculares quam religiosos cuiuscunque professionis existant, qui excesserint in premissisⁱ, excommunicationis sententiam incurrere volumus^j ipso facto. Verum^k si forte ad preces aliquorum inportunas^l auctoritatem nostram aliquibus in hiis^m casibus generaliterⁿ concedere ad tempus nos contigerit^o, hunc tamen articulum et^p illum^p de inieccione manuum^q in clericos vel^r parentes nobis expresse^s specialiter reservamus.

(47) De mittendis ad episcopum.

Ne ^t pretextu ignorancie circa casus penitenciales episcopo

^a quapropter — volentes *opuszcz. Pet. II*; quapropter eciam *Jag. 2658*.
^b nostro *dodaje Barw., Jag. 2658 i Kórn.* ^c animarum *dodają te same kodeksy.* ^d de *popraw. z et przed salubri Kórn.* ^e pierwotnie emptorie *Pet. I.* ^f (*str. 55*) *Jag. 2658.* ^g debeat fieri *tamże i Kórn., gdzie na marginesie inną ręką: Restitucio male ablatorum.* ^h proinde *wyd. Heyzm.* ⁱ in premissis excesserint *Kórn.* ^j volumus incurrere *tamże.* ^k Vero *ed. Heyzm.* ^l inportunas *również Jag. 2658 i Kórn.* ^m aliis *Kórn.* ⁿ *opuszcz. tutaj Barw.* ^o contingerit generaliter *tamże; contingerit Jag. 2658; pierwotnie contingerit poprawione drugą ręką na contingerit Kórn.* ^p *opuszcz. Barw.* ^q manuum (*str. 118*) in *Kórn.* ^r vel in *Barw.* ^s *opuszcz. Kórn., specialiter expresse Jag. 2658.*

(47) Hic exprimuntur episcopales casus *Pet. II*; Hic exprimuntur casus episcopales *Barw.*; Secuntur casus episcopales etc. *Jag. 2658*; Sequitur capitulum »Ne pretextu« de articulis et casibus episcopalibus *Kórn. nagłówek ten dopisała ręka późniejsza, ale sam tekst statutu na przedostatniem miejscu napisany jest drugą ręką na ostatniej karcie na str. 120 (ob. w przedmowie), przyczem obok na marginesie ręką, która ekscerpowala treść statutow; Casus quos excipit sibi episcopus, sam zaś nagłówek ręką drugą t. j. poprawiacza: De casibus episcopalibus.*

^t ex pretextu *Barw.*

reservatos^a aliqui valeant excusari, eos inferius duximus annectendos^b:

¹(1°) Inprimis excommunicati quacunque^c maiori excommunicatione lata ab homine vel a iure.

(2°) Sodomite.

(3°) Coëuntes cum brutis.

(4°) Incestuosi in quarto vel^d proximiori gradu consanguinitatis vel affinitatis.

(5°) Corruptores sanctimonialium.

(6°) Contrahentes matrimonium de facto cum alia, prima vivente uxore^e; et e converso^f.

(7°) Coniuges, qui in mortem alterius ipsorum^g sunt effectualiter^h machinati.

(8°) Mulieres concipientes filios ab aliis quam maritis suis, quos mariti credunt esse suos.

(9°) Defloratores virginum viⁱ oppressarum vel raptarum.

(10°) Oppressores vel peremptores sue prolis studiose vel negligenter, ante^j partum vel post.

(11°) Procurantes in se vel in^k aliis sterilitatem vel aborsum.

(12°) Homicide^l facto, precepto, consilio, consensu, exhortatione vel alio quovis^m modo committentes.

(13°) Votorum commutationem postulantes.

(14°) Symoniaci quocunqueⁿ genere symonie preterquam^o mentalis.

^a reservatis *vyd. Heyzm.* ^b annectendos *Bav. i Jag. 2658.*

^c quicunque *vyd. Heyzm.* ^d vel in *Bav., Jag. 2658 i Kórn.* ^e uxore vivente *Jag. 2658 i Kórn.* ^f econtra *Bav.* ^g *opuszcz. Jag. 2658.*

^h *z affectualiter popr. późniejszą ręką Pet. I; pierwotne effectum aliter później razem złączone Jag. 2658; efficaciter Pet. II i Jag. 3452.* ⁱ videlicet oppressorum vel raptorum *Bav.* ^j (*f. 478 v*) *Bav.* ^k *opuszcz. Jag. 2658.* ^l *poprawione ręką późniejszą na Homicidia Pet. I; Homicide Pet. II; homicida Jag. 2658; Homicidia Bav., Kórn. i Jag. 3452.* ^m aliquovis *Jag. 2658.* ⁿ Simoniaci quoque in omni *Jag. 2658 i Kórn.*

^o preter mentalem *Pet. II (f. 74 v), pariterque Kórn.*

¹ W rękopisach bez odstępów, atoli rezerwy poszczególne, zwłaszcza w rękopisie *Pet. I*, są zaznaczone wielką literą w wyrazie początkowym jako osobne zdanie.

(15°) Decimas et ecclesias seu et^a ecclesiastica beneficia illicite detinentes.

(16°) Obnoxii restitutioni^b usurarum, subtractorum^c vel alias^d male ablatorum seu illicite quesitorum, ubi ignoratur, cui sit restitutio facienda.

(17°) Incendiarii.

(18°) Nocturni depopulatores^e agrorum.

(19°) Famosi latrones, qui in itineribus insidiantur et spoliunt.

(20°) Polluentes manifeste ecclesias seminis aut sangwinis effusione^f, et in eis^g sacrilegium aut^h rapinam committentesⁱ, et omnes ecclesie vel cimiterii inmunitatis^j violatores.

(21°) Item promoti per saltum aliquo ordine pretermisso vel furtive.

(22°) Solempniter peierantes^k.

(23°) Abutentes^l hostia, crismate vel alia re sacra.

(24°) Sortilegi, malefici, incantatores aut cetera huius(modi)^m dyabolica exercentes.

(25°) Falsi testesⁿ, falsarii quarumlibet^o literarum.

(26°) Blasphemi in deum et^p sanctos eius.

(27°) Heretici et scismatici.

(28°) Sacerdotes peccatum in penitenciali iudicio^q sibi detectum^r revelantes.

Hos casus et alios, qui^s de iure et consuetudine reservantur^t episcopis, volumus et mandamus ipsos ad nos precise et absolute remitti^u, auctoritatem nostram quibuscunque per^v nos^v

^a opuszc. *Baw.*, *Jag.* 2658 i *Kórn.* ^b restitutores *Baw.*; institutioni *wyd.* *Heyzm.* ^c subtractores *wyd.* *Heyzm.* ^d (sic) *tutaj kładzie wyd.* *Heyzm.*; alias ablatorum male *Baw.* ^e deploratores *Baw.*; Depabulatores *Jag.* 2658. ^f confusione (*str.* 56) *Jag.* 2658. ^g his *Baw.* ^h vel *Jag.* 2658; vel rapinas *Kórn.* ⁱ committentes aut rapinam *Baw.* ^j inmunitatis *Pet. I.*; iminitatis *Jag.* 2658. ^k et solemniter peiorantes i. e. periurantes *Jag.* 2658; peiorantes *Kórn. i. Baw.*, *gdzie inną ręką współczesną na marginesie* i. e. periurium facientes; *tekst zepsuty, wypuszczone zresztą aż do Sortitegi Pet. II.* ^l Abeuntes *Pet. I.* ^m huius *Pet. I i Jag.* 3452. ⁿ testes et *Kórn.* ^o quarumcunque *tamée.* ^p aut *tamée.* ^q in penitenciali foro seu iudicio *Baw.*; in foro penitencie seu in iudicio *Pet. II.* ^r decretum *Jag.* 2658; dictum *inną ręką wpisane w miejsce wyrazurowane Baw.* ^s *wyrazurowane Baw.* ^t reservantes *tamée*; presumantur *Jag.* 2658. ^u transmitti *wyd.* *Heyzm.* ^v opuszc. *Baw.*

vel predecessorem nostrum^a super absolutione casuum predicatorum concessam hactenus totaliter revocantes. Preterea solemniter penitentes, utpote homicide et oppressores sue prolis notorii nec^b non^b et alia enormia crimina perpetrantes, que commovent totum illum^c locum^d, ad nos pro reconciliacione seu introductione solempni feria quinta in paraseve^e remittantur^f.

(48) De sententia excommunicacionis.

Ubicunque clericum in sacris ordinibus constitutum occidi vel graviter vulnerari aut preter nostram auctoritatem capi aut captum publice^g in vinculis detineri contigerit^h, ecclesiaⁱ loci illius^j, ubi factum tam nepharium et sacris^k canonibus^k inimicum fuerit perpetratum, ecclesiastico tam diu subiaceat^l interdicto, quousque sine difficultate captus pristinae libertati reddatur^m et pro occiso vel vulnerato emenda sufficiens sitⁿ exhibita et hoc^o per nostras patentes literas pateat^p evidenter^q.

(49) De publice excommunicatis.

Excommunicatos publice et nominatim^r interdictos ab

^a predecessores nostros *Pet. II.* ^b *opuszcz. Baw.* ^c casum illum tamē; illum totum *Jag. 2658.* ^d totum *Baw.* ^e parascena *Jag. 2658.*

^f *Baw. i Jag. 2658 dokładają pierwszy: vnde versus, drugi Versus:*

Qui facit (*in obu tekstach: facis*) incestum, deflorans aut homicida

Et mentita fides, faciens incendia

Sacrilegus (*opuszcz. Baw.*), patris percussor vel sodomita,

Oppressor, blasphemus, hereticus omnis adulter,

Transgressor voti, periurus sacrilegusque

Pontificem super his (*hiis Jag. 2658*) semper decenter adibit (*adibis Baw.*).

(48) *Tak również obydwu Jag. 2658 i 3452, tudzież Kórn.; De sententia excommunicacionis vel de pena percussoris Baw.; bez nagłówka Pet. II.*

^g aut in *Jag. 2658.* ^h contingerit *Baw.*; contigerit detineri *Kórn.*

ⁱ ecclesie *Kórn.* ^j parochialis ecclesia illius loci *Jag. 2658.* ^k *nygrazur. Baw.*

^l subiaceant *Kórn.* ^m reddantur *Baw.* ⁿ sit sufficiens *Kórn.* ^o hec

Kórn. ^p pateant *Jag. 2658 (str. 57) i Kórn.* ^q evidenter etc. *Jag. 2658.*

(49) De publice excommunicandis *Pet. I;* De excommunicatis publice sequitur capitulum *Jag. 2658;* De excommunicatis publice et nominatim *Kórn.* ut evitentur *dodane inną ręką (str. 119); bez nagłówka Baw. i Pet. II, w obu bezpośrednio w dalszym ciągu poprzedniego statutu.*

^r ac interdictos *Kórn.*

omnibus secularibus et regularibus, exemptis et non exemptis, precipimus in divinis officiis et^a sacramentis ecclesiasticis evitare, quia^b nullis possunt in hoc^c privilegiis apostolicis se tueri^d, quominus^e contrarium facientes penam suspensionis ab ingressu | f. 8 ecclesie, | indictam^f a canone, contrahant^g ipso^h facto et demum irregularitatem, si postea celebrantⁱ sic^j suspensi. Similiter qui taliter excommunicatos et^k interdictos vel usurarios manifestos aut tempore interdicti corpora defunctorum scienter sepelire presumunt, excommunicationis sententiam se noverint incurrere^l ipso facto. Qui autem interdicti, suspensi^m autⁿ excommunicati vel in ecclesiis interdictis^o scienter^p divina officia celebrare presumunt^q, irregularitatem incurrunt^r, super qua non potest^s nisi per sedem apostolicam dispensari. ^tCaveant eciam religiosi et^u seculares clerici^v, ne aliquos ad vovendum, iurandum vel fide interposita seu alias promittendum inducant, ut sepulturam apud eorum ecclesias eligant vel iam electam ulterius non inmutent; alias incurrunt^w excommunicationis sententiam^x ipso facto, a qua ab alio absolvi^y non poterunt^z quam per papam. Ad hec^{aa} laycos, nisi sint patroni vel genere preclari, in ecclesiis sepelire sub pena unius marce sine nostra licencia prohibemus^{bb}.

^a et in Jag. 2658. ^b qui *wyd. Heyzm.* ^c *opuszcz. Baw.* ^d teneri Jag. 2658. ^e *cominus tamże.* ^f *inductam Baw.; inductum Jag. 2658.* ^g contra hanc Jag. 2658. ^h in hoc *tamże.* ⁱ *celebracion Baw.; celebraverint Kórn.* ^j *sint Baw. i Jag. 2658.* ^k aut Jag. 2658; vel Kórn. ^l *incurrisse Kórn.* ^m vel suspensi Jag. 2658 *i Kórn.*; suspensi, interdicti Baw. ⁿ vel Jag. 2658. ^o *opuszcz. Baw.* ^p *opuszcz. Kórn.* ^q *presumant Pet. II i Baw.; presumpserint Kórn.* ^r *incurrant Baw.* ^s *possunt Kórn.* ^t NB. *Tylko Kórn. a capite i daje tutaj nagłówek inną ręką na dolnym marginesie:* De sepulturis. In ecclesiis non nisi patroni sepeliuntur. ^u aut Kórn. ^v *cleri Baw.* ^w *incurrant pierwotnie, popraw. ręką późniejszą na incurrunt Pet. I; incurrant Baw. i wyd. Heyzm.* ^x *sententiam excommunicationis Kórn.* ^y *absoluti Baw.* ^z *poterit Jag. 2658; possunt Kórn.* ^{aa} *Adhuc Kórn.* ^{bb} *prohibemus etc. Jag. 2658.* NB. *Tutaj się kończy tekst statutow w Pet. II f. 75:* Edite sunt hec constitutiones et publicate per Reverendum patrem Dominum Nankijerum Episcopum Crac. confirmate Anno domini M^oCCC^oXX^o octavo^o nonas Octobris.

(50) De recepcione constitutionum.

Ne circa constitutiones, provisiones^a et formulam^b sacramentorum per nos editas et in presenti synodo publicatas possit ignorancia per quempiam allegari, statuimus et mandamus, quod decanus ^{ecclesie} nostre cathedralis et^c quilibet^c prepositus ecclesie collegiate nec non archidyaconi^d et decani rurales infra duos menses a^e publicatione presencium a nostre curie notariis recipiant copiam integraliter de eisdem^f, quas iubemus tradi de verbo ad verbum cuilibet integras et correctas. Rectores vero parochialium ecclesiarum^g infra tres menses sequentes eas^h a decanis suisⁱ similiter, ut dictum est, recipere teneantur. Contrafacientes in duabus marcis argenti ad opus nostre maioris ecclesie^j condempnamus. Vicarii eciam nostre ecclesie cathedralis^k et aliarum collegiatarum ecclesiarum^l constitutionem de horis canonicis seu divinis officiis^m decantandis in aliquo libro sueⁿ ecclesie scribere et observare firmiter teneantur. Ad hec^o religiosi ordinis sti Benedicti constitutionem domini Clementis pape quinti^p, que^q ipsorum declarat regulam, in singulis eorum domibus^r habere et eius precepta sequi in omnibus cum constitutionibus presentibus teneantur, si penam evadere^s voluerint supradictam. ^tDe clausura vero sanctimonialium^u exempta-

(50) De publicatione et insinuacione etc. *Baw.* (f. 478 v); Quod omnes teneantur habere istas constitutiones sequitur capitulum *Jag. 2658 i wyd. Heyzm.; bezrubryki i wszelkiej notaty objaśniającej na marginesie Kórn.* (str. 119 sęp. 2).

^a promissiones *Jag. 2658* ^b formulas *popraw. drugą ręką Baw.* (f. 479). ^c opuszcz. *Baw.* ^d archidyaconus *tamée.* ^e post inną ręką dodane na marginesie *Kórn.* ^f copiam deis integraliter *Jag. 2658 (str. 58);* copiam de eisdem integraliter *Kórn.* ^g ecclesiarum parochialium *Kórn.* ^h eos *Baw.* ⁱ a decanis suis eas *Jag. 2658 i Kórn.* ^j ad nostre maioris ecclesie fabricam assignandis *Baw., gdzie dwa ostatnie wyrazy dopis. inną ręką na marg.;* nostre curie maioris ecclesie *Jag. 2658.* ^k cathedralis ecclesie *Jag. 2658 i Kórn.* ^l ecclesiarum collegiatarum *tamée.* ^m divinorum officijs *Pet. I, Baw.;* divinorum officiorum *Jag. 2658 i Kórn.* ⁿ seu *Baw.* ^o hoc *Kórn.* ^p quinti *tamée.* ^q qui *tamée.* ^r documentis *Kórn.* ^s evitare *Baw.* ^t NB. *Tylko wyd. Heyzm. daje nagłówek De clausura monialium wedle noty marginesowej ręki późniejszej Kórn. str. 118 u góry, która zaznaczyła incipit czterech statutów brakujących pierwotnie w tym odpisie; w żadnym innym kodeksie ustęp ten końcowy nie tworzy nawet osobnego rozdziału.* ^u scilicet monialium *wyd. Heyzm.*

rum et non exemptarum et de aliis, que continentur in constitutionibus domini Bonifacii pape VIII et domini Clementis pape V, auctoritatem nostram ^a earum ^b superioribus committimus in hac parte nostram ^a exhonerantes et eorum consciencias aggravantes, visitacionibus, ^c procuracionibus et aliis, que officii nostri debitum exigit ^d, nobis ^e salvis.

(*rubro*) Condite^f sunt hee^g constitutiones et publicate per venerabilem^h patrem dominum Nank(erum)ⁱ, episcopum Crac(oviensem), anno domini M^oCCC^oXX^o, VI° Non(as)^j Octobris [2. X. 1320].

^a earum — nostram *opuszcz. Baw.* ^b eorum *Pet. I i II tudzież oba Jagiell.* ^c et procuracionibus *Kórn.* ^d exigunt *Kórn.* ^e semper *tamże; nobis salvis etc. Jag. 2658.* ^f *tak tylko Pet. I, wszystkie inne: Edite.* ^g *hec Pet. I i II.* ^h *reverendum Pet. II i Kórn. (str. 120).* ⁱ *Nankiferum Pet. II; Nankyerum Jag. 2658; Nanker Jag. 3452; Nenkerum Kórn.* ^j *M^oCCC^o vicesimo sexto (septimo w wyd. Heyzm str. 31 n. 4) nona octobris etcys Jag. 2658; sub anno domini Millesimo ccc xxvij no(ni)s Baw.; M^oCCC^oXX^o octavo^o nonas Pet. II; M^o tricentesimo vicesimo tercio Nonas Jag. 3452 i Millesimo trecentesimo vicesimo | tercio nonas Kórn. z kreską po vicesimo, gdyż ta data M^oCCC^o mieści się w ustępie pierwotnego pisarza na str. 118 szp. 1, przekreślonym ręką dopełniającą (ob. wyżej we wstępie do niniejszego wydawnictwa).*

Rubryki tychże statutów.

	Str.
[Wstęp]	1—3
(1) De baptismo	3—5
(2) De confirmatione	6—7
(3) De confessione cum penitencia	7—10
(4) De eucaristia	10—12
(5) De (extrema) unccione	12—13
(6) De ordine	13—14
(7) De matrimonio	14—16
 (8) <i>De custodia rerum ecclesie</i>	 17
(9) <i>De celebratione divinorum officiorum</i>	18—19
(10) <i>De regimine ecclesiarum; quod sacramenta vendi non debent</i>	19—20
 (11) <i>De veneratione corporis Christi capitulum</i>	 20—23
(12) <i>De celebratione festorum</i>	23—24
(13) <i>Item de eodem et de ordine</i>	24—26
(14) <i>De vigiliis dicendis et missa pro defunctis</i>	26—27
(15) <i>De sacerdote populum docente</i>	27—28
(16) <i>De ordine missarum et modo</i>	28—29
(17) <i>De missa et horis in ecclesiis peragendis</i>	29—31
(18) <i>De collectis (pro rege et pro episcopo)</i>	31—32
(19) <i>[De praeminentia ecclesiae cathedralis]: De cereis [et palmis benedicendis]. [De stacione]. [Et pulsu]. [De scolis]</i>	32—33
(20) <i>De vita et honestate clericorum</i>	33—34
(21) <i>De prebendis</i>	34—35
(22) <i>De clericis non residentibus</i>	35
(23) <i>Quod beneficiatus promoveatur infra annum et illo anno missam celebret</i>	35—36
(24) <i>De sacerdotibus non servire debentibus. De clericis coniugatis. Instituti per patronos suspenduntur</i>	36—38
(25) <i>De recipiendis presbiteris</i>	38

	Str.
(26) De institucionibus	38—39
(27) De cohabitatione clericorum et mulierum	39—40
(28) De censibus et exactionibus	40—41
(29) De censu sacerdotali	41—43
(30) De visitacione archidiaconi	43—44
(31) De decimis	44—46
(32) De occupatoribus decimarum	46—47
(33) De decimarum deduccione	47
(34) De symonia	47—48
(35) De usuris	48—49
(36) De alienis parochianis	49
(37) De excessibus clericorum	50
(38) De statu et loco iudicii	50—51
(39) De rebus mobilibus conservandis	52
(40) De excessibus laicorum (<i>De vitricis</i>)	52
(41) De usurpacione rerum sacerdotum egrotantium	52—53
(42) De violencia sacerdotibus facta	53—54
(43) De patronis, rectoribus suis violenciam facientibus	54—55
(44) De penitenciis et indulgenciis	55—56
(45) De pulsu in crepusculo pro pace	56—57
(46) De casibus accurate dispensandis	57—58
(47) De mittendis ad episcopum	58—61
(48) De sententia excommunicacionis	61
(49) De publice excommunicatis	61—62
(50) De recepcione constitutionum	63—64

Spis rzeczy.

	Str.
Przedmowa wydawcy	
I. Autor i data statutów synodalnych krakowskich (2. X. 1920)	V—VIII
II. Rozpowszechnienie ich	VIII—XXV
III. Przekaz rękopiśmienny	XXV—XLIV
Tekst statutów	1—64
Wykaz rubryk	65—66

Corrigenda :

str.	7	w tekście	w. 5	z dołu	Caute ⁱ	popraw	Caute ⁱ
»	16	w przyp.	»	7—6 »	«se-rvate	»	«ser-vate
»	17	» »	»	3 z góry	que	»	quod
»	18	» »	»	» »	»	»	»
»	28	» » (16)	»	2 »	tacitum	»	cantum
»	41	» » (28)	»	» »	commutare	»	communicare *)
»	48	» »	»	» z dołu	et po-	»	expo- *)
»	49	» »	»	5 z góry	Jage	»	Jag.
»	»	» » (36)	»	» z dołu	nod	»	non
»	63	w tekście	»	4 z góry	eclesie	»	ecclesie

*) Ob. str. XXXII w przyp. 3.

*) Tamże str. XXVII w przyp. 2.

